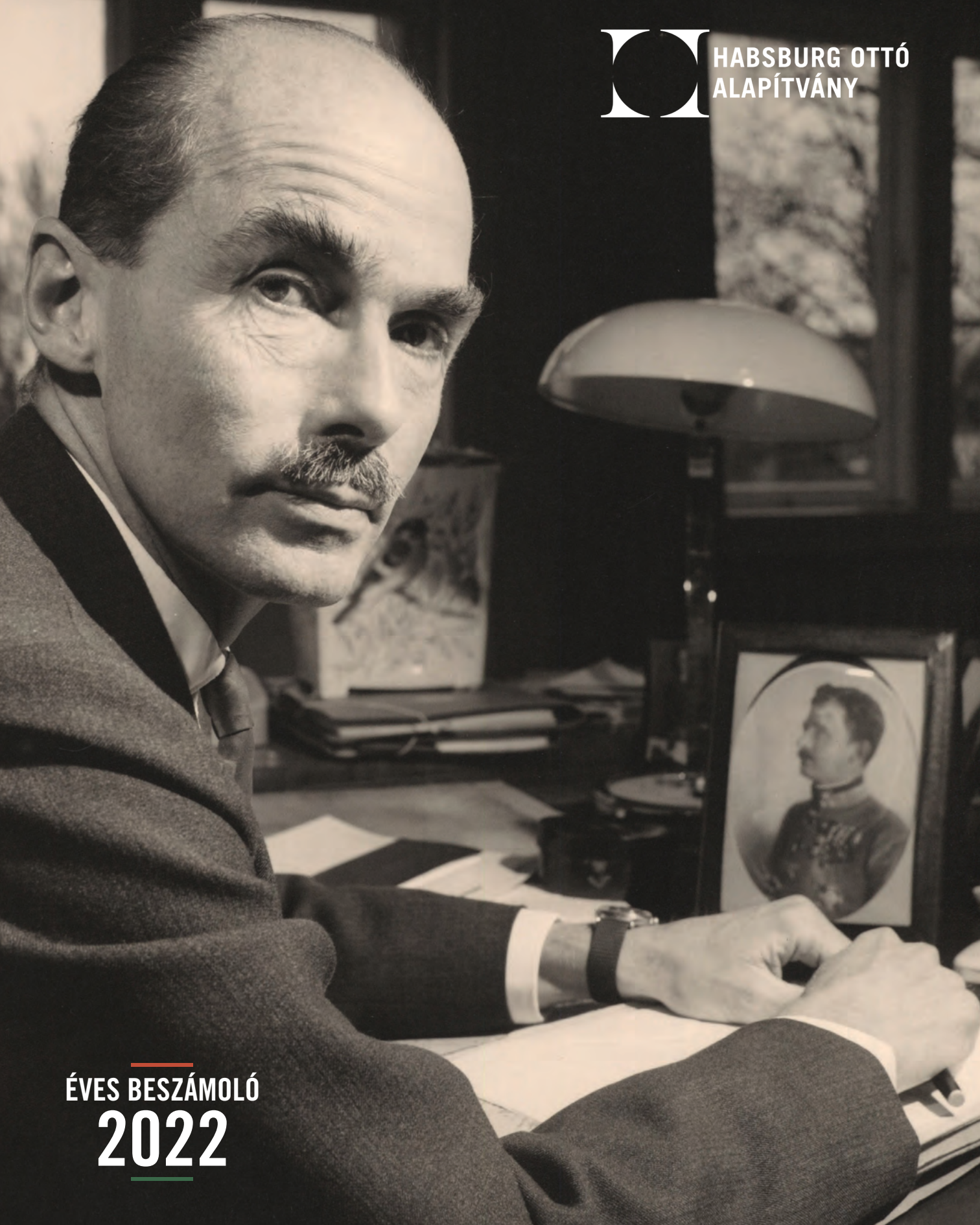

HABSBURG OTTÓ
ALAPÍTVÁNY

ÉVES BESZÁMOLÓ
2022

HABSURG OTTÓ ALAPÍTVÁNY

Éves beszámoló

2022

A Habsburg Ottó Alapítvány kiadványai 8.

Szerkesztő: Vasbányai Ferenc
Képszerkesztő, kiadványtervező: Dékány Szilveszter
Felelős kiadó: Prőhle Gergely
Munkatárs: Herczeg Lili

Archív fotók:
Habsburg Ottó Alapítvány, Habsburg Ottó Gyűjtemény,
Fotó- és audiovizuális gyűjtemény, HOAL I-5

Eseményfotók: Ballagó Márton, Szabó Zoltán, Totisz Tamás

ISSN 2732-3366

ISSN 2939-5453

Nyomtatás és kötészet: Prime Rate Kft.
Ügyvezető igazgató: Dr. Tomcsányi Péter

Minden jog fenntartva.

Kiadja:
Habsburg Ottó Alapítvány
Cím: 1088 Budapest, Szentkirályi u. 51.
Web: www.hoal.hu
E-mail: info@hoal.hu
Telefon: +36 1 522 2050

Támogatóink:

HABSBURG OTTÓ ALAPÍTVÁNY

Éves beszámoló

2022

TARTALOMJEGYZÉK

Köszöntő	8
Bevezető	11
Mentés	12
A gyűjtemény – Elvek és gyakorlat	12
A Habsburg Ottó Alapítvány kutatási szabályzata	13
Levéltár – Feltárás és rendszerezés	14
Feldolgozott levéltári gyűjteményi egységek	14
A gyűjtemény rendezése, feldolgozása és digitalizálása	15
Könyvtár	19
Fotó- és audiovizuális archívum	20
Beillesztés	22
Gyarapodás	22
A tárgyi gyűjtemény gyarapodása	22
Szakmai hálózatépítés, külső kutatás, adatbázisépítés	24
Együttműködés	26
Österreichisches Staatsarchiv	26
Vendégeink voltak	28
Megosztás	30
Kiállítások	30
Fotókiállítás a 110 éve született Habsburg Ottóról	30
„Európa elképzelhetetlen Horvátország nélkül” - Zágráb	32
Habsburg Ottó élete és öröksége - Brüsszel	33
Kiállításaink Európa-szerte	34
Imareggeli a Parlamentben	35
Eszmecsere	36
A V4 együttműködésről - nehéz időkben	36
Quo vadis, Bosznia-Hercegovina?	40
Habsburg Ottó a „Magyar Bencés Diákok testületében”	42
„Hála Istennek, az Európai Parlament képviselője vagyok” - Firenze	44
A kereszténység helyzete Európában	48
Miért fontos Európának Habsburg Ottó? - München	50
Konzervatív elmék - Habsburg Ottó és amerikai eszmetársai	52
A „Kék Apponyi”	57
Születésnap megemlékezés - Habsburg Ottó 110	58
110 éve született Habsburg Ottó, az elkötelezett európai - Párizs	60
Európa jövője – Habsburg Ottó hagyatéka - Bécs	61

További rendezvények	62
Chantal Delsol, egy francia eszmetárs - Párizs	62
Rubicon-est	63
Fotó- és audiovizuális levéltárosok nemzetközi konferenciája - Girona	64
Feltáruó gyűjtemény	67
Tanulmányok, közlemények	67
Gaálné Barcs Eszter – Vitos-Merza Beáta: „Utolsó nagy esküvő a Habsburg Birodalomban”	68
Kocsis Piroska – Ólmosi Zoltán: Bajától a Fekete-tengerig	73
Szűts István Gergely: Egy legitimista utolsó portréja – Cziráky József	80
Gaálné Barcs Eszter: 56 éve '56-ról	82
Vitos-Merza Beáta: „Úgyszólván mindig a Gellértben szállok meg”	86
Előadások	91
Szapáry György: Emlékezés Habsburg Ottóra	92
Alain Lamassoure: Habsburg Ottó szerepe az európai eszme alakításában	96
Gordan Grlić Radman: „Európa elképzelhetetlen Horvátország nélkül”	98
Török Csaba: A jelentéktelen/jelentéstelen próféta drámája	100
Niklaus Peter: A kereszténység a pluralista társadalmakban – Svájc sem egyedi eset	105
Edwin J. Feulner: Habsburg Ottó továbbélő öröksége	110
Jeffrey O. Nelson: Russell Kirk Európája és az amerikai konzervativizmus reneszánsza	116
Hortobágyi T. Cirill OSB: Mit tanult Habsburg Ottó a bencésektől?	125
Markus Ferber: „Több Ottó jót tenne Európának”	128
Theo Waigel: Habsburg Ottó és jelentősége Európa számára	130
Helmut Wahnout: A császár fia megbékél az Osztrák Köztársasággal	134
Károly 100	139
Gödöllőtől Gödöllőig	139
Gödöllő, március 25	140
Bécs, március 21.	141
Lisszabon, március 24.	141
Madeira, március 31. – április 1.	142
Madeira, június 27.	144
Porto, december 6.	145
Gödöllő, november 28.	146
Száműzöttként Madeirán emlékkiállítás	149
Kiadványaink	150
Klaus von Dohnanyi: Nemzeti érdekek	150
Jó szándék és balsors	154
Száműzöttként Madeirán	154
Kitekintés	157
A Habsburg Ottó Alapítvány munkatársai	159

Köszöntő

Immáron harmadik alkalommal veheti kézbe az olvasó a Habsburg Ottó Alapítvány éves beszámolóját. Kuratóriumunk munkarendjében kiemelt helyet foglal el az elvégzett munka értékelése, hisz felelősséggel tartozunk a költségvetési források felhasználásáért. A számok és a tárgyyszerű beszámolók sokat sejtetnek a névadónk hagyatékát feldolgozó munka sokrétűségéből, a szélesebb nyilvánosság elé tárt periodika azonban ennél jóval színesebb, részletesebb képet ad az Alapítvány tevékenységéről. Ezúttal különösen is igaz ez, hiszen a nyomtatott sorokat esetenként még az elektronikus felületekre vezető QR kódok is kiegészítik.

A 2022-es évben Alapítványunk tevékenységi köre jelentős mértékben bővült. Ennek legfőbb oka a kettős évforduló: a megemlékezés IV. Károly király 100 évvel ezelőtti haláláról és Habsburg Ottó születésének 110 éves jubileumáról. Fontosnak tartottuk, hogy világossá tegyük: névadónk számára egy életen át fontos volt az atyai örökség, mint ahogy az sem véletlen, hogy Kuratóriumunk tagja gróf Károlyi György, akinek nagyapja személyesen segítette a királyi családot a száműzetésben. Az utolsó magyar uralkodó tragikusan korai haláláról szóló megemlékezések számos további kutatási, kapcsolatépítési lehetőséget nyitottak meg, egyúttal a Habsburg család tagjainak érdeklődése is megélné a dinasztikus örökség, s így Alapítványunk munkája iránt.

Névadónk születésének kerek évfordulója örvén jelentősen megnőtt a nemzetközi érdeklődés írásos és szellemi hagyatéka iránt. A Kuratórium nagyra értékeli, hogy számos jelentős külföldi intézménnyel, kutatóhellyel, tudományos szakértővel és politikussal sikerült kialakítani olyan együttműködést, amely nemcsak Habsburg Ottó hagyatékának megismeréséről, hanem gondolatvilágának jelenlegi helyzetünkhöz való adaptálásáról is szól. Két évtizedes tevékenysége az Európai Parlamentben számos olyan tapasztalattal gazdagította, ami iránytűként szolgálhat napjaink uniós politikájának alakításához. Kiterjedt amerikai kapcsolatrendszerének horderejéről a 110. születésnaphoz kötődő konferencia és az idei Ottó-vacsora szónokának, Ed Feulnernek – a The Heritage Foundation alapítójának – szavai alapján alkothatunk képet magunknak. A transzatlanti viszony jobb megértéséhez, az együttműködés történeti, eszmei összefüggéseinek felelevenítéséhez ma is segítségünkre lehet Habsburg Ottó minden történést világpolitikai perspektívában értelmező látásmódja.

Egy éves beszámoló csupán ízelítőt adhat abból az óriási dokumentumkincsből, amit gyűjteményünk őriz, és abból az alapos munkából, amit Alapítványunk munkatársai az anyag feldolgozása céljából végeznek. A 2022-es év mindenképpen mérföldkőnek számít abból a szempontból, hogy az alapító okiratunkban rögzített feladat, a hagyaték közkinccsé tétele immár nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi tudományos közéleti közegekben is megvalósul.

Remélem, hogy beszámolónk felkelti az olvasók érdeklődését Alapítványunk tevékenysége, de még inkább Habsburg Ottó, e kivételes történelmi személyiség és politikai gondolkodó iránt

NAGY ISTVÁN
kuratóriumi elnök

IV. Károly király és Ottó trónörökös (1917 körül)

IV. Károly és gyermekei: (balról jobbra) Adelheid (Etelka), Ottó és Róbert horgásznak a Genfi-tó partján (1920)

Bevezető

A Habsburg Ottó Alapítvány létrejötte óta kettős célt követ: alapvető feladata – a tárgyi és írásos hagyatékok feldolgozása – mellett igyekszik úgy ápolni névadójának szellemi örökségét, hogy egyúttal a nemzetközi politika, az európai integráció aktuális fejleményeire is reflektáljon.

A 2022-es év döbbenetes módon szembesített mindnyájunkat azzal, hogy a történelem, minden rendszerváltáskori illúzióval szemben, nemhogy nem ért véget, hanem az elmúlt évezredekben megtapasztalt mechanizmusok, szándékok alapján zajlik napjainkban is. A februárban kitört orosz-ukrán háború – a Covid-19 járvány időszakát követően, amit csak tetézett a nyári aszály – vészjósló módon idézte fel az európai történelem legpusztítóbb időszakait. Nem véletlen, hogy az év folyamán többször bukkant fel a közösségi elektronikus felületeken egy-egy olyan írás, filmfelvétel, melynek tartalma világosan megmutatta: Habsburg Ottó óriási történelmi tapasztalat birtokában tekintett az aktuális politikai eseményekre. Így például már a kétezres évek elején jelezte a putyini Oroszország expanzív törekvéseinek veszélyét.

A 2022-es év programjainak tanulsága, hogy többről van itt szó, mint a történelem alapos ismeretéről. IV. Károly király halálának 100. évfordulója egy olyan összefüggésre irányította rá a figyelmünket, ami névadónk életművének megismerése, feldolgozása szempontjából is döntő: a tragikusan fiatalon elhunyt édesapa meghatározó hatására az ifjú trónörökös életében. Kötetünk címlapján Forgács Károly fotográfiája érzékletesen mutatja ezt: a munkájából felnéző Ottót, akinek asztalán, írás közben, folyamatosan a látómezejében van Károly király portréja. Alapítványunk köszönettel tartozik a Habsburg család tagjainak, akik a szomorú évforduló alkalmából további dokumentumokkal, fényképekkel gazdagították gyűjteményünket.

Ennek kapcsán fontos hangsúlyozni, hogy egyre nagyobb a felelősségünk a Budapesten őrzött archívummal kapcsolatban. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a növekvő hazai és külföldi történészszakmai érdeklődés. Továbbra is igyekszünk pontos munkarendben, a nemzeti gyűjteményekével kompatibilis módszerrel, a nemzetközi hozzáférhetőség szempontját figyelembe véve feldolgozni a ránk bízott hagyatékokat. Beszámolóink ezúttal nagyobb terjedelemben közli nyomtatásban rendezvényeink összefoglalóját és munkatársaink írásait, kiegészítve azokat számos olyan fényképpel, amelyek most kerülnek először a szélesebb nyilvánosság elé. Az elmúlt év tematikus súlypontjai – legyen szó akár a közép-európai együttműködésről, a V4-ek jövőjéről, akár az európai kereszténység helyzetéről, dilemmáiról, akár a transzatlanti kapcsolatok jövőjéről – Habsburg Ottó gondolatainak megidézésével talán segítettek valamelyest eligazodni a meglehetősen összetett viszonyok között.

Névadónk édesapjára emlékező írásában így ír: *„Isten nem azt várja az emberektől, hogy győzelmi jelentéseket hozzanak neki. A sikert Ő adja. Tőlünk csak azt várja, hogy a tőlünk telhető legjobbat tegyük.”*

Ennek jegyében ajánlom szíves figyelmükbe beszámolóinkat

PRÓHLE GERGELY
igazgató

MENTÉS

A GYŰJTEMÉNY – ELVEK ÉS GYAKORLAT

2022 januárjában GAÁLNÉ BARCS ESZTER levéltárossal bővült a gyűjteményi munkacsoport. A feldolgozás a koronavírus okozta részleges lezárások ellenére megszakítás nélkül folyt. Az új kolléga hamar beilleszkedett, szakmai tudásával és tapasztalatával jelentősen hozzájárul az iratanyag feldolgozásához, és ahhoz, hogy az Alapítványunkra bízott hagyatékot előkészíthessük a digitalizálásra és a majdani kutatásra. 2022-ben közel dupla annyi gyűjteményi tétel feldolgozását tudtuk elvégezni, mint a megelőző években.

A gyűjteményi alapstruktúra korábbi kialakítása után folytatódott az általunk őrzött dokumentumok feltárása. A rendezés során – levéltárszakmai szempontokat figyelembe véve – néhány alkalommal kénytelenek voltunk kis mértékben eltérni a 2021-ben készült munkatervtől mind a feldolgozás, mind a digitalizálás területén. Ennek következtében több helyen pontosítottuk az egyes dossziékban fellelhető iratanyagok tartalmát, évkörét és besorolhatóságát. A rendezés részeként továbbra is kiválogatjuk a duplumokat. Munkánk során hiányosságokra is fény derült a hírügynökségi, titkársági, valamint a családi anyagban.

A 2022-es évben elvégzett munkának, valamint az általunk közzétett cikkeknek, tanulmányoknak, konferenciaelőadásoknak és interjúknak köszönhetően Alapítványunkat egyre több kutató, egyetemi oktató és újságíró kereste meg az Egyesült Államokból, Nagy-Britanniából, Franciaországból, Ausztriából és Svájcban, sőt, még Japánból is. Tőlük mindenekelőtt türelmet kérünk, és csak az érintett személyekkel, családtagokkal egyeztetve biztosítunk digitális formában való hozzáférést bizonyos dokumentumokhoz.

A Habsburg Ottó Alapítvány kutatási szabályzata

A tavalyi évben – a hatályos magyar törvényeket és az országos közgyűjteményi mintákat figyelembe véve – elkészült a *Gyűjtemény Kutatási szabályzata*, amelynek reprográfiai pontjait a Kuratórium és a Miniszterelnökség is elfogadta. Ennek köszönhetően 2023-tól a szabályzatnak megfelelően – elsősorban tudományos célból – lehetőség lesz a Habsburg Ottó Alapítvány már rendezett irat- és könyvanyagában való kutatásra.

A szabályzat figyelembe veszi a Habsburg Ottó Alapítvány sajátosságait is: elsősorban digitális formában ad hozzáférést az iratokhoz, fényképekhez, de kivételes és indokolt esetekben lehetővé teszi az eredeti források megtekintését is.

LEVÉLTÁR – FELTÁRÁS ÉS RENDSZEREZÉS

Feldolgozott levéltári gyűjteményi egységek

A gyűjteményi területen havi rendszerességgel összesítettük az elvégzett munkát, az ellenőrzés és a feladatok meghatározása a tavalyi gyakorlat alapján folytatódott. 2022-ben négy alkalommal külön gyűjteményi értekezletre került sor, amelynek során a szakmai kérdéseket vitattuk meg. Függetlenül ezektől az alkalmaktól, folyamatos párbeszédet folytatunk a kollégákkal a gyűjtemény rendezésével, digitalizálásával és feldolgozásával kapcsolatban.

Az elmúlt év adott időszakához viszonyítva jelentősebb mennyiségű gyűjteményi egységet dolgoztunk fel részlegesen vagy teljesen. A digitális tartalmat kezelő rendszerünkben megkezdtuk az új levéltári struktúrának megfelelő átalakításokat és feltöltést is, egyelőre kizárólag belső használatra. A nagyobb adatbiztonság érdekében minden elkészült jegyzéket egyben Excel-táblázatban is vezetünk.

2022 első negyedében a már feldolgozott és kisebb történeti értékkel bíró könyvészeti anyag egy részét (77 doboz, 3579 darab) a Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltárának megfelelően klimatizált raktárában helyeztük el. A levéltárral kötött szerződés értelmében az őrzött iratanyaghoz előzetes egyeztetés után bármikor hozzáférhetünk.

A gyűjtemény rendezése, feldolgozása és digitalizálása

Az idei évben elkészült a 2019-ben megkezdett „Habsburg Ottó magyar nyelvű levelezése 1988–2011” (jelzete: HOAL I-2-c) állományrész palliumozása és darabszintű jegyzékelése. Az ezzel párhuzamosan zajló rendezés során újabb, oda tartozó iratok kerültek elő, így ezeket a megfelelő helyre soroltuk be. A munka befejezése és a digitalizálásra való előkészítése előtt ellenőrző rendezést folytattunk a közel 49 ezer oldalt kitevő anyagban. E munka során Habsburg Ottó 1988 és 2011 közötti – eddig ismert – magyar levelezőpartnereinek névsora is elkészült. A több mint 5300 nevet tartalmazó listán szereplő személyek jelentős részét azonosítottuk. A digitalizáláshoz készült egy rövidített jegyzék is.

2022 második félévében a Pannonhalmi Bencés Főapátság digitalizáló műhelyében megkezdődött a HOAL I-2-c egység digitális másolása, amelyekből ezidáig mintegy 10 ezer oldal készült el.

A HOAL I-2-c iratai közül az 1980-as, 1990-es években rendszeresített faxpapírok állapota rendkívül rossz, több szinte olvashatatlanná vált. Ezért megkezdődött ezeknek a papíroknak az értékmentése, a szeptemberben indult programban eddig 83 oldal szövege lett Word-formátumba átmásolva.

2022-ben folytatódott a korábban „Országjelentések”-ként jelölt, mára már „Hírügynökségi iratok (1952–2009)” címen (HOAL I-7) nyilvántartásba vett anyag feldolgozása. Ennek során leválogattuk a duplumokat, amelyek a teljes anyag legalább egynegyedét teszik ki.

OTTO von HABSBURG
Mitglied des
Europäischen Parlaments

Születésnapomra zártalan jó-
kívánságot kaptam hasulról.
Nivel munkám is, hála Istennek,
megduplázódott - ami jó jel-
esetesen az úton tudom őskinte
hálaímat kifejezni.
Helyi üdvözléssel

Jankusf Ottó.

Hindenburgstraße 15 8134 Pöcking Telefon 08157-7015 Telex: 5216640

Hindenburgstraße 15 8134 Pöcking Telefon 08157-7015 Telex: 5216640

Befejeződött – az ebben az évben rendezett 2084 lappal együtt – az 1952 és 1995 közé eső ún. „*Dispatches*” tételnek a középszintű rendezése és digitalizálása. Ehhez Habsburg Ottó egykori rendszerezése alapján geográfiai segédlet is készült.

Ezen kívül a *Weltpolitische Analyse* tétel 1970–1989 közé eső időszakában 1771 lapot rendeztünk; itt is megtörtént a duplumok leválogatása. Továbbá olyan kisebb egységek, mint a *Global Politics* 2005–2007 és a *Fakten und Analysen zur Weltpolitik* 2008–2009 közötti számai is elkészültek. A Habsburg Ottó által tematikusan szétválogatott elemzések feldolgozása még várat magára, de ennek az iratanyagnak a jelentős részét így is feldolgoztuk.

A „Külpolitikai helyzetjelentések (1952–2009)” Habsburg Ottó angol, francia és német nyelven írt elemzéseit tartalmazza. Az előlapokkal együtt mintegy 10 ezer oldalnyi „*Dispatches*” tételt digitalizáltuk. Ez az állományrész 2023-ban hozzáférhetővé válhat a kutatási szabályzat hatályba lépését követően.

Az egység további részei közül folyamatban van a hírügynökségi anyaghoz közvetlenül kapcsolódó Habsburg Ottó – Kenneth de Courcy levelezés (HOAL I-2-b-Kenneth de Courcy) részletes darabszintű jegyzékelése. Eddig az 1952–1954 közötti időszak levelezéséből 485 lapról készült részletes jegyzék, ami idén 35 oldallal bővült. (Ennek a részterületnek a feldolgozása során a levelezés jelentős hiányosságai is láthatóvá váltak.)

Idén folytatódott Habsburg Ottó magánszemélyekkel és szervezetekkel folytatott általános levelezésének – korábban Titkársági iratok – (HOAL I-2-b) feldolgozása. Kronologikusan haladva eddig az 1953–1967 közötti időszak előzetes rendezése történt meg, amely munka során mintegy 43.000 átnézett dokumentumból közel 1100 levelezőpartner iratanyagát emeltük ki, palliumoztuk, és készítettünk hozzájuk középszintű jegyzéket. A feldolgozott iratanyag mennyisége összesen: 42 doboz, 4,62 ifm.

A levelezőpartnerek közül összegyűjtjük 50, előzetesen kiválasztott, a Habsburg Ottóval való kapcsolata szempontjából kiemelten fontos személy teljes levelezését. Ezek között szerepel többek között Konrad Adenauer, Sir Winston Churchill, Richard Coudenhove-Kalergi, Russell Kirk, vagy a magyar emigráció olyan meghatározó személyiségei, mint Eckhardt Tibor és Bakách-Besenyey György.

A 2021-ben elkezdett, korábban 46 iratkonténerben tárolt ún. családi magánlevelezés megnevezés alatt őrzött (HOAL I-1) levéltári anyag szétválogatása és rendszerezése tovább zajlik. A rendezési terv alapján az iratok 17 főtéma szerint lettek szétválogatva, ezek közül több mint 11.000 oldalt középszinten, 9500 oldalt pedig alapszinten rendeztünk. Elkészült a Habsburg család történetét érintő iratok (1816–1987) rendezése (HOAL I-1-a), valamint részletes jegyzék készült Habsburg Ottó és Regina főhercegnő esküvője mellett Zita királyné iratairól és Károly császár és király boldoggá avatásáról.

HOLZFIGURE

Das Klavier und Kapellen im Kreis...

DE SLOVENSKA

SPITZ...

PERSISCH

KÖNYVTÁR

2022-ben a könyvtári munkában két feladatra koncentráltunk. Habsburg Ottó politikai karrierjéhez elválaszthatatlanul hozzátartozott publicisztikai tevékenysége. Ennek termése az a szinte felmérhetetlen számú hírlapi cikk, amelyet hosszú élete során írt – különösen az 1950-es évek elejétől fogva, amikor politikai elemzőként kezdett dolgozni. Számos kötete ezeknek az írásoknak a gyűjteményeként, a szövegek átírt változataiból egységessé alakított gondolatmenetként is felfogható. Az Alapítvány gyűjteményében található cikk-kivágatok feltérképezése, válogatása, rendezése és adatainak regisztrálása ezért feltétlenül prioritást élvez.

Idén megtörtént e dokumentumtípus – gyűjteményünkben található hányadának – szinte teljes körű felmérése. Ennek eredményeként névadónk 1969 és 2003 között született írásainak adatai nemsokára honlapunkon is nyilvánosak lesznek.

Nyelvi bontásban, számszerűsítve:

- német nyelven (*Allgemeine Zeitung, Deutsche Tagespost, Dolomiten, Finanz & Wirtschaft, Luxemburger Wort, Österreich Konservativ, Sudetendeutsche Zeitung, Voralberger Nachrichten, Westfalen-Blatt, Der Wochenspiegel*) mintegy **6200** cikk;
- angol nyelven (*China Post, The Indianapolis Star, The Saturday Evening Post, The Texas Catholic, To the Point*) mintegy **800** cikk;
- spanyol nyelven (*ABC, Ya*) mintegy **350**;
- francia nyelven (*L'est Républicain, La Meridional, La Metropole*) és portugálul (*O debate*) néhány tucat írás.

Összesen mintegy **7500** cikk.

A szám nem végleges; a gyűjteményen belül még lappangó írások – vagy azok adatai – a jövőben az adott nyelvterület időszaki kiadványait repertorizáló és/vagy teljes szöveggel megjelenítő adatbázisainak átvizsgálásával kerülünk majd közelebb a teljességhez.

Következő feladatunk, hogy a cikkek tartalmi feltárásával segítsük a kutatók munkáját. Ezen kívül folyamatosan figyeljük a hazai adatbázisok (Arcanum, Hungaricana) gyarapodását, hogy Habsburg Ottó személyével kapcsolatban valóban minden forrást számba vehessünk.

A másik súlyponti feladat volt, hogy az állomány egy részét, **3579** kötetet (77 doboz), az előnyösebb helykihasználás céljából, külső raktárban helyeztünk el.

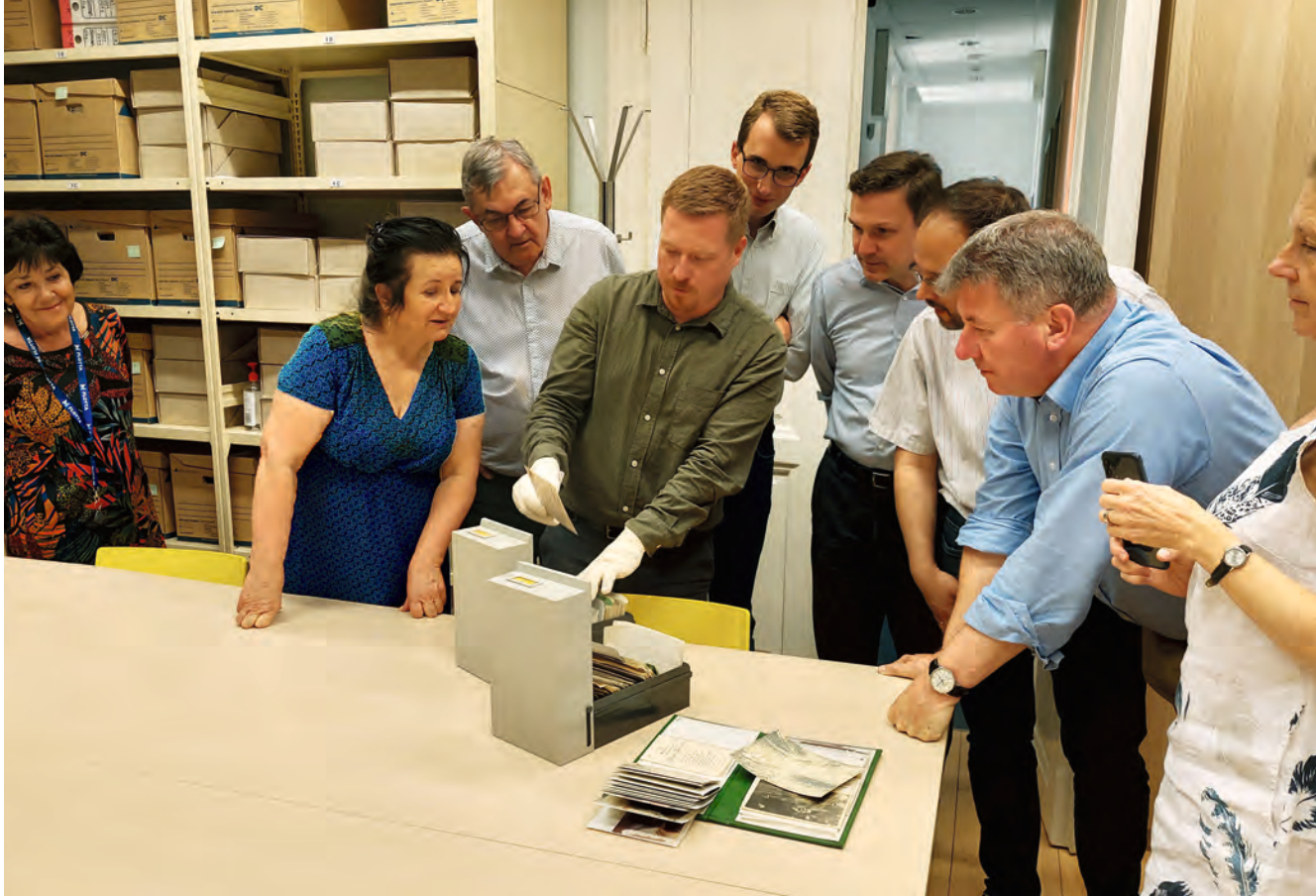
FOTÓ- ÉS AUDIOVIZUÁLIS ARCHÍVUM

2022-ben tovább folytatódott a 2019-ben megkezdett, a fotógyűjteményt (HOAL I-5-a és HOAL I-5-b) érintő feldolgozás, ebben az évben 4000 fotó jegyzékelése és rendezése történt meg. Novemberben mintegy 3000 fotópozitívot és –negatívot digitalizáltunk kiváló minőségben. Ezek már a leendő nyilvános publikálásra készültek.

Fotógyűjteményünk gyarapítása és 2022-es kiadványaink illusztrálása érdekében számos nemzetközi vizuális archívummal vettük fel a kapcsolatot: Library of Congress (Egyesült Államok), Rijksmuseum (Hollandia), Deutsche Fotothek (Németország), Bildarchiv der Österreichischen Nationalbibliothek (Ausztria), The Madeira Photography Museum (Vicente's) (Portugália), Historical Archives of the European Union (Olaszország), European Parliament Multimedia Centre (Belgium), valamint itthonról a Fortepan és a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fotótára.

A HOAL audiovizuális gyűjteménye bővült az Osztrák Filmarchívum (Filmarchiv Austria) felvételeinek digitális másolataival: Die Hochzeit von Erzherzog Otto von Habsburg in Nancy 1951; Geschehen der Woche Patent-Doku-Zentrum, Mondgestein, Paneuropa; Interview Otto von Habsburg und Taufe_Fox Tönende Wochenschau; Parlamentsdebatte um Habsburg; SPÖ Parteitag 1961; SPÖ Parteitag 1963.

Az Alapítvány 2022 januárjában értékes családi fotókat és dokumentumokat kapott HABSBERG ANDREÁTÓL, Habsburg Ottó legidősebb lányától. Neipperg grófnője saját családi archívumának értékes darabjaiból egy kis kollekción állított össze, melyről úgy gondolta, hogy gyűjteményünkben a helye. A különleges családi képek, dokumentumok a száz évvel ezelőtt elhunyt Károly király utolsó éveit, valamint Habsburg Ottó és testvéreinek gyermek- és ifjúkorát mutatják be.

Ugyancsak a tágabb család tagjait megörökítő mintegy 300 fotográfia került az Alapítvány gondozásába a Vaduzban élő HABSBERG SIMEON főherceg adományaként.

DÉKÁNY SZILVESZTER kollégánk 2022-ban elvégezte a MOME OPEN keretein belül első ízben indított DigiArchiv digitalizálási szakemberképzést. A kurzus a legújabb technikákat és a legmodernebb digitalizálási megoldásokat ismertette meg az érdeklődőkkel. Szakmai fejlődése és nemzetközi kapcsolatépítés céljából ugyanő részt vett a spanyolországi Gironában 2022. november 16–19. között megrendezett nemzetközi konferencián (Image and Research Conference – Antoni Varés Conference 2022), amelyet audiovizuális archívumokat kezelő levéltárosok számára tartottak. A Nemzetközi Levéltári Tanács (International Council on Archives – ICA) támogatásával lebonyolított esemény széles perspektívából tárgyalta a kérdést, és számos szakterületet ölelt fel, többek között a történelmi fotográfia tanulmányozását. (Kollégánk beszámolóját kiadványunk 64–66. oldalán olvashatják.)

A fényképgyűjtemény IV. Károlyval kapcsolatos, továbbá az 1950 és 1980 között készült fotóinak rendezésében és jegyzékelésében LŐRINCZ ZITA vett részt.

BEILLESZTÉS

GYARAPODÁS

Az Alapítvány 2022-ben digitalizált másolatok gyűjtése mellett továbbra is fontosnak tartotta, hogy gyarapítsa a Habsburg Ottóhoz köthető írott, képi, hangzó és tárgyi gyűjteményét.

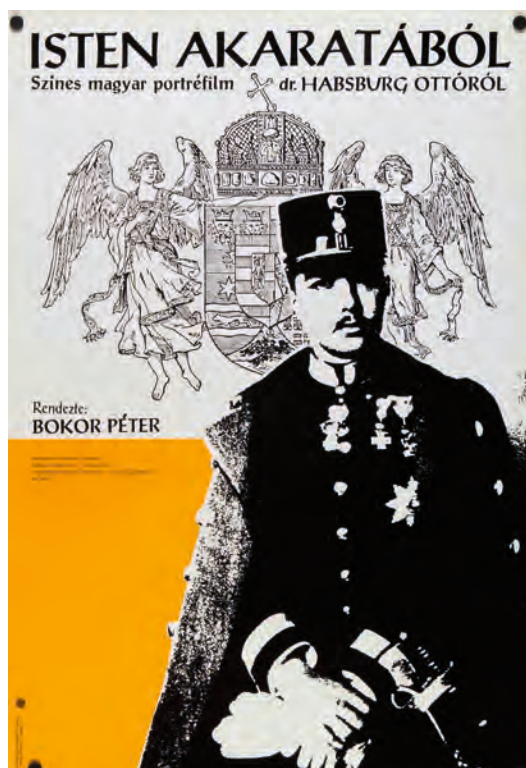

A tárgyi gyűjtemény gyarapodása

- Emlékérem Habsburg Ottó fiataalkori portréjával, 1916 (HOAL II-3-a 2022.1.1.)
- Propagandajelvény a magyar Szent Koronával és Ottó portréjával, 1920-as évek (HOAL II-3-a 2022.2.1.)
- II. Ottó-szimbólummal ellátott propagandajelvény, 1920-as évek (HOAL II-3-a 2022.3.1.)
- Kitűző a magyar Szent Koronával és Ottó-portréval, 1920-as évek (HOAL II-3-a 2022.4.1.)
- Emlékérme Habsburg Ottó 18. születésnapja alkalmából, 1930 (HOAL II-3-a 2022.6.1.)
- Medállá átalakított hadsegélyező érme Habsburg Ottó portréjával, 1930-as évek (HOAL II-3-a 2022.7.1.)
- II. Ottó-szimbólummal ellátott propagandajelvény, 1920-as évek (HOAL II-3-a 2022.8.1.)
- II. Ottó-szimbólummal ellátott propagandajelvény, 1920-as évek (HOAL II-3-a 2022.8.2.)
- Sapkajelvény Habsburg Ottó gyerekkori profilképével, 1924 (HOAL II-3-a 2022.9.1.)
- Érem, előlapján „O” betűvel, az osztrák császári, illetve magyar Szent Korona ábrázolásával, hátlapján Habsburg Ottó születési és halálozási dátumával, 2011 (HOAL II-3-a 2022.11.1.)
- Emlékérme IV. Károly portréjával és az Osztrák–Magyar Monarchia kiscímerével, 1916–1918 (HOAL II-3-a 2022.12.1.)
- Emlékérme IV. Károly koronázása alkalmából, 1917 (HOAL II-3-a 2022.13.1.)
- Emlékérme IV. Károly koronázásának jelenetével, 1916 (HOAL II-3-a 2022.14.1.)
- Bokor Péter *Isten akaratából* című filmjéhez készített filmplakát, 1989 (HOAL II-3-b 2022.4.1.)
- Irredenta plakett, 1920-as évek (HOAL II-3-b 2022.5.1.)
- Gróf Esterházy János gépelt és aláírt levele Angyal Dávid történészhez, 1937 (HOAL II-3-b 2022.6.1.)
- 20 helleres sorsjegy Habsburg Ottó gyerekkori arcképével, 1916 (HOAL II-3-b 2022.8.1.)

- Elismerő oklevél IV. Károly, Zita királyné és Habsburg Ottó koronázáskor készült képével, 1917 (HOAL II-3-b 2022.9.1.)
- Filmplakát Bokor Péter *Isten akaratából* című filmjéhez, 1988 (HOAL II-3-b 2022.10.1.)
- Gipsz mellszobor IV. Károly, Zita királyné és Habsburg Ottó ábrázolásával, 1917 (HOAL II-3-b 2022.7.1.)
- Nagyméretű fotó, csoportkép, emigráns magyar rendezvény (Chicago, Idus of March, 1941), Habsburg Ottó dedikálásával (HOAL II-3-c F1.)
- Képeslap, Budavári Palota, Rózsaszalon enteriőr. Erzsébet királyné és Habsburg Ottó-festménye a falon, Csiky fotó (HOAL II-3-c F2.)
- Habsburg Ottó, kezében puskával; a kép hátoldalán Halmi Béla udvari fényképész pecsétje (HOAL II-3-c F3.)
- Habsburg Ottó látogatása 1991. október 31-én Csongrádon, fotósorozat (13 db) (HOAL II-3-c F4-F16.)
- Habsburg Ottó-vintage sajtófotók (7 db) (HOAL II-3-c F17-F23.)

Személyek és intézmények, akik (vagy amelyek) ajándékokkal gazdagították gyűjteményünket

- Gellért Szálló – emléktábla, bekeretezett fénykép, koszorú, Habsburg Ottó életrajza, szoba névtáblája (HOAL II-1-b-1)
- HABSBERG-LOTARINGIAI ANDREA (VON NEIPPERG) – 10 tétel, 110 db (HOAL II-1-a-7)
- HABSBERG SIMEON - 300 db fotó
- HARTL PÉTER (ELKH BTK TTI) – a magyar legitimizmussal kapcsolatos cikkek, írások másolata
- HITTIG GUSZTÁV – 18 tétel, 40 db (HOAL II-1-a-9)
- HORVÁT JÁNOS – 1 levél Habsburg Ottótól (HOAL I-2-c)
- SZATHMÁRY TIBOR – 2 db irat Habsburg Ottótól (HOAL II-1-a-10)

Köszönjük PALÁNKI KLAUDIÁNAK és KÁDI BALÁZSNAK, hogy segítségünkre voltak a tárgyi gyűjtemény gyarapításában.

Szakmai hálózatépítés, külső kutatás, adatbázisépítés

Tovább folytatódtak a feldolgozómunkát segítő kutatások, elsősorban a hazai és részben külföldi közgyűjtemények körében. Alapítványunk három munkatársa 2022 februárjában rövid kuta-tóúton vettek részt Bécsben, ahol az Österreichisches Staatsarchivban IV. Károlyra és családjára vonatkozó iratokat kutattak. Kiváló kapcsolat alakult ki a Magyar Nemzeti Levéltár Bécsben szol-gálatot teljesítő levéltári delegátusával is.

IV. Károly halálának 100. évfordu-lója alkalmával Madeira szigetén folytattunk kutatást, és együtt-működést alakítottunk ki a helyi portugál levéltárral és könyvtárral (Arquivo e Bibliotheca da Made-ira). Számos, korábban nem ismert irat került elő Habsburg Ottónak és családjának Madeira szigetén töltött időszakából. Az eredeti irat-ok másolatával digitális gyűjtemé-nyünket gazdagítottuk.

Tovább bővültek a magyarországi közgyűjteményekkel való kapcsolataink. Célunk továbbra is az, hogy feltárjuk valamennyi, Habsburg Ottóval kapcsolatba hozható iratot és fényképet, és máso-latok formájában beszerezzük azokat Alapítványunk számára.

Habsburg Ottó hagyatékának szakszerű feldolgozását szem előtt tartva – és annak a szakmai körökben történő jobb megismertetése céljából – a gyűjteményi terület munkatársai 2022-ben is nagy hangsúlyt fektettek a kiterjedt levéltárosi, könyvtárosi és múzeumi kapcsolatok ápolására. Öt munkatársunk részt vett a Magyar Levéltárosok Egyesülete székesfehérvári vándorgyűlésén, ahol magyar és nemzetközi levéltári terület kiemelkedő képviselőivel folytathattak a gyűjtemé-nyünk szempontjából is hasznos szakmai eszmecserét.

Folytatódott a Magyar Nemzeti Levéltár Or-szágos Levéltárából, az 1918 és 1945 között fellelhető releváns iratanyag kutatása a bel-ügyminisztériumi, külügyminisztériumi és miniszterelnökségi iratokban.

Emellett kutattuk IV. Károly és Habsburg Ottó, valamint a magyar legitimisták kapcsolatait: a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltárban Mikes János püspök titkárságának iratanyagát, a Székesfehérvári Érseki Levéltárban Griger Miklós plébános, politikus iratait, valamint a MTA Zenetudományi Intézetében Dohnányi Ernő hagyatékát.

Emellett online kapcsolatfelvétel történt, és egyes esetekben digitális másolatokat szereztünk be az alábbi intézményektől: MNL Győr-Moson Soproni Levéltára, a győri Rómer Flóris Múzeum (Czirák József, a Habsburg család magyarországi birtokainak ügyeit intéző arisztokrata irat-hagyatéka), a bajai Türr István Múzeum (Miskolczi Ferenc festőművész Lequitio-ban, a királyi családnál készült rajzainak, iratainak feltárása ügyében), valamint a csehországi Litomericei Állami Levéltár (Státní olbastní archiv v. Litomericich, Habsburg Ottó nevelőnőjének, Marie-Therese Korff Schmising-Kerssenbrock grófnőnek hagyatéka ügyében). Ugyancsak kapcsolatba léptünk a pennsylvaniai Immaculata University-vel (Czikann-Zichy Móric, Habsburg Ottó amerikai titkárságának hagyatéka utáni kutatás).

EGYÜTTMŰKÖDÉS

Österreichisches Staatsarchiv

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának logikus következménye volt, hogy az egykori közös államalakulat iratait az utódállamok levéltárosai egymással egyeztetve gondozzák. Immáron 100 éve dolgozik magyar levéltári delegátus a bécsi Osztrák Állami Levéltárban (Österreichisches Staatsarchiv – ÖSA). Az évforduló alkalmából SZABÓ CSABA, a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatójának meghívására Budapestre látogatott HELMUT WOHNOUT, a Staatsarchiv főigazgatója.

Örömmel fogadtuk a kezdeményezést, hogy főigazgató úr – Szabó Csaba, OROSS ANDRÁS levéltári delegátus és Fiziker Róbert történész-levéltáros kíséretében – a Habsburg Ottó Alapítvány gyűjteményét is megtekintené, hiszen korábban már többször hangsúlyoztuk: gyűjteményünk feldolgozása, digitalizálása által az osztrák érdeklődők számára is hozzáférhetővé kívánjuk tenni Habsburg Ottó hagyatékát.

Helmut Wohnout sokatmondó ajándékkal érkezett: elhozta annak a fényképnek a másolatát, amely az 1972. május 4-én lezajlott történelmi pillanatot örökíti meg, amikor is Bruno Kreisky osztrák kancellár kézfogással üdvözölte Habsburg Ottót. A gesztus annak kifejezése, hogy öt év-tized múltán az Osztrák Köztársaság politikai vezetése elfogadta a Habsburg családfőt, aki 1961 óta egyébként osztrák állampolgár is volt. (Az Österreichisches Staatsarchiv főigazgatójának előadását kiadványunk 134–137. oldalán olvashatják.)

Vendégünknek részletesen bemutattuk az Alapítványunknál folyó munkát, kiemelve, hogy szakmai tevékenységünk teljes mértékben megegyezik a nemzetközileg elfogadott és a hazai intézményekben is alkalmazott gyakorlattal.

Wohnout főigazgató úr felajánlotta segítségét a Staatsarchiv gyűjteményét érintő kutatási programok létrejöttében. Felmerült továbbá több – a két ország közös történelmét érintő kulturális és közgyűjteményi – projekt megvalósítása is, amelyek részleteiről az ősz folyamán egyeztettünk.

Vendégeink voltak

- THOMAS BAREISS, a CDU képviselője a Bundestagban
- ANDREW BREMBERG, nagykövet, a Victims of Communism Memorial Foundation felügyelőbizottságának elnöke és ügyvezető igazgatója
- JEAN-LOUIS BOURLANGES, a francia Nemzetgyűlés Külügyi Bizottságának elnöke
- JAMES JAY CARAFANO és JOHN VENABLE, The Heritage Foundation munkatársai és SZEMERKÉNYI RÉKA, egykori washingtoni magyar nagykövet, az International Republican Institute munkatársa
- ALVINO-MARIO FANTINI, a *The European Conservative* folyóirat főszerkesztője
- EDWIN J. FEULNER, a The Heritage Foundation alapítója
- JEAN-DOMINIQUE GIULIANI, a Fondation Robert Schuman (Paris) vezetője
- ALEXANDER GRUBMAYR, az Osztrák Köztársaság nagykövete
- ALEXANDER DE HABSBOURG-LORRAINE és NATACHA (Habsburg Károly Lajos unokája)
- JOACHIM HERRMANN, Bajorország belügyminisztere
- HITTIK GUSZTÁV, a Nemzetközi Oktatási és Kutatási Központ Alapítvány (Budapest) kuratóriumi elnöke, a Károly Király Imaliga korábbi elnöke
- VOLKER KAUDER, a CDU/CSU pártszövetség frakciójának egykori vezetője
- CECILIA KIRK NELSON, kiadási vezető, Russell Kirk Center a Kulturális Megújulásért
- ECKART VON KLAEDEN, a Daimler AG (Mercedes-Benz Group) külkapcsolatokért felelős alelnöke
- MARCUS MECKEL, német SPD-politikus, egykori Bundestag-képviselő, evangélikus lelkész
- FLORENT PARMENTIER, az Institut d'études politiques de Paris (SciencesPo) egyetemen működő Centre de recherches politiques (CEVIPOF) főtitkára
- URSULA PLASSNIK, korábbi osztrák külügyminiszter
- KEVIN ROBERTS, akadémikus, a The Heritage Foundation elnöke
- DŽEVADA ŠUŠKO, a nemzetközi kapcsolatok professzora a Szarajevói Egyetemen, a Bosznia-Hercegovinai Iszlám Közösség Nemzetközi Együttműködési Irodájának vezetője
- HELMUT WOHNOUT, az Österreichisches Staatsarchiv (Wien) főigazgatója

MEGOSZTÁS

KIÁLLÍTÁSOK

Fotókiállítás a 110 éve született Habsburg Ottóról

Habsburg Ottó születésének 110. évfordulója alkalmából Alapítványunk nemzetközi rendezvény-sorozattal készült, amelynek első állomásaként az érdeklődők egy – az egykori trónörökös életét és munkásságát bemutató – fotókiállítást tekinthettek meg a Várkert Bazár Reneszánsz kertjében.

PRÓHLE GERGELY, a Habsburg Ottó Alapítvány igazgatójának köszöntője nyitotta az eseményt. Kiemelte, hogy Habsburg Ottóval kapcsolatban Martyn Rady igen találóan fogalmazott, amikor *A Habsburgok – a világ urai* című, nemrég magyarul is megjelent könyvében azt írta: „ő volt a legjobb uralkodó, aki a Habsburgoknak sohasem adatott meg”. Alapítványunk gyűjteménye 30 ezer fotót tartalmaz, a tárlatra számos olyat válogattunk, amely korábban még nem volt látható.

FODOR GERGELY, a Budavári Palotanegyed megújításáért felelős kormánybiztos, a Várkapitányság NZrt. igazgatóságának elnöke arról beszélt, a magyar kormány Habsburg Ottó felé is törleszti adósságát azzal, hogy eredeti szépségében állítja vissza a Budai Vár épületeit és termeit. Hozzáfűzte: a mi felelősségünk, hogy feltárjuk, megőrizzük és gondozzuk azt a szellemi örökséget, amelyet ránk hagyott, hogy emlékezete és munkássága a jövő generációi számára se merüljön feledésbe.

MARTIN RADY, a Londoni Egyetem Szláv- és Kelet-Európai Tanulmányok Intézetének emeritus professzora előadásában arra mutatott rá, hogy Habsburg Ottó mindenekfelett európai volt, és – ahogy a trónörökös maga fogalmazott annak idején – *„Európa minden európai embernek szól, és a hovatarozás joga kivétel nélkül mindenkit megillet.”* Felidézte, hogy *„a Habsburg-ház 1918-as bukásával, hatévesen vált ’nemlétező személlyé’, őt és családját megfosztották címeiktől és vagyonuktól, a két világháború között útlevél sem lehetett. Ez a fényképgyűjtemény bepillantást enged a mindennapokba, megmutatja az édesanyja, Zita császárné iránt érzett szeretetét, spanyolországi száműzetésük szerényebb anyagi körülményeit is.”* Beszélt arról, miként vívta ki a nácik kitartó ellenszenvét; hogyan csatlakozott már a 30-as években a Páneurópai Unió mozgalmához, és lett annak vezetője 1973-ban; hogyan került 1979-ben az Európai Parlamentbe, amelynek húsz éven át tagja volt. Valamint felidézte, ahogy 1989-ben megszervezte, hogy a magyar-osztrák határon páneurópai pikniket tartsanak, és ezen eseményt kihasználva hatszáznál több keletnémet menekült szökhetett át Magyarországról Ausztriába. Beszédét egy idézettel zárta: *„Ahogy Jerzy Buzek volt lengyel kormányfő, az Európai Parlament egykori elnöke mondta, Habsburg Ottó kontinensünk legsötétebb óráiban tartotta életben az Európa újraegyesítésére irányuló remény lángját.”*

A tárlat a nyitóeseménye volt az év végéig tartó rendezvénysorozatnak, amelynek keretében Alapítványunk magyarországi és külföldi helyszíneken kiállításokat és konferenciákat szervezett.

„Európa elképzeltetlen Horvátország nélkül” - Zágráb

„Habsburg Ottó születésének 110. évfordulójáról emlékezünk meg, és ebből az alkalomból nemcsak Budapesten, hanem Európa több fővárosában is megnyitjuk ezt a kiállítást, ami névadónk életéről szól” – mondta el PRŐHLE GERGELY, a Habsburg Ottó Alapítvány igazgatója köszöntőjében, amely a Liszt Intézet Magyar Kulturális Központban hangzott el. A "110 éve született Habsburg Ottó" című rendezvénysorozat első külföldi állomásaként azért Zágrábot választottuk, mivel Horvátország sorsát különösen szíven viselte az egykori trónörökös. Egy olyan Európa-kép, Európa-ideál képviselője volt, amelyben a kis nemzetek szavát is meghallgatják – emlékeztetett Prőhle. A világpolitikai összefüggésekben értelmezett célokkal és tettekkel jellemezhető életmű azért aktuális, mert a nemzeti szuverenitás és az európai gondolat igenis megfér egymással. Az esemény jelentőségét az is jelezte, hogy tizenhat, elsősorban európai külképviselet vezetője tisztelte meg jelenlétével a megnyitó rendezvényt.

A rendezvényen DEMCSÁK CSABA, Magyarország zágrábi nagykövete méltatta Habsburg Ottó történeti és politikai örökségét. A közönség hallhatta továbbá IVAN MIRNIK múzeumi és tudományos tanácsadó, valamint VANJA VINKOVIC, az egykori trónörökösről szóló dokumentumfilm rendezőjének előadását, akinek filmjéből egy rövid részletet is bemutattak a megnyitón.

A kiállítást hivatalosan GORDAN GRLIĆ RADMAN, a horvát kormány kül- és európai ügyekért felelős minisztere nyitotta meg. Köszöntőjét kiadványukban a 98-99. oldalon teljes terjedelmében közöljük.

Habsburg Ottó élete és öröksége - Brüsszel

Az Európai Parlament (EP) legtöbbször látogatott csarnokában, a német Keresztényszociális Párthoz (CSU) közel álló alapítvány, a Hanns Seidl Stiftung képviseletével együttműködve nyitottuk meg „Életút és örökség” kiállításunkat.

MARKUS FERBER, a Hanns Seidl Alapítvány elnöke, egyúttal a CSU képviselőcsoportjának vezetője köszöntőjében azokra az évekre emlékezett, amikor pályafutása elején Habsburg Ottóval együtt dolgozhatott az EP-ben. Elismeréssel szólt az akkor már bőven nyolcvan év felett járó képviselőtársának elhivatottságról, fegyelméről, szenvedélyéről a számára fontos ügyek iránt – melyek között első helyen Közép-Európa és azon belül is Magyarország sorsa állt.

A nagy számban megjelent képviselő számára biztatásként is hangzó mondat jól fejezi ki névadónk optimista életfelfogását. Ezt a gondolatot fűzte tovább FRANCOIS-XAVIER BELLAMY, francia republikánus képviselő és HÖLVÉNYI GYÖRGY, a Kereszténydemokrata Néppárt képviselője, akik mindannyian az Európai Néppárt (EPP) frakciójának tagjai. Kiemelték annak fontosságát, hogy a Habsburg Ottó óriási élettapasztalatával és dinasztikus hagyományával képviselt értékek napjaink változó világában is érvényre jussanak Európában.

Kiállításaink Európa-szerte

Habsburg Ottó életéről készített roll-up kiállításunk látható volt Firenzében (European University Institute) (lásd 34. o.), Párizsban (Európa Ház) (lásd 60. o.), Bécsben (Magyarország Nagykövetsége) (lásd 61. o.) és Münchenben (Hanns Seidel Alapítvány konferenciaközpont) (lásd 50. o.). Ezekben a helyszíneken a bemutatás az ott rendezett konferenciákhoz kötődött. Idehaza összeállításunkkal idén Nagyesztergárra látogattunk el. Bodrogolasziba a Habsburgok és Lónyay Elemér kötődése révén jutottunk el. A településen Rudolf trónörökös özvegyének későbbi férje, az Aranygyapjas rendi lovag emlékét idéztük fel, aki a két háború közötti korszak egyik leghűségesebb legitimistája volt. IV. Károly "Életút és emlékezet" kiállításunkkal párhuzamosan nyílt meg a Sigray Antal grófnak – a „becsület politikusának” – emléket állító kiállítás a Vas vármegyei Iváncon. A megnyitóján FEJÉRDY GERGELY, a Habsburg Ottó Alapítvány tudományos igazgatóhelyettese is beszélt.

Imareggeli a Parlamentben

A Habsburg Ottó Alapítvány volt a DR. VEJKEY IMRE képviselő elnökletével működő Magyar Parlamenti Imacsoport vendége 2022. november 22-én, a Magyar Országgyűlés épületében. A névadónk születésének 110. évfordulójához kapcsolódó esemény a helyszínválasztás szempontjából is rímelt a szeptember 30-án, a Várkert Bazárban megnyílt „Palotából parlamentbe” fényképkiállításunk címére, hiszen PRÓHLE GERGELY a Budavári Palota tövében kiállított képekkel illusztrálta a megjelenteknek Habsburg Ottó életútját, kiegészítve azt számos – a helyszínhez és a hallgatóság érdeklődéséhez szabott – történettel, anekdotával.

Vejkey Imre igei bevezetője után a jelenlévők imádságban emlékeztek meg a magyar ügyekért európai parlamenti képviselőként kiálló Habsburg Ottóról, akire a jelenben is a hiteles keresztény politizálás példaképeként tekinthetünk. MÁTRAJ MÁRTA háznagy és több országgyűlési képviselő mellett az eseményen külső meghívottak és Alapítványunk munkatársai is részt vettek.

A Habsburg Ottó életét bemutató „Életút és örökség” című roll-up kiállítást három hónap alatt érdeklődők ezrei tekinthették meg az Országház Látogatóközpont előcsarnokában.

ESZMECSERE

A V4 együttműködésről - nehéz időkben

2022. április 22-én a Ludovika Széchenyi Dísztermében rendezte meg a Habsburg Ottó Alapítvány és a Nemzeti Közszerológati Egyetem Stratégiai Tanulmányok Intézete „Közös érdekek, közös értékek? – Németország és a Visegrádi Négyek kapcsolata új kihívások idején” című konferenciáját. A magyar V4-elnökség alkalmából rendezett tanácskozás fő célja a közép-európai integráció bő harminc éves történetének és tágabb kontextusának bemutatása, valamint a német-visegrádi nexus elmúlt három évtizedének és jövőbeli kilátásainak elemzése volt.

A V4 keretein belüli együttműködést az elmúlt időszakban a járvány, de még inkább a poszt-szovjet térségben korábbi befolyásának helyreállításán dolgozó, és a háborús agressziótól sem visszariadó Oroszország komoly erőpróba elé állították. A korábbi intenzív együttműködés ellenére február 24. után jól láthatóvá váltak a már korábban is meglévő belső törésvonalak, s ezek sok tekintetben átírták az addigra bejáratottá vált működési mechanizmusokat, beleértve a mindezidáig célravezetőnek bizonyult, a kényes kérdések óvatos kerülésén és a pragmatikus kooperáción alapuló politikai gyakorlatot is.

Amint arra több felszólaló is rámutatott, a jelen helyzetben, amikor az együttműködés lendülete megtörni látszik, különösen nagy szükség van a célok és érdekek megfelelő harmonizálására, valamint a „tiszteletteljes egyet nem értés” gyakorlatának továbbfejlesztésére. A közelmúlt sokhatásai ugyanakkor nem csak a visegrádi összefogás belső kohézióját érintették, hanem annak Németországgal való viszonyrendszerében is számos gazdasági és politikai kérdés átgondolását tették időszerűvé.

PRÓHLE GERGELY, a Habsburg Ottó Alapítvány igazgatója köszöntőjében emlékeztetett a rendszerváltó értelmiségi intenzív közép-európai elkötelezettségére, s arra, hogy ez az „elképzelte közösség” miként segítette az akkori politikai útkeresést, s biztosított egy olyan értelmezési keretet, amely képes volt meghaladni a szocialista blokk szürke valóságát és a hidegháborús kettéosztottságot.

NÉMETH ZSOLT, az Országgyűlés Külügyi Bizottságának elnöke bevezető előadásában rámutatott, hogy a V4 mint sajátos közép-európai kooperáció, illetve annak Németországgal való partnersége igazi politikai és gazdasági sikertörténetként könyvelhető el. A pragmatikus alapokra helyezett kapcsolatokat azonban a háborús krízis nagymértékben átalakította. A politikus meglátása szerint a jelen viszonyok között Magyarország álláspontja közelebb áll a német, s távolabb a lengyel és angol-szász pozíciótól. Az eltérő szempontok alapján kialakított helyzetértékelés ugyanakkor korántsem jelenti azt, hogy a háború megítélésével kapcsolatban bármiféle nézetkülönbség lenne, s a többi tagországhoz hasonlóan Magyarország is aktívan és elkötelezetten vett és vesz részt az európai szankciós politikákban.

MARKUS MECKEL, az NDK utolsó külügyminisztere, korábbi szociáldemokrata Bundestag-képviselő előadása bevezetőjében a visegrádi országok és a kelet-német rendszerváltás közös történelmi örökségére, illetve a sajátos közép-európai tapasztalatok fontosságára hívta fel a figyelmet. Következésképpen a közép-európai országok euro-atlanti közösséghez való csatlakozása az integráció kiteljesedéseként is értelmezhető.

Hozzátette ugyanakkor, hogy az Unió olyan érték- és jogközösség, amely minden tagállam, így a visegrádi országok számára is kötelezettségekkel jár. A német politikus expozéjában felhívta a figyelmet: az orosz-ukrán háború minden eddigénél nyilvánvalóbbá tette, hogy nagy szükség van az Európán belüli, s különösképpen is az általa rendkívül fontosnak tartott német-visegrádi kapcsolatok újragondolására. Meglátása szerint mindez hozzásegíthet ahhoz, hogy a közös érdekek és a kölcsönös tisztelet alapján egységes jövőképet dolgozzunk ki Európáról.

A visegrádi együttműködés történeti kontextusának és hátterének, valamint jelenlegi helyzetének értékelésekor BÁBA IVÁN, korábbi varsói magyar nagykövet és külügyi államtitkár azoknak a sajátosan közép-európai tapasztalatoknak a fontosságáról beszélt, amelyek az összefogás nélkülözhetetlen előfeltételei voltak, s amelyek máig a V4-es összefogás alapját képezik. Meglátása szerint a rendszerváltás időszakában mind a politikai, mind pedig a társadalmi feltételek optimálisak voltak egy ilyen partnerség kialakítására, s jóllehet az elmúlt évtizedekben a kooperáció intenzitása meglehetősen hullámzó volt, szükséges kiemelni, hogy 2010 óta a magyar kormányzat nagy hangsúlyt fektet a visegrádi országok közötti kapcsolatok elmélyítésére.

A biztonságpolitikai aspektus bemutatása során RÁCZ ANDRÁS, az NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézetének tudományos munkatársa Közép-Európa Oroszországhoz és Ukrajnához fűződő viszonyát tekintette át, elsősorban is a Krím-félsziget 2014-es anektálása, valamint a februárban kirobbant orosz fegyveres agresszió tükrében. Hangsúlyozta, hogy az elmúlt hetekben az Oroszország kérdésében alapvetően megosztott Közép-Európában a meglévő törésvonalak még inkább kézzelfoghatóbbá váltak. Ezek következményeinek intelligens és átgondolt kezelése, meglátása szerint, közös felelősségünk.

A helyzet külpolitikai kontextusát elemezve TOMÁŠ STRÁŽAY, a Slovak Foreign Policy Association igazgatója, és JAKUB EBERLE, a prágai Institute of International Relations kutatási igazgatója rámutatott, hogy a jelen körülmények között jól kirajzolódnak a visegrádi országok sok tekintetben eltérő érdekei, azonban a közös célok mentén kialakított pragmatikus partnerség – beleértve a Németországgal való kapcsolatok további erősítését – a meglévő lehetőségekre építve segíthet a problémák kezelésében. Kétségtelen ugyanakkor, s ebben mindkét előadó egyetértett, hogy a mostani helyzet széttartó olvasatai miatt a V4 szövetség egy kevésbé harmonikus időszakát éli, amelyet bár nem terhelnek feloldhatatlan ellentétek, de ezek megfelelő kezelésére nagy szükség van.

A visegrádi négyek és Németország együttműködésének tekintetében JÜRGEN ILLING, a Német-Magyar Ipari és Kereskedelmi Kamara korábbi ügyvezetője, és PIOTR ARAK, a Polish Economic Institute igazgatója jellemzően gazdasági szempontokat vettek számba. Bemutatták, hogy az elmúlt bő három évtizedben kialakult változatos gazdasági kapcsolatokból, valamint Németország közelmúltbeli gazdasági expanziójából a térség rengeteget profitált. Az utóbbi időben átalakuló érték- és ellátási láncok, valamint a gazdasági struktúraváltás azonban jelentősen átírhatja a forgatókönyveket. Az előadók jelezték, hogy az együttműködés pragmatikus alapokra helyezése kívánatos cél, ugyanakkor – s ez a mostani helyzetben különösen fontos – a morális szempontokat sem lehet kihagyni a politikai és gazdasági döntéshozatalból. Ezekén túl pedig a befektetési bizalmat befolyásoló pszichológiai tényezők figyelembevételére is nagy szükség lenne.

A rendezvényen készült videó megtekinthető:

Quo vadis, Bosznia-Hercegovina?

Több mint egy éve annak, hogy a Habsburg Ottó Alapítvány névadója halálának 10. évfordulója alkalmából, 2021. július 4-én Pannonhalmán rendezett konferenciát, amelyen az ábrahámi vallások vezetői és az előadók megemlékeztek arról a történelmi alkalomról, amikor Habsburg Ottó végső búcsúztatásakor a keresztény, zsidó, muzulmán közösségek képviselői a kollektív történelmi múlt, az Osztrák-Magyar Monarchiában való együttélés okán, közösen rótták le kegyeletüket az egykori trónörökös ravatalánál. A rendezvényen részt vett HUSEIN KAVAZOVIĆ, a Bosznia-Hercegovinai Iszlám Közösség főmuftija, illetve DŽEVADA ŠUŠKO, a Közösség Nemzetközi Együttműködési Irodájának vezetője. Az akkori beszélgetések és a Bosznia-Hercegovina helyzetével, jövőjével kapcsolatos fejlemények készítettek minket arra, hogy igyekezzünk minél pontosabb képet alkotni az ország belső helyzetéről, s a muzulmán közösség előtt álló kihívásokról.

Dževada Šuško, a Szarajevói Nemzetközi Egyetem oktatója Nyugat-Európában folytatott tanulmányai és kiterjedt kapcsolatrendszere által átfogó ismeretekkel rendelkezik a hazájára vonatkozó koncepciókról. 2022 májusában két előadást is tartott Budapesten, mindkettőt a Habsburg Ottó Alapítvány szervezésében. Ezeken a vallásközi párbeszéd dilemmáit, a muszlim közösséget érintő nehézségeket, továbbá Bosznia-Hercegovina aktuális politikai és társadalmi kérdéseit vizsgálta. Előadásai értékes információkkal szolgáltak egy olyan időszakban, amikor sok szó esik a Nyugat-Balkán uniós integrációjáról és a térséget érintő geopolitikai, biztonságpolitikai feladatokról.

Az Andrassy Gyula Német Nyelvű Egyetem Diplomáciai Központjával közösen szervezett „Muzulmánok a keresztény Európában? A vallásközi párbeszéd lehetőségei a Nyugat-Balkánon és azon túl” című rendezvényre 2022. május 20-án, az egyetem Tükörtermében került sor. Az esemény házigazdái, moderátorai HEINRICH KREFT és PRÓHLE GERGELY voltak.

A vendégelőadó a történelmi felvezetésben elmondta: a boszniai muszlimok azon kevés muzulmán közösségek egyike, amely évszázadok óta jelen van Európában. Bosznia 1878-as okkupálásával,

majd 1908-as annektálásával az Osztrák–Magyar Monarchia jelentős számú muszlim állampolgárral gyarapodott, így a vallási sokszínűség megfelelő kezelése – immáron egy keresztény többségű államalakulat működése szempontjából is – fontos kérdéssé vált. A muzulmán lakosság integrálása érdekében az iszlámot 1912-ben az osztrák, majd 1916-ban a magyar birodalomrészben is egyenrangú vallási közösségként ismerték el.

Dževada Šuško ezután a boszniai tanulságok mentén, de a tágabb európai horizontot szem előtt tartva beszélt a mérsékelt iszlám közösség előtt álló számos kihívásról. Ennek sorsa a Balkánon kialakult felekezeti diverzitás következtében, kezdetektől fogva más vallásokkal együttélésben formálódott. Nem véletlen tehát, hogy a monoteista felekezetek közötti párbeszéd egyik inspiráló példáját a bosnyák főváros, a gyakran Európa Jeruzsálemének nevezett Szarajevó adja, ahol a keresztények, muszlimok és zsidók közötti *modus vivendi* évszázados múltra tekint vissza.

2022. május 23-án a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Külügyi és Külgazdasági Intézet (KKI) rendezvényét, „Quo vadis, Bosznia-Hercegovina? Vallás, identitás és államiság nyugtalan időkben” címmel hirdették meg az NKE Zrínyi termébe. Bosznia-Hercegovina nemrégiben került ismét a figyelem középpontjába, amikor az országban újra fellángoltak a feszültségek. Bár a balkáni ország egyre súlyosbodó politikai és társadalmi konfliktusait háttérbe szorította az ukrajnai háború, a jelenlegi viták egyre inkább megkérdőjelezzik az állam politikai alapjait és a társadalom sebezhető kohézióját. A helyzet rendkívül érzékeny, hisz számos törésvonal gyöngíti az ország amúgy is sérülékeny stabilitását, a külső tényezők pedig egyre nagyobb befolyással bírnak a belső diskurzusokra – emlékeztette a hallgatóságot az előadó. Dževada Šuško arra törekedett, hogy elemezze és kontextusba helyezze az egymást keresztező etnikai, vallási és kulturális identitások szerepét ezekben a folyamatokban.

Az előadást követő beszélgetésben megszólalt MÁRKUSZ LÁSZLÓ, a KKI vezető kutatója, Magyarország korábbi koszovói nagykövete, HÓVÁRI JÁNOS, nagykövet, a Türk Államok Szervezetének képviselői irodavezetője és korábbi helyettes államtitkár, VÁRADY TIBOR, jogászprofesszor, Jugoszlávia egykori igazságügyi minisztere, MAKAI JÓZSEF, újságíró, a *168 óra* korábbi főszerkesztője, valamint BARANYI TAMÁS PÉTER a Külügyi és Külgazdasági Intézet stratégiai igazgatóhelyettese.

Habsburg Ottó a „Magyar Bencés Diákok testületében” Megemlékezés halálának 11. évfordulójáról - Pannonhalma

A Habsburg Ottóról megemlékező szentmisét HORTOBÁGYI T. CIRILL OSB főapát celebrálta, és ő nyitotta meg az azt követő tanácskozást is. Köszöntőjében egy XV. századi imát idézett a pozsonyi Szent Márton dóm *Szakramentárium*ából, hangsúlyozva négy vezetői erényt: az alázatot, az istenfélelmet, a bátorságot és a szociális érzékenységet. A szöveg az évszázadok során elhangzott mind a II, ott felkent Habsburg-házi magyar uralkodó megkoronázásán. Főapát úr ezután ismertette a szerzetesi közösség döntését, mely szerint a *„Főapátság ezer éves levéltárának modern levéltárpedagógiai terme mostantól Habsburg Ottó nevét viseli”*. DEJCSICS KONRÁD OSB, a Pannonhalmi Főapátság kulturális igazgatója pedig beszámolt a tervezett Habsburg Ottó-emlékhely megvalósításának szándékáról. Mint elmondta, reményeik szerint 2023-ban már az emléktábla is elkészül.

PRÓHLE GERGELY, Alapítványunk igazgatója megköszönte mindkét kezdeményezést, és felidézte a 2019-es pannonhalmi megemlékezést, a Habsburg Ottó Alapítvány első nyilvános rendezvényét. Mint mondta, azóta is fontos, hogy a bencés lelkiség kíséri tevékenységünket, azon túl, hogy szoros szakmai együttműködés is összekapcsol minket. Ez utóbbi tapasztalatai nyomán választottuk az idei megemlékezés címéül Habsburg Ottó egyik előadásának részletét: „... ezentúl a »Magyar Bencés Diákok« nagy és értékes testülete tagjának tekintem magam”. Ahogyan az egykori magyar trónörökös életére is nagy hatással voltak az emigrációban őt tanító bencés tanárok, úgy meghívott előadóink is szívesen gondolnak vissza az itt töltött időre. A bevezető előadást SZAPÁRY GYÖRGY, a Magyar Nemzeti Bank korábbi alelnöke, a Habsburg Ottó Alapítvány kurátora tartotta. (Előadásának szövegét kiadványunkban a 92. oldaltól olvashatják.)

A rendezvényen készült videó megtekinthető:

JUHÁSZ-LACZIK ALBIN OSB, a Pannonhalmi Bencés Gimnázium igazgatója, a beszélgetés moderátora felidézte a jelenlévő öregdiákoknak a bencés gimnáziumi oktatás öt alappilléret: akadémiai tudás, kreativitás, testnevelés, közösség és az egyéni istenkeresés. E kulcsszavak jegyében elevenítették fel emlékeiket DELI GERGELY, a Nemzeti Közszerződési Egyetem rektora, KRÁMER GYÖRGY, evangélikus lelkész, a Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Irodájának igazgatója és STEINER ATTILA, energia- és klímapolitikáért felelős államtitkár. Szóltak arról, hogy mit jelentenek számukra az említett pillérek, miként befolyásolták az itt töltött évek szakmai és személyes fejlődésüket, lelki életüket.

A megemlékezést az Apátság melletti Viator étteremben zártuk. Itt HABSBERG GYÖRGY pohárköszöntőjét követően az esemény résztvevői – köztük VIZI E. SZILVESZTER, a Magyar Tudományos Akadémia korábbi elnöke és számos neves pannonhalmi öregdiák – kötetlen formában idézhettek fel Szent Márton hegyéhez fűződő emlékeiket.

„Hála Istennek, az Európai Parlament képviselője vagyok” - Firenze

A Habsburg Ottó Alapítvány és a firenzei Európai Egyetemi Intézet (European University Institute – EUI) „Hála Istennek, az Európai Parlament képviselője vagyok” címmel 2022. október 7-én GYÓRI ENIKŐ EP-képviselő és NAVRACSICS TIBOR miniszter közreműködésével közös konferenciát és kiállítást szervezett Habsburg Ottó születésének 110. évfordulója alkalmából az egyetem épületében, a város feletti dombokon a XV-XVIII. században épült Villa Salviatiban.

Az EUI szervezetében működik az Európai Unió Levéltára is, Alapítványunk így került kapcsolatba az intézménnyel. DIETER SCHLENKER, a Levéltár igazgatója köszöntőjében felidézte a Habsburg Ottó Alapítvány munkatársainak tavaszi látogatását, amely a konferencia ötlete mellett a további lehetséges együttműködések előtt is megnyitotta az utat. Kiemelte, hogy bár Habsburg Ottó kivételes életútja és munkássága talán kevésbé ismert Nyugat-Európában, mégis ő az, aki munkássága révén összekötő kapocs lehet a kontinens keleti és nyugati fele között. Emlékeztetett, hogy a négy törvényhozási cikluson keresztül az Európai Parlament (EP) képviselőjeként dolgozó Habsburg Ottó felszólalásait és egyéb parlamenti anyagait a firenzei archívum őrzi, amelyek további érdekes adalékokkal szolgálhatnak az Európai Unió, vagy az európai együttműködés eszméjének története kapcsán is.

RENAUD DEHOUSE professzor az Európai Egyetemi Intézet elnöke bevezető gondolataiban bemutatta, hogy az intézményt létrehozó alapító szerződés szövege világosan jelzi, hogy annak hosszútávú céljai között szerepel: a tudomány területén össze kell kösse az akkor még a vasfüggöny által megosztott tágabb kontinenst. A kutatóintézet missziója ily módon jól rezonál

Habsburg Ottónak az egyesült és szabad Európáról alkotott elképzelésével, a konferencia pedig segíthet abban, hogy felismerjük, *„miként meríthetünk ihletet abból, amit Habsburg Ottó és más, hozzá hasonló politikusok munkásságából tanulunk, és hogyan maradhatunk hűek örökségükhöz a magunk módján.”*

PRÓHLE GERGELY, a Habsburg Ottó Alapítvány igazgatója megnyitó beszédében kiemelte, hogy az utolsó magyar trónörökös és későbbi európai parlamenti képviselő munkásságát nem a hatalom elvesztése miatti frusztráció, sokkal inkább a hála jellemezte mindazért, ami politikai pályafutása során neki adatott. Habsburg Ottó örökségének két legfontosabb üzenetét, a mély keresztény hit és a modernitás, valamint a nemzeti és európai érdekek összeegyeztetésének képességét szintén ennek az optimizmusnak a fényében érdemes szemlélnünk.

Habsburg Ottó európai parlamenti tevékenységének tudományos szempontok alapján történő feldolgozását ALINE SIERP, a Maastrichti Egyetem oktatója végezte el, és mutatta be a konferencián. Kifejtette, hogy a Bajor Keresztényszociális Unió mandátumával az Európai Néppárt képviselőcsoportjában tevékenykedő, de pártokon átívelő megbecsültségnek örvendő Habsburg Ottó nagyszámú felszólalásából, indítványából, állásfoglalásából és javaslatából különösen érdekesek azok, amelyek a rendszerváltás folyamatához, a kelet-közép-európai átalakulásokhoz (ideértve a Szovjetunió és Jugoszlávia felbomlását is), a két Németország egyesüléséhez, valamint az Európai Unió keleti bővítéshez köthető. Ezek alaposabb tanulmányozása azonban nemcsak Habsburg Ottónak e folyamatok alakításában játszott jelentős szerepére világít rá, hanem az EP saját szerepfelfogásának változását, így egyre aktívabb külpolitikai szerepvállalását is jól illusztrálják.

Habsburg Ottó ugyanakkor azt is jól látta, hogy a volt keleti blokkban zajló átalakulási folyamatokra adott reakciók esetében óvatosan kell eljárni, hiszen ezeknek olyan nem szándékolt következményei is lehetnek, amelyek negatívan befolyásolhatják az ottani politikai átrendeződéseket. Az utolsó magyar trónörökös húsz éves parlamenti munkásságát értékelve az előadó megállapította: *„Istennek hála, hogy Habsburg Ottó az Európai Parlament tagja lehetett.”*

ALAIN LAMASSOURE, korábbi francia Európa-ügyi miniszter beszédét kiadványunkban a 88. oldalról teljes terjedelmében közöljük.

Győri Enikő, az Európai Parlament képviselője expoézia elején, visszautalva Aline Sierp történeti bevezetőjére, kifejtette, hogy az EP szerepe markánsan megváltozott az elmúlt időszakban, ez pedig azzal is együtt járt, hogy ma már az illetékességi körén kívül eső egyre több kérdésbe is beleszólási jogot vindikál magának. A jelenlegi folyamatokról szólva elmondta, hogy az EP-ben zajló viták egyre inkább polarizálódnak, s mindez azon központi kérdések kapcsán is jól érzékelhető, amelyek a törvényhozó testületet az utóbbi időben komolyan foglalkoztatták (a jogalkotási kezdeményezési jog, a csúcsjelölti rendszer, a környezetvédelem kérdése). Itt azonban felmerül a felelősségvállalás kérdése is, hiszen nem tisztázott, hogy azokban a kérdésekben, ahol a Parlament túllép a számára meghatározott hatáskörökön, ki vállalja a döntések következményeiért a felelősséget. Ettől függetlenül *„biztos vagyok benne, hogy Habsburg Ottó még mindig nagyon büszke lenne rá, de eléggé aggódna azon, hogy a jelenlegi Európai Parlament valóban az európai polgárokért dolgozik-e, és valóban egy olyan integrációban érdekelt, amely jobban szolgálja az európai polgárokat. Én mindenesetre aggódom”* – zárta gondolatait a képviselő.

Navracsics Tibor, korábbi Európai Unió biztos és jelenlegi területfejlesztési miniszter a szubszidiaritás elvének európai tradícióiról és annak jelenlegi relevanciájáról beszélt. Röviden bemutatta a katolikus egyház társadalmi tanításából eredeztethető elvet, amelyet a Maastrichti Szerződés vezetett be az Európai Unió jogrendjébe, s onnantól kezdve lett az integrációs folyamat egyik sarokköve. Népszerűsége a miniszter meglátása szerint a koncepció többértelműségében áll, s pontosan ez az ambiguitás tette lehetővé, hogy az Európai Unió az elmúlt harminc évben képes legyen hatékonyan működni. Az előadó rámutatott, hogy Habsburg Ottó személyes tapasztalatainak és politikai szocializációjának köszönhetően, valamint a Habsburg Birodalom történelméből levont tanulságok alapján felismerte a szubszidiaritás elvének gyakorlati megvalósításában rejlő lehetőségeket. A „józan szubszidiaritás” mindennapi gyakorlata, amelyet „a társadalom konstitutív részeinek kölcsönösen jóindulatú együttműködése teremthet meg” az egyik legfontosabb hozadéka ennek a specifikus közép-európai tapasztalatnak. Habsburg Ottó öröksége pontosan arra mutat rá, hogy Európa olyan integrációként kell, hogy megvalósuljon, amely elismeri az eltérő történelmi tapasztalatokból táplálkozó nemzeti, regionális és helyi szuverenitásokat, s a nagyobb közjó elérése érdekében a szubszidiaritás elvét érvényesíti. A miniszter hangsúlyozta, hogy az Európai Unió jövőjének a „józan megoldásokba vetett bizalmon” kell nyugodnia, s az ideológiai vitákat elkerülve az európai együttélés gyakorlati megoldásaira összpontosítva a közös megoldások kidolgozására kell törekedni.

A tanácskozás végeztével sor került a Habsburg Ottó életét bemutató „Életút és örökség” című kiállítás megnyitására a Villa Salviati előcsarnokában.

A kereszténység helyzete Európában

A Habsburg Ottó Alapítvány és a Nemzeti Közszerológati Egyetem Stratégiai Tanulmányok Intézete konferenciát szervezett október 28-án, melynek célja napjaink európai kereszténységének állapotfelmérése, az eltérő felekezeti és nemzeti kontextusok számbavétele, továbbá az európai egyházak jövőbeli kilátásainak elemzése volt. A minél teljesebb kép felvázolása érdekében nem csupán a friss empirikus eredmények bemutatására törekedtünk, hanem igyekeztünk a különböző keresztény felekezetek képviselőinek is lehetőséget biztosítani arra, hogy saját kutatásaik, tapasztalataik alapján mutathassák be azokat a sajátos szempontokat, amelyek elengedhetetlenek a jelenlegi helyzet megértéséhez. A tanácskozást társadalomtudományi elemzések és az egyházi stratégiák mellett politikusi reflexiók is kiegészítették. Úgy éreztük, az egyházak helyzetéről és a kereszténység európai szerepéről szóló, jövőbe mutató gondolkodás különösen időszerű most, amikor számos európai országban kerül sor a lakosság vallási és felekezeti megoszlását (is) felmérni hivatott népszámlálásokra.

A konferencia vitaindító előadását GERT PICKEL, a lipcsei egyetem tanára tartotta „Egyház és vallás Európában. Elméleti és empirikus megfontolások” címmel. Gondolataira felkért hozzászólóként ROSTA GERGELY (PPKE) reflektált. A társadalmi folyamatok statisztikai megközelítésének lehetséges útjaira és azok veszélyeire FÁBRI GYÖRGY egyetemi docens (ELTE), a Magyarországi Evangélikus-Lutheránus Egyház Északi Egyházkerületének világi vezetője figyelemztetett, tisztázva a különbséget az elkereszténytelenedés és a szekularizáció fogalmai között.

TÖRÖK CSABA, az Esztergom-Vári Nagyboldogasszony és Szent Adalbert Főszékes-egyházi plébánia kormányzója az Egyház küldetésének 21. századi kihívásaival szembesítette a hallgatókat. A zürichi Fraumünster emeritus lelkésze, NIKLAUS PETER teológus pedig Svájc példáján illusztrálta a kereszténység előtt álló feladatokat egy pluralista társadalomban. (E két utóbbi előadás szövegét kiadványunkban a 100. és a 105. oldaltól teljes terjedelmében közöljük.)

Külön panelt kapott a szervezőktől a keresztény etika, életmód, világszemlélet gyakorlati megvalósíthatóságának, konfliktusmegoldó szerepének tárgyalása, amiről BARITZ SAROLTA LAURA OP (Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola) nyújtott áttekintést. WIM VANDEWIELE a Leuveni Katolikus Egyetemről a keresztény egyházak – és híveik – pozitív hozzáállását sürgette a posztsekuláris társadalmakhoz, rámutatva arra, hogy a kétségtelen hátrányok mellett rengeteg lehetőséget is rejthet a (kényszerű) együttélés. HÖLVÉNYI GYÖRGY, európai parlament képviselő a kereszténydemokráciát helyezte el kontinensünk politikai erőterében, és mondanivalójával be is vezette konferenciánk utolsó előadóit, akik – ROCCO BUTTIGLIONE, volt olasz miniszter (Istituto de Filosofia Edith Stein, Granada) és JÁN FIGEL, volt szlovák miniszter, volt uniós biztos, különmegbízott – a keresztény politizálás jövőbeli irányait mutatták be a nagyszámú hallgatóságnak.

Miért fontos Európának Habsburg Ottó? - München

A Habsburg Ottó Alapítvány és a Hanns Seidel Alapítvány 2022. november 14-én konferenciával és kerekasztal-beszélgetéssel emlékezett meg Habsburg Ottó születésének 110. évfordulójáról. A rendezvényt megelőzően kollégáink látogatást tettek a Hanns Seidel Alapítvány Levéltárában (Archiv für Christlich-Soziale Politik), ahol tájékoztak a Habsburg Ottóval kapcsolatos irat-, kép- és hanganyagokról, s a további kutatási és esetleges szakmai együttműködési lehetőségekről.

A bajor alapítvány müncheni székházában tartott konferencia helyszínválasztása korántsem volt véletlen, hiszen Habsburg Ottó négy évig volt a Hanns Seidel Alapítvány külpolitikai tanácsadó testületének elnöke, 1979-ben pedig innen választották meg az Európai Parlament képviselőjének, ahol négy cikluson át a Bajor Keresztényszociális Unió (Christlich-Soziale Union in Bayern, CSU) delegáltjaként munkálkodott.

MARKUS FERBER, az Európai Parlament képviselőjének köszöntőjét a 128., valamint THEO WAIGEL előadását kiadványunkban a 130. oldaltól olvashatják.

PRÓHLE GERGELY köszönetet mondott a müncheni szervezőknek, hogy felkarolták kezdeményezésünket, így valóban közös örökségként tekinthetünk Habsburg Ottó szellemi hagyatékára, s ez a magyar-német kapcsolatokat is erősíti.

SCHALLER-BAROSS ERNŐ, az Európai Parlament képviselője kiemelte, hogy Habsburg Ottót mindenekelőtt történelmi tapasztalatai és az ezek alapján kialakított tudatos politikai cselekvés tette politikusként és politikai gondolkodóként igazán érdekessé. Az előadó arról is szólt, hogy a volt európai parlamenti képviselőnek komoly érdemei voltak abban, hogy Európa olyan integrációként valósuljon meg, amely elismeri az eltérő történelmi tapasztalatokból táplálkozó nemzeti, regionális és helyi szuverenitásokat, és a nagyobb közjó elérése érdekében a szubszidiaritás elvét érvényesíti, valamint számol a társadalmi igazságosság összefüggéseivel is.

A politikus – visszautalva Theo Waigel előadására – rámutatott, hogy Habsburg Ottó életművéből az is jól kirajzolódik, hogy Európát nem egyszerűen politikai konstrukcióként, hanem közös szellemi alapokra épített integrációként képzelte el. Nem véletlen tehát, hogy közéleti pályafutása során a kereszténységnek az európai politikai, társadalmi,

gazdasági és szellemi architektúra alakításában játszott meghatározó jelentőségét hangsúlyozva ezen értékek markánsabb képviselőjét szorgalmazta. Bár ösztönösen ráérezett a korszemleltre, soha nem utasította vissza a számára legfontosabb értékeket: nyíltan konzervatív/kereszténydemokrata nézetei ellenére Habsburg Ottó karizmája részben azon alapult, hogy képes volt kapcsolatot teremteni a vele ellentétes állásponton lévőkkel. A volt trónörökös keleti bővítéssel kapcsolatos érdemeit hangsúlyozva a miniszteri biztos kiemelte: amikor az Európai Unió alapító atyáiról beszélünk, többek között Robert Schumant, Konrad Adenauert vagy Alcide de Gasperi-t emlegetjük; közép-európai szempontból azonban Habsburg Ottó is vitathatatlanul ebbe a csoportba tartozik.

Az előadásokat követő kerekasztal-beszélgetésen SUSANNE HORNBERGER, a Hanns Seidel Alapítvány munkatársának moderálása mellett EVA DEMMERLE, Habsburg Ottó egykori irodavezetője és sajtósóvivője, STEFAN HABÖCK, az osztrák Páneurópai Unió elnökségi tagja, valamint Markus Ferber és Pröhle Gergely osztották meg a Habsburg Ottóval kapcsolatos gondolataikat, emlékeiket.

Konzervatív elmék

Habsburg Ottó és amerikai eszmetársai

A Habsburg Ottó Alapítvány (HOAL) és a Nemzeti Közszerológati Egyetem (NKE) közös szervezésében november 18-án megvalósult konferencia résztvevőit PRŐHLE GERGELY, az Alapítvány igazgatója köszöntötte. Bevezetőjében szölt arról, hogy a találkozó ötlete Edwin J. Feulner két évvel ezelőtti budapesti látogatásakor merült fel, amikor az amerikai gondolkodó kézbe vehette az általa 1965-ben írt, jelenleg az Alapítvány gyűjteményében található, Habsburg Ottónak szöló levelét. Ebben a 24 éves diák találkozót kért a Pöckingben élö politikustól. Az egykori trónörökös postafordultával válaszolt, örömmel fogadta őt, és ezzel egy Ottó haláláig tartó személyes kapcsolat kezdődött, amely utóbb munkakapcsolattá és barátsággá mélyült.

MÁRTONFFY BALÁZS, az NKE Amerikanisztikai Intézetének vezetője a jelenlegi világhelyzetet úgy értékelte, hogy a kommunizmus vereségével és a Szovjetunió felbomlásával 1992-ben megszületett unipoláris világtrend 2014 óta a végöráit éli. Ebben az évben ugyanis két, életünket alapvetően befolyásoló esemény történt: Pekingben több mint 50 ország képviselői aláírták az Ázsiai Infrastrukturális Befektetési Bank alapításáról szöló dokumentumot; Oroszország pedig elcsatolta a Krím-félszigetet Ukrajnától. A szakértő úgy látja, a kialakult poszt-unipoláris helyzetben a transzatlanti viszonyokat rendszerszintű kérdések dominálják. Az Egyesült Államoknak választatot kell találnia három problémára. Kína revizionista hegemón törekvéseire, amelyek hatásait immár nemcsak a csendes-óceániai térségben, hanem világszerte érzékeli, és amelyre a lépés-kényszer átruházásának taktikájával igyekszik felelni. Az orosz agresszió esetében Ukrajna támogatásával, amely ország a közeljövöben fontos új pillérre válik a geopolitikai stratégiaépítésben.

Végül át kell gondolnia saját szerepét a világban: az elmúlt 30 évben túlhaladottnak ítélte az érdekszféra-politikát és lemondott róla, azóta azonban új aktorok tűntek fel a világpolitikában; saját társadalma sosem látott mértékben megosztott, ráadásul a jelenlegi generáció azzal a szokatlan jelenséggel szembesül, hogy rosszabbul él, mint a szülei nemzedéke. Ezen kihívások együttese a teljes eszmei keretet (*conceptual framework*) módosíthatják.

Az ember nem élhet eszmények nélkül – emlékeztetett előadásában Csák János. Magyarország kulturális és innovációs minisztere, egykori nagykövet az amerikai ideálokat a szabadságban, a törvény előtti egyenlőségben, valamint az igazságosságban jelölte meg, ezek testesítik meg számára az ember földi életének legszebb ambícióit, állnak leginkább összhangban az emberi természettel. Az „amerikai géniusz”-nak nemrégien könyvet is szentelő felszólaló a klasszikus görög, a zsidó, a római hagyományokat – akár csak a brit és francia filozófiai és politikai gondolkodás teljesítményeit – magába integráló tengerentúli eszmék kapcsán azonban figyelmeztetett: az alapító atyák 250 éve a vallásból és az erkölcsből fakadó erények fundamentumára helyezték a közösséget. Ennek az alapnak a megbontása végzetes következményekkel jár: „*Ha eláruljuk Istenet, és megvonja tőlünk támogatását, akkor megszégyenítjük Isten minden igaz hívő szolgáját, és mindenünktől megfosztatunk*” – idézte egy prédikátor szavait 1630-ból. Csák úgy látja, hogy napjaink amerikai konzervatívjainak egy része is az anyagi javak előállításának és birtoklásának bűvkörében él, és elfelejtkezik Szókratész intéséről: „*Nem a vagyonból lesz az erény, hanem az erényből a vagyon.*” Mi, (közép-)európaiak mindazonáltal bölcsen tesszük, ha figyelmesen követjük az amerikai kontinensen zajló folyamatokat, mert ott „az Európa jövőjéről szóló film játszódik napjainkban”.

Az intellektuális amerikai konzervatív mozgalom öntudatra ébresztője Russell Kirk 1953-ban megjelent *The Conservative Mind* című könyve volt. Szerzője Edmund Burke-től George Santayanaig tartott szemlét mindazon gondolkodók felett – John Adams, Alexis de Tocqueville, Benjamin Disraeli – akiktől a 20. század közepén a magát konzervatívnak nevező amerikai tanulhatott, műnációt gyűjthetett, bátorítást nyerhetett. JEFFREY O. NELSON, a Russell Kirk Center for Cultural Renewal (Mecosta, Michigan) vezetője, egyben a tudós veje, előadásában azt rekonstruálta, mit jelentett Kirk számára az általa elterjesztett fogalom; kit tekintett ő annak; kik voltak azok, akikkel szoros eszmei rokonságot érzett (ezek között számos európai bevándorló akadt: Leo Strauss, Friedrich von Hayek és honfitársaink, John Lukacs és Thomas Molnar). Mind közül Burke alakja és eszméi gyakorolták rá a legnagyobb hatást, olyannyira, hogy a 18. századi politikus gondolatainak terjesztését a róla elnevezett társaság révén is igyekezett előmozdítani (Chicagóban, majd Salzburgban). Kirk Európája tehát az európai gondolkodók Európája volt: szellemi interakciójuk transzatlanti kötődéseket eredményezett, mellyel a keresztény civilizáció, a közös kultúra, a szókásjog, a transzcendencia fel- és megismerésében osztoztak. Az előadó szellemes végszava szerint Kirk nem attól halhatatlan, amit tett, hanem amit gondolt.

A konferencia külpolitikai kérdéseket fókuszba állító blokkjában előbb ANDREW BREMBERG, a Kommunizmus Áldozatainak Emlékére létrehozott alapítvány elnöke, az Egyesült Államok egykori diplomatája kapott szót. Előadásában hangsúlyosan foglalkozott az orosz-ukrán háborúval, amelyben az Ukrajnának nyújtott segítséget a transzatlanti szolidaritás megnyilvánulásának nevezte. Az Egyesült Államok szerepéről elmondta, a konzervatív közvélemény sem egységes a követendő agenda meghatározásában, és valószínűleg csak akkor fog határozottan beavatkozni a diplomáciai folyamatokba, amikor Oroszország jelzi a békeszándékát.

Bremberg úgy látja, a hagyományos amerikai konzervatív politizálás visszatér a három lábú szék metaforájához, amelynek stabilitását a gazdasági liberalizmus elvei, a kulturális konzervativizmus és a – Kína részéről érzett fenyegetés okán ismét aktuálissá vált – anti-kommunizmus garantálhatja.

Azt, hogy hogyan illeszkedik Európa az Egyesült Államok változóban lévő külpolitikájába, már MAGYARICS TAMÁS elemezte. A történész-diplomata

a „kopernikuszi fordulat”-ot a második világháború végén látja, amikor a tengerentúli nagyhatalom – szakítva az addig követett gyakorlattal – nem vonult vissza az Öreg Kontinensről, más szóval az *off-shore balancing* helyett *on-shore balancing* politikára tért át. 1990 után a hidegháborús megszokással csak nehezen tudtak szakítani a felek, a NATO és az USA konfliktusaiban Európára leginkább a *soft power* szerepét osztották, amely a nemzetépítési erőfeszítések ösztönzését jelentette. Az Észak-Atlanti Szövetség Szervezetének informális alapelve azonban – sajnos – nem vesztett érvényességéből: eszerint az amerikaiakat bent, a németeket lent, az oroszokat pedig leginkább kívül kell tartani. Az orosz-ukrán konfliktus tétje a szakértő szerint, hogy Európa mennyire tud felértékelődni az Egyesült Államok szemében, mennyiben tud egyenrangúbb partnerévé válni a közeljövőben.

JESZENSZKY GÉZA egykori külügyminiszter, diplomata, térségünk NATO-csatlakozásához vezető útvjáról és a jelen kihívásairól beszélt. Míg 2014-ben, a krími válság idején sokan tétlenséggel vádolták, Ukrajna megtámadása visszaállította a hitet a katonai szövetségben – ezt legjobban Finnország és Svédország felvételi kérelme bizonyítja, vagyis a NATO-nak ma is helye van a térségünkről való geopolitikai gondolkodásban.

A határainktól nem messze zajló háború geopolitikai tanulságait SZEMERKÉNYI RÉKA összegezte. A volt államtitkár, korábbi nagykövet szerint az események fényében mindenekelőtt újra kell gondolnunk az orosz hadseregről korábban alkotott elképzeléseinket (logisztika, légierő, veszteségek mértéke), illetve ezt a munkát nekik maguknak is el kell végezniük. Kína hozzáállása az orosz lépések kezdeti hallgatóságos támogatásától a nyíltan – ráadásul a német kancellárral közösen tett – kritikai megjegyzésekig ível. Ukrajna esetében a veszteségek mellett a veszélyben kiforrott identitás és a saját erejükre ébredés a legfigyelemreméltóbb. Az Európai Unió részéről pedig komoly pozitívumként értékelte, hogy viszonylag gyors és egységes fellépést tudott felmutatni az agresszorral szemben. Mindezek azt sugallják, hogy a transzatlanti rendszer megerősödött, kibővült, képes másokkal szövetségre lépni, és a tagállamok együttműködésre való készségében is előrelépés következett be.

A konferencia díszvendégének, EDWIN J. FEULNERnek az előadását kiadványunkban a 110. oldaltól olvashatják.

A „Kék Apponyi”

Alapítványunk és a Herendi Porcelánmanufaktúra együttműködésében névadónk születésének 110. évfordulójára limitált kiadású kávéscsészék készültek.

A Herendi Porcelánmanufaktúra és a Habsburg család kapcsolatának története több mint százötven évre nyúlik vissza. Az első hivatalos megrendelés 1855-ben érkezett Ferenc József édesanyjától, Zsófia nagyhercegnőtől. 1872-ben 3300 darabos készletet rendeltek a bécsi császári udvarba, a századfordulóra pedig a budai királyi palota étkészletei is herendiek lettek.

Herend egyik közkedvelt mintáját – különböző színváltozatokban – gróf Apponyi Albert tiszteletére alkották meg, aki Habsburg Ottó egyik legfontosabb támogatója volt Magyarországon.

Habsburg Ottó több alkalommal járt Herenden, nagy tisztelője volt a magyar iparművészet leghíresebb márkájának. 95. születésnapját is itt ünnepelte családjával, 2007-ben.

A Habsburg Ottó Alapítvány e kék Apponyi mintás csészével tisztelgett névadója előtt, születésének 110. évfordulója alkalmából.

Születésnapi megemlékezés - Habsburg Ottó 110

Amikor Alapítványunk 2019-ben felelevenítette az „Ottó-vacsorák” hagyományát, nem az volt a célja, ami a két világháború közötti hasonló események rendezőinek, vagyis hogy a királpárti körök demonstrációja legyen, hanem sokkal inkább az, hogy Habsburg Ottó szellemi örökségét nemzetközi összefüggésben, jeles külföldi előadók meghívásával lehessen megeleveníteni. Wolfgang Schüssel korábbi osztrák kancellár, Alain Lamassoure, egykori francia miniszter és EP-képviselő, majd tavaly Íñigo Méndez de Vigo, spanyol miniszter, EP képviselő és szintén névadónk jó barátja után az idei megemlékező vacsora fővendége EDWIN J. FEULNER, a The Heritage Foundation alapítója volt, aki közel négy évtizeden át vezette a konzervatív amerikai *think tank*-et.

Az elhangzó zeneműveket is mindig igyekszünk az előadó nemzetiségéhez igazítani, melynek kapcsán az idén a kezünkre játszott egy nemrég megtalált gyorsinterjú, melyben Habsburg Ottó elmondja, hogy az ő kedvenc zeneszerzője George Gershwin. FÜLEI BALÁZS zongoraművész ennek megfelelően a legendás *Kék rapszodiát* szólaltatta meg. Ezt követően PRŐHLE GERGELY néhány levélrészletet olvasott fel. Az egyikben a 24 éves Feulner kéri, hogy Pöckingben meglátogathassa Ottót, egy másikban Ottó gratulál a Heritage Alapítvány létrejöttéhez, a harmadik pedig Ronald Reagan elnök levele Feulnerhez, amiben megköszöni értékes, az elnököt támogató munkáját.

A közönség a vacsora előtt Liszt Ferenc *9. magyar rapszodiáját (Pesti karnevál)* hallhatta az AUER TRIÓ tolmácsolásában, később a NAGY NOÉMI QUARTET jazz örökzöldekkel tette még hangulatosabbá az estét.

110 éve született Habsburg Ottó, az elkötelezett európai - Párizs

A rendezvényen a jelenlévőket – köztük számos magas rangú vendéget, nagyköveteket, egykori nemzetgyűlési és európai képviselőket, neves történészeket – MICHEL DERDEVET elnök köszöntötte. Az előadók között volt ALAIN LAMASSOURE, egykori európai parlamenti képviselő és miniszter, JEAN-LOUIS BOURLANGES, a francia nemzetgyűlés külügyi bizottságának elnöke, egykori európai parlamenti képviselő, HABSBERG GYÖRGY, Magyarország párizsi nagykövete, az egykori trónörökös fia és FEJÉRDY GERGELY, a Habsburg Ottó Alapítvány tudományos igazgatóhelyettese.

A rövid köszöntőt követően elsőként Alain Lamassoure kapott szót, és az *unité dans la diversité* (egység a sokszínűségben) kérdését elemezte. Hangsúlyozta, hogy ezt az elvet Habsburg Ottó értette és valósította meg a legkiválóbban. Visszaemlékezett Valéry Giscard d'Estaing, volt francia köztársasági elnök és az egykori trónörökös baráti kapcsolatára, amelynek ő maga is személyes tanúja lehetett. Az egykori francia európai miniszter emlékeztetett arra, hogy az utolsó magyar király fia rendkívül jó elemző volt, már a hidegháború kezdetén tisztán látta a Szovjetunió bukását. Úgy vélte, kiválóan tudta kamatoztatni a múlt tapasztalatait, történelmi ismereteit a jelen megértésében és a jövő érdekében. A politikai egység megteremtésének eszközét Habsburg Ottó sohasem az uniformizálásban látta, sokkal inkább a különböző identitások (mint a nemzeti identitás) megerősítését szorgalmazta, társítva azt a toleranciával és a szubszidiaritás elvével. Lamassoure azzal zárta beszédét, hogy az egykori trónörökös szellemi és politikai öröksége – különösen az egységre való törekvése – elválaszthatatlan egymástól, csak együtt értelmezhető.

Jean-Louis Bourlanges előadásában felelevenítette találkozásait Habsburg Ottóval, abból az időből, amikor még mindketten az Európai Parlament képviselői voltak. Megemlítette, hogy ebben a minőségében járt Funchalban, és kereste fel – az egykori trónörökös ösztönzésére – az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó uralkodójának sírját. Visszaemlékezett arra, hogy a délszláv háborúk idején egy delegációban dolgozott Habsburg Ottóval, akitől rendkívül bölcs elemzéseket hallott a Balkánnal kapcsolatban, és akivel osztotta Bosznia jövőjével kapcsolatos féltelmeit. Az akkor elhangzott gondolatok, „próféciák” néhány évvel később valósággá váltak.

Európa jövője – Habsburg Ottó hagyatéka - Bécs

A 2022-es év kétségtelenül Európa legújabbkori történetének egyik fontos fordulópontja. A jelenlegi nehézségek azonban nem előzmény nélküliek, ennek felismerése pedig arra is lehetőséget teremt, hogy tanuljunk a múltbeli tapasztalatokból. A 110 éve született Habsburg Ottó hosszú élete során számos válságos időszakot élt meg, de optimizmusa, mély vallásossága, politikai éleslátása és leleményessége a legnehezebb időkben is erőt adott neki, távlatos politikai gondolkodása, Európa iránti elkötelezettsége pedig az utókor számára is számos tanulságot hordoz. Mindez arra ösztönözte a konferencia szervezőit, a Habsburg Ottó Alapítványt, Magyarország Bécsi Nagykövetségét és a Pannonhalmi Bencés Főapátságot, hogy a bécsi rendezvényen felidézzék Habsburg Ottó szellemi örökségének azon aspektusait, amelyek a mai politikai cselekvés számára is hasznosak és irányadóak lehetnek. Az esemény ily módon nem csupán egy megemlékezés volt, hanem lehetőséget teremtett a jelenlegi európai helyzet végiggondolására is.

NAGY ANDOR, bécsi nagykövet, RADDA ISTVÁN, az Ausztriai Magyar Szervezetek Kerekasztalának korábbi elnöke és PRÖHLE GERGELY, a Habsburg Ottó Alapítvány igazgatójának köszöntője után, HORTOBÁGYI CIRILL OSB, pannonhalmi főapát beszédében kiemelte, hogy akárcsak Szent Márton úgy Habsburg Ottó öröksége is azért különösen fontos, mert az gondolkodásra, cselekvésre és alkotásra ösztönözi az utókort. Beszéde végén a szerzetesi közösség vezetője örömmel adott hírt arról, hogy az utolsó osztrák-magyar trónörökös és bencés diák tiszteletére hamarosan emlékhelyet avatnak Pannonhalmán. (A teljes beszéd kiadványunkban a 125. oldaltól olvasható.)

A nagy érdeklődéssel kísért konferencia panelbeszélgetésén WOLFGANG SCHÜSSEL korábbi osztrák szövetségi kancellár, GULYÁS GERGELY, a Miniszterelnökséget vezető magyar miniszter, valamint Pröhle Gergely idézte fel Habsburg Ottó szellemi örökségét, és vitatták meg az általa elképzelt Európa-vízió mai relevanciáját, s azt, hogy miként vélekedne a realpolitikus Habsburg Ottó a jelenlegi világpolitikai helyzetről, különösképpen is az ukrajnai háborúról.

Az Osztrák Néppárt korábbi vezető politikusa a beszélgetés során többek között rámutatott a szubszidiaritásnak mint a politikai és társadalmi berendezkedés egyik kulcsfontosságú rendező-elvének fontosságára, és emlékeztetett arra, hogy Habsburg Ottó is egy olyan európai integráció szószólója volt, amely nem egy homogén birodalmat akar létrehozni, hanem amely elismeri a különböző történelmi tapasztalatokból eredő nemzeti szuverenitásokat, és a közös érdekében a szubszidiaritás elvét alkalmazza. A decentralizáció szükségessége mellett azonban rámutatott azokra a területekre (biztonságpolitika, globális gazdasági kihívások, környezetvédelem) is, ahol véleménye szerint közös uniós fellépésre lenne szükség, s ahol meglátása szerint Habsburg Ottó is az együttes fellépést cselekvésre buzdította.

A Miniszterelnökséget vezető miniszter elmondta, hogy a 27 tagú Európai Unióban természetes, hogy a tagállamok, eltérő nemzeti tapasztalataik és történelmük miatt bizonyos kérdéseket másképp látnak, ugyanakkor fontos, hogy az Európai Unió, mint szövetség, működőképes és világpolitikailag is potens szereplő maradjon. Következésképpen fontos lenne megtalálni a szuverenista és a föderalista álláspontok közötti *modus vivendi*-t, mindez pedig olyan közösségi politikát eredményezne, amely túllép az ideológiai vitákon, és az eltérő álláspontok harmonizációjára összpontosítana.

Az ukrajnai háború kapcsán a korábbi kancellár kifejtette, hogy Ausztria katonai semlegessége továbbra sem lehet vita tárgya, ugyanakkor ez nem járhat együtt az egyértelmű politikai támogatás hiányával. Elismerte ugyanakkor, hogy őt is meglepettette az orosz elnök, súlyos csalódás érte az orosz politikáról való gondolkodásában. A Miniszterelnökséget vezető miniszter a magyar álláspont ismertetésekor kitért arra is, hogy a háború februári kitörése óta Magyarország eddigi történetének legjelentősebb humanitárius akcióját hajtja végre, ami nem engedhet kétséget az ország világos elköteleződése tekintetében.

A rendezvényen a Habsburg Ottó Alapítvány által összeállított, névadójának életét bemutató kiállítás is megtekinthető volt, amelyet később a bécsi Collegium Hungaricumban állítottunk föl.

TOVÁBBI RENDEZVÉNYEK

Chantal Delsol, egy francia eszmetárs - Párizs

Chantal Delsol francia filozófus 75 éves születésnapja alkalmával, 2022. november 15-én, az Institut Thomas More "Aggodalom az emberért és viláგért – Chantal Delsol műve" körül szervezett nemzetközi konferenciát. Az eseményen FEJÉRDY GERGELY, Alapítványunk tudományos igazgatóhelyettese is részt vett, előadásának címe: Chantal Delsol Habsburg Ottó főherceg művének tükrében (Chantal Delsol au miroir de l'archiduc Otto de Habsbourg).

A rendezvényen elhangzott előadások könyv formájában a francia Cerf kiadó gondozásában fognak megjelenni 2023-ban.

Rubicon-est

A Rubicon Intézet és a Habsburg Ottó Alapítvány közös estet szervezett október 20-án a Magyarországi Evangélikus Egyház kápolnájának előadótermében. Az eseményre a Habsburg Ottó születésének 110. évfordulóját ünneplő rendezvénysorozatunk egyik állomásaként került sor.

PRÓHLE GERGELY, Alapítványunk igazgatója és FEJÉRDY GERGELY tudományos igazgatóhelyettes a Rubicon Intézet tudományos munkatársának, PÉTERFI GÁBORNak a kérdéseire válaszolva szolt az utolsó magyar trónörökös munkásságáról, történelmi jelentőségéről és eszmei hatásáról.

„Az egyik legősibb spanyol borpincészet, a Codorniu faládáiban évtizedeken át őrzött, 2018-ban Budapestre érkezett levéltári források feldolgozása során nem egyszer új dimenziót kapnak a 20. század magyar és világpolitikai történései: mindeddig kevésbé hangsúlyosnak látszó, vagy egyáltalán nem ismert adatok kerülnek napvilágra, és lassan feltérképeződik egy életem át szívós alaposággal bogozott kapcsolati háló léptéke. Habsburg Ottó levelezéséből, beszédeiből, cikkeinek kéziratából kirajzolódik az egykori trónörökös szellemi nagysága, rendkívüli munkabírása, politikai éleslátása, befolyásának hatóköre. Egy másik szinten pedig elveinek, tetteinek mozgatórugói: keresztény hite és európai elkötelezettsége” – emlékeztetett Próhle Gergely.

Alapítványunk tudományos igazgatóhelyettese, Fejérdy Gergely egy hosszabb cikket publikált a Rubicon Intézet honlapján Habsburg Ottó életéről.

A rendezvényen készült videó megtekinthető:

KÉSZEN ÁLLUNK A MESTERSÉGES INTELLIGENCIÁRA?

Fotó- és audiovizuális levéltárosok nemzetközi konferenciája - Girona

2022. november 16. és 19. között rendezték meg a spanyolországi Gironában a fotó- és audiovizuális levéltárosok szakmai konferenciáját. A fényképrestaurálástól, a digitalizálási kérdéseken, vagy a fotó mint műtárgy 3D modellezésén keresztül a mesterséges intelligencia gyűjteményi felhasználásáig számos terület kérdéseiről tanácskoztak a résztvevők.

A Kép és Kutatás (*Imatge i Recerca*) elnevezésű konferenciát 1990-es indulása óta két évente rendezik meg, a COVID pandémia után erre idén nyílt újra lehetőség. A főszervező a Gironai Városi Tanács intézményeként működő Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI) archív hang- és képdokumentumokat feldolgozó és kutatásukat biztosító központ, melynek hivatalos gyűjtőterülete az önkormányzaton túl a településen élő magánszemélyekre, családi gyűjteményekre, cégek által keletkeztetett anyagokra is kiterjed. A katalán kisváros levéltári intézményének jelentősége azonban messze túlmutat a település középkori eredetű falain, immár tizenhetedik alkalommal rendezik meg az Antoni Varés (1909–1966) gironai születésű fotós, plakátművész és filmes után elnevezett nemzetközi tanácskozást. Az eseményen fotográfiai és audiovizuális örökséggel dolgozó szakemberek vitatják meg ennek a speciális szakterületnek a gyakorlati, technikai, etikai kérdéseit, és mutatják be az újdonságokat. Kifejezett szándéka a konferenciának a nemzetköziség, ezáltal minden alkalommal különböző nemzetiségű szakemberek tartanak előadást, ebben a törekvésében a központ bírja a Nemzetközi Levéltári Tanács (International Council of Archives - ICA) és más szervezetek együttműködő támogatását is. Alapítványunkat Dékány Szilveszter gyűjteményi főmunkatárs, a fotó- és audiovizuális gyűjtemény felelőse képviselte.

A fotógyűjtemények kezelésében az utóbbi évtizedek technikai változásai során kevés olyan jelentőségű esemény történt, mint a mesterséges intelligencia (*Artificial Intelligence* – AI) megjelenése és lehetséges alkalmazása. A nagy mennyiségű képi információ gyors feldolgozására is alkalmas technológia nemcsak felgyorsíthatja a rendszerezési munkát, de felhasználói szempontból is könnyebben elérhetővé teheti a vizuális gyűjteményi tartalmakat. „AI is coming!” – említhetnénk parafrázálva az éppen Gironában is számos helyszínen forgatott népszerű *Trónok harca* sorozat mottóját, de valójában az AI már itt van, elég csak a Google Lens szolgáltatására, vagy hazai platformon az ADT arcfelismerő képkeresőjére gondolnunk. Nem véletlen tehát, hogy a konferencia több előadása is ezzel a témával foglalkozott.

Vajon az Ön gyűjteménye készen áll a mesterséges intelligenciára? – tette föl a kérdést nyitó előadásában YALEMISLEW ABGAZ, a Dublini Egyetem képviselőjében. Az előadó két kísérleti projekten keresztül mutatta be, hogyan áll ma az AI képfeldolgozás egy-egy adott témára specializálva. A klasszikus, gyűjteményi fizikai leírás helyett a tartalmi leírás (*content description*) kerül előtérbe a mesterséges intelligencia használatával, ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a kulturális aspektusokat, amiket az ember, a gyűjteményért felelős szakember tud hozzáadni és ezáltal kontrollálni a feldolgozási folyamatot. GUSTAVO LOZANO, a Mexikói Nemzeti Egyetem Esztétikai Intézetének fotólevéltárosa is arra hívta fel a figyelmet, hogy az AI egy eszköz, amelynek használatával a kulturális örökség elérhetőségének minőségét tudjuk emelni, de nem szabad figyelmen kívül hagyni az emberi szempontokat és a vizuális tartalmak feldolgozásának többszemponútú megközelítését. A mesterséges intelligencia művészeti irányú alkalmazását mutatta be DANIEL PITARCH, az Estampa csoport tagja, akik a CRDI képgyűjteményét alapul véve készítenek vizuális installációkat. Pitarch érdekes technikai aspektusként mutatott rá az AI korlátaira azzal, hogy a rendszernek nehéz volt a létrehozott képeken emberi fogakat generálni, mert a feldolgozott állományban lévő, főleg 19. század végi, 20. század eleji portrékon nem voltak mosolygó emberek, ahonnan ezt az információt begyűjthette volna.

Bár abban szakmai egyetértés van, hogy a digitalizálás elengedhetetlen jelentőséggel bír a vizuális kulturális örökség kezelésében, az egyes országok és intézmények eltérő stratégiát alkalmaznak ennek a folyamatnak a lebonyolítására.

A belga utat mutatta be BRECHT DECLERCQ, a Flamand Levéltári Intézet (Meemoo) képvisetében, aki előadása elején „Digitize now!” felkiáltással röviden fel is vázolta a követendő stratégiát. A Meemoo mintegy közvetítőként működik a tartalomszolgáltatók (*content partners*) és a szolgáltatók (*service providers*) között: összegyűjti és szintetizálja a digitalizálandó anyagokat, és megszervezi a digitalizálási folyamatot. Mintegy tíz év szakmai lobbitevékenyége után döntött úgy Belgium állam, hogy létrehozza és finanszírozza ezt az intézményt. Hatékonyságát jól mutatja, hogy 2022-ig sikerült a belgiumi fotó- és audiovizuális állomány 80%-át digitalizáltatniuk. Az állományokat a szolgáltató intézmények kapják meg, a szervezet a honlapján – szerzői jogi okokból – ezeknek a leírását és hivatkozásait közli.

A genfi székhelyű Nemzetközi Vöröskereszt Levéltára rendkívül gazdag fotógyűjteményének érdekességeit mutatta be előadásában DAMIÁN GONZÁLEZ DOMINGUEZ. Ez az archívum Alapítványunk számára – tekintettel a Habsburg család gazdag kapcsolatára a Vöröskereszt intézményeivel – különösen érdekes.

Habsburg Ottó fotóhagyatékának feldolgozásához és kezeléséhez több más ponton is kapcsolódtak az elhangzottak, hiszen pályafutásának nemzetközi íve számos gyűjteményt érint, illetve a konferencián bemutatott új technikai lehetőségek hasznos segítséget nyújthatnak névadónk igen kiterjedt kapcsolati hálójának feldolgozásában.

A konferencia az elméleti rész mellett gyakorlati útmutatókat is nyújtott, hiszen az érdeklődők workshopokon vehettek részt, például az archívumokra leselkedő természeti katasztrófák témájában. Ilyen például a klímaváltozás okozta fenyegetések, az árvizek, az esőzések, a tüzesetek okozta károokra való felkészülés – emlékezzünk csak a kölni levéltár 2009-es tragédiájára, vagy hazai példaként a Ráday Gyűjtemény 2019-es tüzesetére.

A vizuális gyűjtemények iránt érdeklődők Girona városában egy további különleges helyszínre is ellátogathatnak: a Mozgóképek Múzeum (*Museu del Cinema*) állandó kiállításával, programjaival és kutatható gyűjteményével átfogó és izgalmas képet nyújt a fotó-, a mozgóképek- és mozitörténet iránt érdeklődők számára.

FELTÁRULÓ GYŰJTEMÉNY

TANULMÁNYOK, KÖZLEMÉNYEK

A HOAL gyűjteményében őrzött dokumentumok közzététele, vagy Habsburg Ottó életútjához kapcsolódó publikációink honlapunkon

DÉKÁNY SZILVESZTER
Kamupártok, család – a trónörökös nevében

KOCSIS PIROSKA – ÓLMOSI ZOLTÁN
„Egy szenttel több lett az égben...” Személyes híradás IV. Károly király haláról

FEJÉRDY GERGELY
„Franciaországgal nagyon nehéz Európát építeni, de nélküle lehetetlen”

GAÁLNÉ BARCS ESZTER
„Lieber Otto von Habsburg! Kedves Habsburg Ottó!” – Gyereklevelek Habsburg Ottónak

SZŰTS ISTVÁN GERGELY
Egy legitimista utolsó portréja – Cziráky József

FEJÉRDY GERGELY
Habsburg Ottó Európa-koncepciója (1952)

VITOS-MERZA BEÁTA
„Úgyiszlóván mindig a Gellért Szállóban szálllok meg” Habsburg Ottó és a Gellért Szálló

GAÁLNÉ BARCS ESZTER – VITOS-MERZA BEÁTA
Az utolsó nagy menyegző a Habsburg Birodalomban – Zita és Károly esküvője

GAÁLNÉ BARCS ESZTER
'56-ról – 56 évvel ezelőtt

KOCSIS PIROSKA – ÓLMOSI ZOLTÁN
Bajától a Fekete-tengerig – Egy brit hajóskapitány emlékei Károly királyról

FEJÉRDY GERGELY
110 éve született Habsburg Ottó

„UTOLSÓ NAGY ESKÜVŐ A HABSBERG BIRODALOMBAN”

111 évvel ezelőtt kötött házasságot Habsburg-Lotaringiai Károly herceg, az Osztrák–Magyar Monarchia későbbi uralkodója és Zita, Bourbon-Pármai hercegnő

Az idei évben volt pont 100 éve, hogy az utolsó osztrák császár és magyar király, IV. Károly elhunyt, akit 2004-ben Szent II. János Pál pápa boldoggá avatott. A szentéletű király liturgikus emléknapja október 21. lett, ami egyúttal házasságkötésének évfordulója is. A római katolikus egyház ezzel a döntéssel példás házaseletére és a szentté válás egyik lehetséges útjára kívánta felhívni a figyelmet.¹

Károly Ferenc József testvérének, Károly Lajosnak az unokája volt. Menyasszonya, Zita a Bourbon-Pármai család hercegnőjeként látta meg a napvilágot. Életük nagy napját „Európa utolsó nagy esküvőjeként” nevezte Erich Feigl, osztrák történész.² Fontosnak tartjuk kiemelni azt a tényt is, hogy köztudottan szerelmi házasság volt, és nem politika diktálta frigy. Az esküvő kapcsán a *Budapest* című lap újságírója ezt írta: „ez a ragyogó, tündéri nász egy romantikus szerelmi regény *boldog befejezése*”.³ A korabeli újságcikkek és a megjelent szakirodalom felhasználásával készült írásunk a nagy nap rövid, képes összefoglalója. Az eseményről képek is bőséggel rendelkezésre állnak az utókor részére, hiszen fényképészek és kinematográfusok egész serege vett részt az eseményeken.

A Bourbon-Pármai család birtokában levő schwarzaui kastélyban gyermekként ismerkedtek meg, de a döntő találkozásra 1909-ben, a híres gyógyfürdőben, Franzensbadban került sor.⁴ Két év múlva, 1911. június 13-án, Zita szülőházában, a pianorei palotában szűk családi körben tartották eljegyzésüket.

A kézfogóról számos magyar sajtótermék hírt adott, és az eljegyzés után azonnal kezdetét vették az előkészületek.⁵ A pár házassági szerződést kötött, amelyet a megbízottak hetekig készítettek. A hercegné ez idő alatt a schwarzaui kastélyban magyarul és csehül tanult, és bejárta Bécs városát, ahol a Kärtner-Strasse-i divatszalonban készítették el a kelengyét, illetve a menyasszonyi ruháját. Ezeket az esküvőt megelőzően kiállították, hogy az érdeklődők megtekinthessék azokat, és a sajtó részletesen beszámolhasson az elkészült kelengye tartalmáról. Károly a brandeisi lak-tanyában tartózkodott, azonban többször meglátogatta menyasszonyát és nászajándékként egy huszonkét soros gyöngygyakláncot ajándékozott neki.⁶

1 ifj. Bertényi Iván: IV. (Boldog) Károly. *Korunk*, 2016, 8, 56. http://epa.uz.ua/00400/00458/00550/pdf/EPA00458_korunk_2016_08_054-063.pdf

(A letöltés időpontja: 2022. 10. 10.)

2 „Le dernier grand mariage de l'Europe.” Erich Feigl: *Zita de Habsbourg. Mémoires d'un empire disparu*. Traduit par Jacques Denis et Georges-Albert Salvan. Criterion, 1991, 90.

3 *Budapest*, 1911. október 22., 5.

4 Františkovy Lázně, Ferenc-fürdő

5 *Pesti Hírlap*, 1911. június 6., 16., *Pesti Napló*, 1911. június 15., 7., *Friss Újság*, 1911. június 15., 2.

6 *Az Újság*, 1911. október 15., 6.

A menyegző alkalmából a család renováltatta a kastélyt is, hogy megfelelő színhelye legyen az esküvőnek. Szalonokat újíttak fel, és a kastély kápolnájában a padokat székekre cserélték, hogy még több helyet tudjanak biztosítani a vendégek számára, sőt, külön távbeszélőtszereltek be, hogy fogadni tudják azok gratulációit, akik nem tudnak részt venni a nagy napon. A kastély környékén a településeken feldíszítették az házakat girlandokkal, zászlókkal, a parkban külön postahivatalt állítottak fel a nászajándékok és táviratok fogadására, és a kastélyhoz vezető úton diadalkapukat helyeztek el.⁷

A kastélyban külön szalonban tartották a folyamatosan érkező nászajándékokat. Mária Jozefa főhercegnő briliáns melltűt, Ferenc Ferdinánd rubinokkal ékesített gyémántgyűrűt ajándékozott Zita hercegnőnek. Az ajándékok között volt még ezüstveretes díszdoboz, porcelán kávékészlet, kézimunkák, különböző intézmények ajándékai, és az udvari karmester által komponált Zita keringő. Különlegességnek számított az a bronzszobor, melyet a bécsújhelyi kaszárnyából a fiatal repülőtiszték léghajóval szállítottak a helyszínre, tudván, Zitát mennyire érdekli a repülés. Még nagyobb örömet okozott a Franzensbad polgármestere által átadott fénykép, amelyen az a tér volt megörökítve, ahol az eljegyzés után a jegyespár annyiszor sétált, így ezt a teret a helybeliek Zita térnek keresztelték. A nászajándékok közül sok helyen kiemelik a X. Pius pápa által küldött Leonardo da Vinci milánói Krisztus-képének másolatát díszes keretben, ugyanis az eredeti kép a Maria delle Grazie kápolnában volt elhelyezve, és Zita teljes neve is Zita Maria delle Grazie.

A vendégek egy része már az esküvőt megelőző napokban megérkezett és a környező kastélyokban, villákban szálltak meg. Jelen volt III. Frigyes Ágost szász király, Ferenc Ferdinánd és felesége, a Habsburg, Párma, Bragança, spanyol Bourbon, Orléans, Liechtenstein, Szász-Kóburg, Wittelsbach, Württemberg család tagjai és számos hercegi, grófi család leszármazottai. A magyar vendégek díszmagyar ruhában jelentek meg az eseményen. Október 20-án érkezett X. Pius pápa képviselője Gaetano Bisleti pápai majordomus is. Aznap délután a násznépet egy nyolcszáz főből álló iskolai kórus előadása szórakoztatta, majd vacsora és estély következett, amelyen a 67. gyalogezred zenekara játszott. Ezután a falusiak fáklyamenete és tűzijáték volt, majd lezárásaként a jegyespár rövid kocsikázást tett a településen. Károly aznap este kapta meg őrnagyi kinevezését is.

Az esküvő napjának eseményeiről igen részletes leírások maradtak fenn az utókor számára. A sajtóban megjelent színes hírek minden apró mozzanatot rögzítettek. „Kaiserwetter”, azaz napsütéses idő fogadta a népes vendégsereget. Az esküvő legjobban várt vendége maga a császár, Ferenc József volt, akinek személyéről minden fennmaradt leírás külön is megemlékezik. Az udvari különvonattal érkező uralkodót hatalmas ovációval köszöntötték, a kastélyban 30 év után újra megnyitották az ún. „császárcsarnokot”.⁸ A schwarzaui kastély kis kápolnája volt az esketési ceremónia helyszíne. Több helyen is említésre került, hogy hetven aranyozott szék várta a résztvevőket, az oltártól balra pedig egy hatalmas díszszék Ferenc József részére lett felállítva.⁹ A pápa személyes képviselője, Gaetano Bisleti pápai majordomus celebrálta a francia nyelvű szertartást. A beszámolók szerint a menyasszony ruhája nehéz szatén anyagból (düsesz) készült háromméteres uszályal, amelyen mirtusz füzérrel körülvett Bourbon-liliomok és narancsvirágok voltak ezüst hímzéssel felvarrva. A hosszú uszályt Zita négy húga tartotta a kápolnába való bevonulás során.

⁷ *Pesti Napló*, 1911. október 21., 8–9.

⁸ A császárcsarnok az uralkodó 1881-es látogatásának emlékét őrzi, melyet az esküvő idejére újra kinyitottak. Csonka Emil: *Zita története. Az utolsó magyar királyné*. München, Új Európa, 1975, 56.

⁹ *Délmagyarország*, 1911. október 22., 5., *Szamos*, 1911. október 22., 2.

A ruha derekán lévő rész ugyanabból a csipkéből készült, melyet nagyanyja, a portugál királyné viselt esküvőjén, a mellkasrészénél pedig egy mirtuszcsozor volt elhelyezve. Zita hercegnő frizurája egyszerű volt, mégis ragyogóvá tette az, hogy mirtuszkoszorút viselt, amelyen a csipkés brüsszel fátyol leért egészen az uszályig. A fejdísz pedig az a gyémánt diadém ékesítette, amelyet Ferenc József ajándékozott Zita számára.¹⁰ A vőlegényen a dragonyos-kapitányi egyenruhája volt, mellkasán az Aranygyapjas Rend lógott, a katonai érdemjellel és a szász királytól kapott rendjellel együtt. A pár jegygyűrűjében, neveik mellett, a mélyen vallásos Károly kedvenc imájának egy sora olvasható: „*Sub tuum praesidium confugimus, sancta Dei Genitrix*”¹¹

A szertartás Szent X. Pius pápa által az ifjú párnak küldött áldással zárult: „*Az élet sok keserű órájában, amely bizonyára titeket sem kímél meg, az Istenbe vetett hit legyen támaszotok, és a boldog családi élet legyen mindenkor menedéketek!*”¹² Az új házaspár ezután a kastélyban fogadta a gratulációt, ezt követte az esküvői ebéd, ahol Ferenc József pohárköszöntőt mondott: „*Mindnyájunkat örömmel eltöltő esküvő, melynek ünnepélyes megülnésére ma összegyűltünk, nagy örömmre szolgál és nagy meglepéssel tölt el. Károly főherceg Zita pármái hercegnőt szemelte ki élettársul. Üdvözlöm őt és szívénél ezt a választását és Zita főhercegnőt benső örömmel üdvözlöm, mint házam családtagját. [...]*”¹³

Az esküvői ceremónia mindenkor fontos része az étkezés. A nászebéden aranytálakban szervírozták az ételkülönlegességeket, mint a vadhúsokból készült ételeket, bárány-és pulykasültet. A menü a következő volt: „*tejszínes fejes saláta, vadnyúlpuhé Szent Hubertus módra, reneszánsz báránysült, langusztapárisi módra, pulykasült, idénysaláta, spárga vajjal, ananász-és eperfagylalt, sajtok, gyümölcsök, desszert.*”¹⁴

¹⁰ Érdekes, hogy ezt a diadémot Zita később fia, Habsburg Ottó menyasszonyának, Szász-Meiningeni Reginának ajándékozta esküvőjük napján. Erről szóló cikket lásd: <https://habsburgottoalapitvany.hu/70-eve-tortent-eskuvo-habsburg-modra/>

¹¹ Oltalmad alá futunk, Isten Szent Szülője. Hans Karl Zessner-Spitzenberg: Kaiser Karl. Salzburg, Salzburger Verlag für Wirtschaft und Kultur, 1953, 53.

¹² Kovács Gergely: *Fogadd a koronát! Károly magyar király hivalló élete*. Budapest, Új Ember, 2004, 28.

¹³ *Pesti Hírlap*, 1911. október 22., 11.

¹⁴ Jean Sévillia: *Zita, a bator császárné*. Ford.: Sóvágó Katalin, Budapest, Gabo, 2000, 36.

Az esküvőt megelőző díszvacsorán ezüstedényekben tálaltak. A fennmaradt menükártyát az udvarok ősi szokása szerint francia nyelven írták. A tízfogásos ínyenc ételek között szárnyasokból (csirkéből, fácánból) készült ételek szerepelnek, emellett borjúgerinc, lazac pizstráng, articsóka és sajttorták, gyümölcsök kerültek az asztalra különböző ízes mártások kíséretében. A vacsora után az ifjú pár azonnal táviratot küldött a pápának, melyben megköszönték a pápa áldását és nászajándékát¹⁵, majd Ferenc József távozása után nem sokkal ők is autóba szálltak és Reichenauba, a Warholz-kastélyba utaztak, ahol nászútjukat töltötték néhány napig.

A tudósítások beszámolnak róla, hogy az eseményt követően Ferenc József parancsára korlátolt számban emlékérmét verettek, amelyet a legfelsőbb arisztokrácia között osztottak szét. Az érme egyik oldalán az ifjú pár volt látható és körülöttük a következő felirat: *Carolus Franciscus Josephus Archidux Auslriae és Zita Bourbonica Ducissa Parmensis*. A másik oldalon pedig a két címer volt elhelyezve az *In Memoriam Felicissimi Matroninii. Biac 21. Octobris 1911.* felirattal.¹⁶

Károly és Zita házassága tizenegy évig tartott, mert harmincnégy évesen az egykori uralkodó Madeira szigetén elhunyt. Az uralkodó párnak nyolc gyermeke született. Példás házasságuk és egymáshoz való odaadó szeretetük kitartott a nehéz idők és a száműzetés idején is egészen Károly haláláig. Zita ezt követően fél évszázadon keresztül gyászruhát öltve nevelte gyermekeiket és őrizte férje emlékét.

¹⁵ *Világ*, 1911. október 22., 13–14.

¹⁶ *Az Újság*, 1911. október 22., 7.

BAJÁTÓL A FEKETE-TENGERIG

Egy brit hajóskapitány emlékei Károly királyról

Habsburg Ottó több alkalommal kapott olyan levelet, amelyben édesapja boldoggá avatásának előkészítéséről tájékoztatták. Alapítványunk gyűjteményéből most egy ilyen forrást tesszünk közzé. A dokumentum két szempontból is érdekes: az irat kísérőlevele bepillantást enged I. Károly osztrák császár (magyar királyként IV. Károly) boldoggá avatását szorgalmazó szervezet, az Imaliga (Gebetsliga für Kaiser Karl) tevékenységébe,¹ illetve egy visszaemlékezés keretében a volt uralkodó Madeira felé vezető útjának egy részletét ismerhetjük meg, ami IV. Károly világhírét, emberi tartását tárja az olvasó elé.

A későbbi uralkodó apját, Ottó főherceget² 1894-ben a soproni huszárezred parancsnokává nevezték ki. A család Sopronba költözésével Károly itt kezdte el tanulmányait. A katolikus hit iránti fogékonysága és nyitottsága már ekkor megnyilvánult. Mater Vincencia,³ a soproni orsolyita leánynevelő intézet egykori igazgatónője megjövendölte, hogy egyszer még császár lesz belőle és sokat fog szenvedni. A később valóra vált proféciából kiindulva, 1895-ben, a Mater Vincencia kezdeményezésére alapított imakör eredetileg Károly főherceg császárrá koronázásáért imádkozott,⁴ ami Ferenc Ferdinánd akkori trónörökös erős pozíciója miatt a 19. század végén nem tűnt túl valószínűnek. Az óhaj 1914-ben, a trónörökös meggyilkolásával valósággá vált, majd Ferenc József halála után elfoglalta a császári trónt. Károly alig két évig tartó uralkodása, majd korai halála után egy évvel, 1923-ban Wilhelm Miklas⁵ osztrák keresztényszocialista nemzetgyűlési képviselő, államtitkár Friedrich Gustav Piffl⁶ bécsi bíboros-érsekhez írt levelében felvetette Károly boldoggá avatásának gondolatát. A létszámában megnövekedett Imaliga 1925-ben egyházi körökben is elfogadottá vált, s ettől az évtől a bécsi érsekség őrizte a boldoggá avatáshoz szükséges bizonyítékokat és vallomásokat.

Az Imaligát ezekben az években dr. Hans Karl Zessner-Spitzenberg⁷ báró és Emmy Gehrig⁸ nővér vezette, aki évtizedeken keresztül gyűjtötte az adatokat és bizonyítékokat Károly császárról.

A náci Németország ausztriai bevonulása után, 1938. március 18-án letartóztatták Zessner bárót, aki 1938. augusztus 1-én elhunyt a dachau koncentrációs táborban. Emmy Gehriget ugyancsak letartóztatták, az Imakör titkárnője, Alphonsa von Klinkowström pedig a Gestapótól való féltelmében megsemmisítette az archívumot.

1 Erről lásd Habacher, Maria: Károly Király Imaliga a Népek Békéjéért. <https://www.magyarurir.hu/uploads/content/55790/fajlok/imaliga--maria-habacher.pdf>

2 Habsburg-Lotaringiai Ottó Ferenc (korabeli ragadványnevén Szép Ottó) (1865–1906), Károly Lajos főherceg (I. Ferenc József császár és király öccse) második gyermeke, Ferenc Ferdinánd trónörökös öccse, Károly császár és király édesapja.

3 Világi nevén Alojzia Fauland (1852–1902), 1881-ben lépett a soproni rendházba.

4 Ez a magyar imakör lett a későbbi szentté avatási eljárást kezdeményező és finanszírozó Károly Király Imaliga kiindulópontja, melynek hivatalos neve Károly Császár (Magyarországon Károly Király) Imaliga a Népek Békéjéért.

5 Wilhelm Miklas (1872–1956), osztrák politikus, az első Osztrák Köztársaság harmadik elnöke 1928–1938 között.

6 Friedrich Gustav Piffl (1864–1932), 1913-tól haláláig bécsi érsek, 1914-ből bíboros. A Monarchia összeomlása után lemondott a hercegei címről.

7 Hans Karl Zessner-Spitzenberg, báró (1885–1938), osztrák jogász. Legitimistaként csatlakozott a Johannes Liechtenstein herceg körüli monarchista csoporthoz. 1923-ban szakértői véleményezést kezdeményezett a Habsburg-törvények betartásának ellenőrzésére. I. Károly császár boldoggá avatási eljárásának vezetője.

8 Emilie „Emmy” Gehrig (1893–1974), osztrák tisztviselő, író. 1947-től az Imaliga végrehajtó bizottságának tagja, 1956 és 1974 között ügyvezető elnöke. Számos vallási témájú írása jelent meg.

A világháború után, 1947-ben újraalakították az ausztriai, a németországi és más országokbeli imaköröket,⁹ s Emmy Gehrig vezetésével tovább folytatódott a gyűjtőmunka.¹⁰ Arthur Snagge-t,¹¹ a brit királyi haditengerészet altengernagyát is ennek keretében kérték fel emlékei megírására.

A folyamat meghatározó állomása volt, hogy 1949-ben a Bécsi Főegyházmegyében megnyitották a boldoggá avatási eljárás első szakaszát, 1949. november 3-án pedig a Vatikáni Rádió bejelentette, hogy megkezdődött Ausztriai Károly császár és király boldoggá avatási eljárása, azaz a Szent-szék befogadta Ausztriai Károly boldoggá avatásának előzetes vizsgálatát. Az ügy posztulátora,¹² Magyary Gyula¹³ 1952 végén arról számolt be, hogy elindult a római apostoli eljárás alapjául szolgáló hét érsekségi eljárás (információs folyamat). Az eljárás mindenkori állásáról az Imaliga évkönyveiben adtak számot.

Az Imaliga elnökségének összetétele és a boldoggá avatási eljárásban résztvevők személye sokszor változott. Emmy Gehrig 1956-tól ügyvezető elnök, 1974. november 3-án bekövetkezett haláláig a szervezet valóságos vezetője volt.

Bár nem kötődik szorosan forrásközlésünkhöz, a boldoggá avatási folyamat lezárásáról is szót kell ejteni. Az „Isten Szolgájának hősiességéről szóló dekrétumot” 2003. április 12-én adta ki a Vatikán, a folyamat során benyújtott csoda elismerését 2003. december 20-án fogadta el aláírásával II. János Pál pápa. Ezzel megtörtént a boldoggá avatási eljárás előzetes lezárása. A hivatalos közzétételre az Ausztriai Házból való Isten Szolgájának felvételéről a katolikus egyház boldogjai közé, majd a boldoggá avatásra a pápa által kijelölt időpontban, 2004. október 3-án, ünnepélyes szertartás keretében a Szent Péter téren került sor.

Az Imaliga több ezer személyt keresett meg írásban és szóban, hogy segítsen a boldoggá avatási folyamat tanúbizonyosságainak a megszerzésében. E munka során kérték fel Arthur Snagge altengernagyot, hogy számoljon be IV. Károlyhoz fűződő emlékeiről az Imaligának. Snagge 1921-ben kapitányként és az antant megbízottjaként Bajától a Glowworm¹⁴ nevű hadihajón a Vaskapu-szorosig, majd onnan gépkocsival és vonattal a Fekete-tengeri Sulináig kísérte IV. Károlyt és feleségét, Zitát, valamint kíséretük néhány tagját. A levél eredetileg vélhetően angol nyelven íródott, a német nyelvű szöveg nem igazán szabatos, ezért a fordításnál a magyar nyelv érthetőségének szempontjait vettük figyelembe. Az udvariaskodó és tisztelettudó levélből egyértelműen kitűnik, hogy IV. Károly rendkívül fegyelmезetten vette tudomásul, hogy eltávolítják az országból, és igyekezett azon a néhány napon, amikor a hajón tartózkodott, elfogadni az antant által megkövetelt feltételeket.

Az Imaliga nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy Habsburg Ottót is tájékoztassa a boldoggá avatás megkezdett folyamatáról. Ennek köszönhetően került a levélnek egy másolata Emmy Gehrig nővér eredeti kísérelével a trónörökös hagyatékába. Snagge viszonylag rövid levele pontosan

9 Emmy Gehrig véleménye szerint az imakörök mintegy 25 000 tagot számláltak a világon.

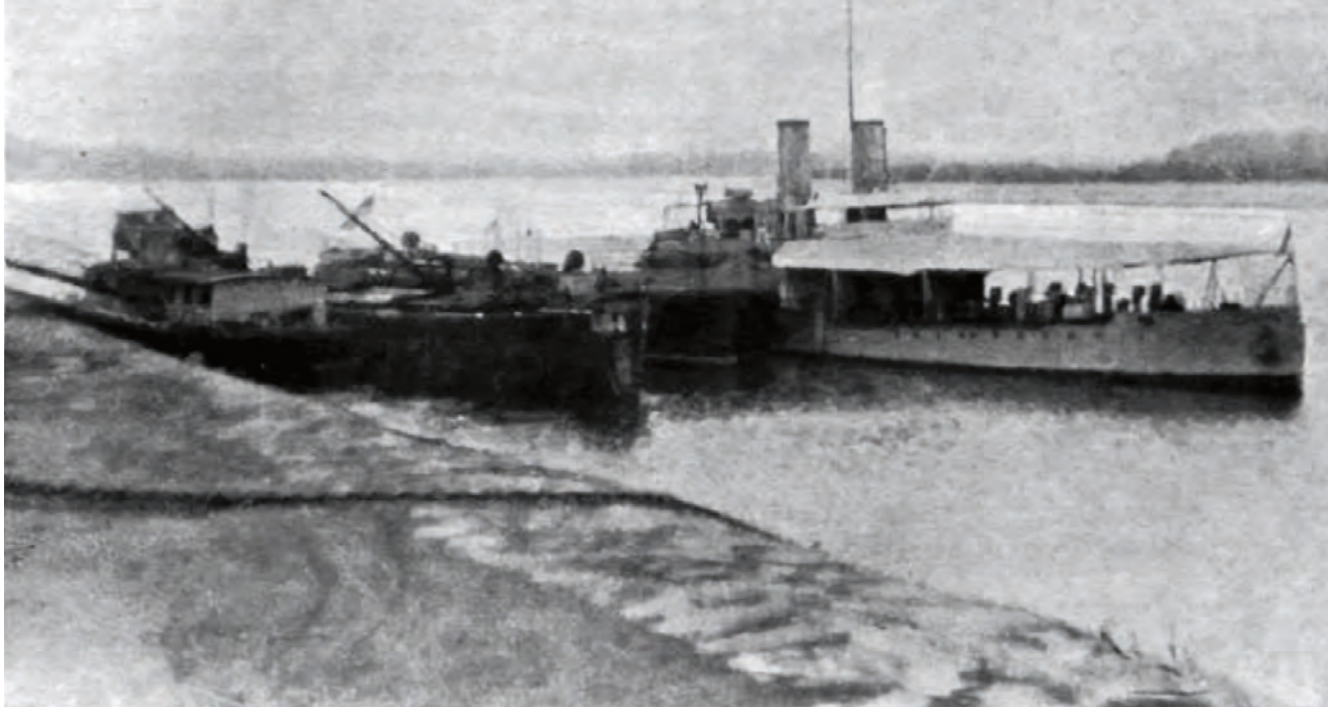
10 1947-től a lilienfeldi kolostorban, 1994 őszétől pedig St. Pöltenben őrizték az összegyűjtött tanúságtételi nyilatkozatokat.

11 Arthur Lionel Snagge admirális (1878–1955), a Királyi Haditengerészet tisztje. 1900. március 19-én a Redbreast nevű hajóra vezényelték. 1900. december 31-én hadnagy, 1913. június 30-án parancsnok. 1914-ben a Humber monitor parancsnoka, ezen szolgált az első világháború nagy részében Európában és a Földközi-tengeren. 1918 májusában brit haditengerészeti attasé Washingtonban, 1919. június 30-án százados, még az év novemberében a haditengerészet hírszerző osztályára helyezték. Az 1920-as években különböző hajók parancsnoka, 1929 novemberétől 1931 júliusáig a Chatham Dockyard királyi haditengerészeti laktanya parancsnoka, ezt követően az Admirálisnál volt állományban. 1936-ban altengernagyi rendfokozattal vonult nyugdíjba.

12 A posztulátor (kérelmező) a boldoggá és a szentté avatási eljárásoknak az illetékes egyházi előjáró által kinevezett tisztviselője. Feladata a jelölt életével kapcsolatos adatok összegyűjtése, és azoknak az indokoknak a megfogalmazása, amelyek alapján kérhető a boldoggá vagy a szentté avatás.

13 Magyary Gyula (1901–1988), római katolikus pap, egyháztörténész, egyetemi tanár, a Máltai Lovagrend tagja, aki a Habsburg ház, így Habsburg Ottó hivatalos vatikáni képviselője is volt.

14 Partmenti romboló volt, 1906. december 12-én bocsátották vízre, 1921 májusában eladták magánzemélynek.

A Bajánál horgonyzó HMS Glowworm

tükrözi az admirális véleményét Károly emberi tisztességéről és fegyelmezettségéről. Ezzel kapcsolatban pontosan idézi a IV. Károlytól még Baján kikényszerített nyilatkozat szövegét, amelyben megfogadja, hogy az utazás folyamán nem követ el semmiféle fegyelmezetlenséget, azaz nem kísérel meg szökést.¹⁵ A későbbiek folyamán, amikor a száműzöttek már a román hatóságok kíséretében utaztak személygépkocsival Orsováig, szintén betartotta a brit tisztnek adott ígérését.

Az utazás előtörténete ismert: IV. Károlyt – svájci számkivetettségéből történt sikertelen visszatérési kísérlete után – 1921. október 24-én vonattal először Tatára, majd 26-án a Tihanyi Bencés Apátságba szállították, ahol több napos várakozás után egyértelművé vált, hogy a házaspárnak el kell hagynia az országot. Ráadásul nem mehettek vissza Svájcba, ahol eredetileg kijelölték tartózkodási helyüket, a győztes hatalmak egy távolabbi úticélt kerestek számukra, ahonnan minden további esetleges visszatérés teljesen kilátástalan.

Az őket kísérő politikusok többségét visszatartották, a komorna és a komornyik mellett csupán Boroviczény Aladárné Schönborn Ágnes, a királyné udvarhölgye tarthatott velük egészen a Fekete-tengeri (sulina) átszállásig.¹⁶ November elsején reggel érkeztek meg Bajára, s foglalták el helyüket a Glowworm hadihajón. November 4-én, Moldova Veche¹⁷ nevű helysége felé megközelítették a Vaskapu-szorost, de az alacsony vízállás miatt nem folytathatták útjukat. Ezt követően hosszasan húzavona következett. Snagge kapitány, annak megfelelően, hogy a száműzött uralkodó biztonsága a brit kormány felelőssége volt, motorcsónakkal akart végigmenni a szoroson, s azután egy ott várakozó brit hajóval szándékozott folytatni az utat, hogy elkerülje a román területeket.¹⁸ A románok, akiket Kirculescu, a román hadsereg őrnagya képviselt, ezzel szemben Orsováig autóval, onnan pedig vonattal akarták megoldani az utazást, s végül az utóbbi álláspont győzedelmeskedett.

¹⁵ Az eredetileg franciául írt kötelezvényt közli: *Kaiser Karl. Persönliche Aufzeichnungen, Zeugnisse und Dokumente*. Hrsg. von Erich Feigl. München–Wien, Amalthea, 1987, 420–421. (a továbbiakban: Feigl, E (1987))

¹⁶ Esterházy Sándor gróf, a királyné főudvarmestere Baján csatlakozott a királynéhoz.

¹⁷ Jelentése [román]: Omoldova. Település Romániában, Krassó-Szörény megyében, a Duna bal partján. 1919-ig Magyarország része volt.

¹⁸ Boroviczény Aladár: *A király és kormányzója*. Budapest, Európa, 1993, 488., Schönborn Ágnes visszaemlékezését lásd 435–456.

Mint Kirculescu leírja: „Ez a tárgyalás közel egy óráig tartott. A megbeszélések befejeztével megmutatta nekem a volt császár és király francia nyelvű Írását, amelyben becsületszavát adja, hogy azon idő alatt, amíg Snagge parancsnok őrizete alatt lesz, nem fog kísérletet tenni szabadságának visszanyerésére.” Snagge elérte, hogy tengerészei kísérjék a száműzötteket, egy francia tengerésztiszt és Kirculescu tartott még velük. Érdekes, hogy bár az autós megoldást a román hatóságok erőltették, a november 5-ei Orsováig tartó útszakasztól féltek a legjobban, nehogy a „karlisták” túl nagy zűrzavart okozzanak. Kirculescu már említett beszámolója szerint „12 óra 50 perckor megérkeztünk Orsovára. Ez volt egész útiprogramunk legveszedelmesebb pontja. Bár mindent megtettem, hogy a legnagyobb titoktartást őrizzem meg, mégis, hála a mi rendőrségünk eljárásának, mely főtevékenységét a lakosság fellármázására fordította, óriási ember-tömeg gyűlt össze az utcákon, melynek közepéből innen is, onnan is zsebkendőket lobogtattak üdvözetül. Végre elértük az orsovai vasúti állomást: Most már nyugodtan fellélegezhettünk.”¹⁹

Vonatra szálltak, s másnap délelőtt megérkeztek Galacba,²⁰ ahonnan a Princesse Maria²¹ gőzhajóval folytatták útjukat, a Sulinánál²² várakozó Cardiff hadihajó fedélzetére.

Galactól Hunyady József gróf és felesége, Bellegarde Gabriella²³ grófnő kísérte az uralkodói párt, Snagge kapitány Sulinánál búcsúzott el az uralkodótól.

A királyi pár november 6-án lépett a Cardiff fedélzetére, és 19-én értek az Atlanti-óceánból kiemelkedő, Portugáliához tartozó Madeira szigetére.

Az itt közölt iratok a Habsburg Ottó Alapítvány gyűjteményének vegyes iratai között található, mely jelenleg feldolgozás alatt áll.

Források

IHS²⁴

Bécs, 1953. augusztus 30.

Felség,

A mellékelt levelet a boldoggá avatási eljáráshoz kaptuk. Snagge altengernagy küldött egy fotót, amit lemásoltattam, ugyancsak mellékelem levelének másolatát. Feltételezem, hogy a fénykép nincs Öfelsége birtokában.

¹⁹ Kirculescu román őrnagy feljegyzései a fogoly királyi pár útjáról. *Magyarság*, 1922. március 25., 5–6.

²⁰ Románia délkeleti részén, a Duna mellett fekvő kikötőváros.

²¹ Román gőzhajó.

²² Kikötőváros Romániában, Tulcea megyében.

²³ Bellegarde Gabriella, grófnő (1890–1945), császári és királyi udvarhölgy, Hunyady József gróf (1873–1942) második felesége.

²⁴ Jézus nevének görög rövidítéséből származó monogramja: Iesus Hominum Salvator (Jézus, az emberek megváltója). A jezsuiták így oldották föl: *Iesum habemus socium*, 'Jézus a mi társunk'; *Iesu humilis societas*, 'Jézus alázas társasága'.

A másolatokat és a fotokópiákat elküldtem Waldsteinbe²⁵ az összes felség részére azzal a kéréssel, hogy továbbítsák őket.

Örömkre szolgál, hogy Snagge úr levele még a tanúságtétel folyamatának lezárása előtt megérkezett.

Megragadom az alkalmat és őszintén köszönöm az aláírt kedves fényképet.²⁶ Mindig nagyon várjuk, és nagyon sokan, akik hozzánk jönnek, örülnek a szerencsének.

Alázatos üdvözlettel

Emmy Gehrig

*A Snagge altengernagy által küldött fotó másolata:
IV. Károly és Zita királyné mögött Hunyady József gróf és felesége, Bellegarde Gabriella grófnő állnak*

²⁵ Waldstein (Deutschfeistritz, Stájerország) Heinrich von Liechtenstein herceg (1916–1991) lakóhelye. Felesége Elisabeth von Habsburg (1922–1993), IV. Károly és Zita királyné legkisebb leánya. A családfő, Habsburg Ottó közeli kapcsolatban állt hűgával és férjével, amit sűrű levélváltásuk is bizonyít.

²⁶ Emmy Gehrig Habsburg Ottó első gyermeke, Andrea születése (1953. május 30.) alkalmából küldött jókívánságokat, amit a házaspár aláírt fotóval köszönt meg.

6 Kensington Court Gardens
London W. 8.
1953. augusztus 10.

A Bécsi Egyházmegyei Bíróság részére

Uraim!

A július 30-án Bécsben keltezett (az Imaliga elnöksége által jegyzett) levelüket rendben megkaptam, és igyekszem minél gyorsabban közölni Önökkel, hogy örömömmre szolgál, illetve büszke vagyok arra, ha hozzájárulhatok Őfelsége Károly császár boldoggá avatásához azoknak a benyomásoknak az alapján, amelyeket a hajómon (HMS²⁷ Glowworm) tartózkodó fogoly uralkodóról tapasztaltam.

Habár a 31 évvel ezelőtt történtek, amelyek Károly császár és Zita császárné fogságba vetéséhez és átadásukhoz vezettek, ma már történelmi események, az út a magyarországi Bajától végig a Duna mentén Moldáviáig, onnan autóval és vonattal Galacig, majd uszályon²⁸ Sulináig a Fekete-tengeren még mindig világos és eleven emlékként él bennem, ahol átadtam őket az értük jövő HMS Cardiff rombolónak,²⁹ amellyel Madeirára szállították őket. A Cardiff indulása előtt, az utolsó pillanatban érkezett az együttérzésről tanúskodó parancs, hogy Zita császárné visszatérhet Ausztria–Magyarországra.³⁰

Amikor Őfelsége a Glowworm fedélzetére lépett, első benyomásom a nyugalma és bátor viselkedése volt, amellyel elfogadta nehéz helyzetét.

Közölte velem, hogy egyértelmű számára, az ellenállás haszontalan, mert a forradalom³¹ nemrég zajlott le és ez értelmetlen emberéletekbe kerülne. Szerencsés, hogy ő és a császárné egy angol hajón lehetnek.

Azt válaszoltam, hogy nehéz és kényes küldetéssel bíztak meg, és úgy gondolom, az ügyek menetét lényegesen megkönnyítené és minden résztvevő számára kellemesebb lenne, ha írásban becsületszavát adná a korrekt együttműködésre. Amennyiben megtenné ezt, minden nehézség eltűnne és büszke lennék arra, hogy ő és a császárné vendégként tekintenének itteni létükre a hajón.

Habozás nélkül ült az íróasztalomhoz,³² és saját kézírásával a következőket írta:

„Becsületszavamat adom Arthur Snagge kapitánynak, hogy utazásom ideje alatt, addig, amíg gondoskodása alatt vagyok, távol tartom magam mindenfajta, szabadságom visszanyerésére irányuló kísérlettől.

Személyesen fogadom Arthur Snagge kapitánynak, hogy az út folyamán ehhez az ígérethez tartom magam.

Károly
Ausztria császára
Magyarország királya

Glowworm, 1921. november 1.”

27 HMS: His/Her Majesty's Ship, azaz „Őfelsége hajója”.

28 A Princesse Maria nevű gőzhajóról van szó.

29 A több mint 4000 tonna vízkiszorítású cirkálót, más néven torpedórombolót a világháború idején építették, 1940-ig teljesített szolgálatot.

30 Zita királyné szabad mozgásának engedélyezése valóban felmerült, de végrehajtására nem volt lehetőség, hiszen nem rendelkezett útlevelemmel, és nem akadt olyan ország, amely adott volna neki Feigl, E (1987), 420–421.

31 Vélhetően a Monarchia széteséséhez vezető 1918 őszi tömegmozgalmakra utal.

32 A császári pár a kapitány saját „lakosztályát”, illetve íróasztalát kapta meg.

Talán igazam van, ha úgy gondolom, hogy ennek a becsületszónak az eredetije V. György³³ király parancsára a windsori kastély irattárában található, ami az utolsó – Habsburg uralkodó által aláírt – dokumentum.

Mielőtt Baját elhagytuk, a következő esemény a pápai nuncius, Msgr. Schioppa³⁴ látogatása volt, akit a császár a kabinomban fogadott, és kérésére misét is celebrált számára.

Sulinai megérkezésünkig a császár nem okozott semmiféle nehézséget, és magatartása is kifogástalan volt.

Miután a fedélzetre lépett, egyenruháját polgári öltözetre cserélte, azzal a megjegyzéssel, hogy egy fogolyhoz nem illenek a rangjelzések.³⁵

A császár a legtöbb időt a fedélzeten töltötte, a császárné azonban a kabinban maradt. Úgy tűnt, Svájcban maradt gyerekeiért aggódott, akik már régóta távol voltak tőle.³⁶

Gyakran beszélgettem a császárral, lenyűgözött intelligenciája, lelkiereje, kedvessége. Mély benyomást tett rám a sportszeretete, élénk érdeklődése a sok és érdekes madárfaj iránt, amelyek a parton repültek vagy úsztak a folyóban, amint hajónk az áramlattal együtt lefelé siklott.

A Duna vízállása ebben az évben különösen alacsony volt, s emiatt nem tudtunk átjutni a Vaskapuzsoroson.

Ezért azt láttuk a legjobb megoldásnak, ha az egész társaság Moldvában kiszáll a hajóból, és autóval folytatjuk az utat az erdélyi hegyeken keresztül Orsováig, onnan pedig vonattal Galacig, ahol Hunyady gróf³⁷ és felesége csatlakozott hozzánk.

Az út további részét a [Fekete-]tengeri Sulináig incidens nélkül tettük meg.

A király és császár a védelmem alatt töltött idő alatt mély benyomást tett rám, amihez azt szeretném hozzáfűzni, hogy jámbor katolikusnak bizonyult, aki a csapásokat méltósággal elfogadó példakép volt. A legnagyobb kegyelemnek tartom, hogy megismerhettem.

Remélem, hogy a fenti leírás megfelel az Önök kérésének, segítséget nyújt Károly császár boldoggá avatási folyamatában.

Maradok az Önök alázas [szolgája]

Arthur Snagge
altengernagy

33 V. György (1865–1936), angol király, uralkodásának ideje (1910–1936).

34 Schioppa, Lorenzo (1871–1935), címzetes püspök, diplomata, 1920–1925-ben apostoli nuncius Budapesten.

35 Vélhetően az erdélyi autós útszakaszon visszavette az egyenruhát, s csak a történelmi Magyarország határát átlépve, a vonaton öltözött át polgári ruhába, amint azt Boroviczényné Schönborn Ágnes írta visszaemlékezésében: „Orsova után áthaladt vonatunk a régi magyar határon. Miután ezt a vonalat könnyes szemmel elhagytuk, öfélése könnyes szemmel levetette egyenruháját. Most már külföldön volt, tehát a régi szokásoknak megfelelően polgári ruhába öltözött.” (455.) Boroviczény Aladár: *A király és kormányzója*. Európa, Budapest, 1993. 488.; Schönborn Ágnes visszaemlékezést lásd 435–456.

36 A svájci szövetségi tanács engedélyezte, hogy a gyerekek Mária Terézia főhercegné és nevelőnőjük, Kerksenbrock grófné kíséretével nagyanyjuknál, a páрмаi hercegnénél találjanak menedékre, Warteggben.

37 Hunyady József gróf (1873–1942) nagybirtokos, politikus, királyi főudvarmester. Károly trónörökös szárnyszegédje volt, majd 1918-ban az uralkodó lemondásáig királyi főudvarmester. Az eckartsauai nyilatkozat után követte Károlyt Svájcba, a király visszatérési kísérletei idején jelentős szerepet játszott a szervezésben, a második hazatérés után egy időre követte a trónfosztott uralkodót Madeira szigetére. A magyarországi legitimisták egyik vezetője. 1927 és 1942 között a Felsőház tagja volt.

EGY LEGITIMISTA UTOLSÓ PORTRÉJA – CZIRÁKY JÓZSEF

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően az emigrációba kényszerült magyarok nagy számban vették fel a kapcsolatot az utolsó magyar trónörökösrel. A nemzetközi és magyarországi politikai viszonyok elemzésén, bemutatásán túl számtalan esetben egyéni életsorsok is jól dokumentálva eljutottak Habsburg Ottóhoz. A diktatúrát elszenvadó ismeretlenek mellett régi legitimisták, a királyhoz, a királysághoz mindig hű személyek élettörténetei is megjelennek a neki címzett levelekben. Ez utóbbiak közül kiemelkedik gróf Cziráky József, akinek 1945 utáni életéről az emigrációba kényszerült arisztokraták beszámolóiból már bizonyosan értesülhetett Habsburg Ottó. Gyűjteményünk egy 1957-ben, titokban készült, majd a határon átcsempésztett, és végül a tengerentúlon a címzett kezébe kerülő portrét, valamint Cziráky József feleségének, Andrassy Ilonának 1962 májusában – immár a vasfüggöny szabad oldaláról – írott levelét is őrzi. E néhány dokumentum sorsa is jól érzékelteti a legitimizmusban való hitet, a megmaradt kapcsolatokat és nem utolsó sorban a trónörökösbe vetett töretlen bizalmat.

Cziráky József (1883–1960) az egyik legismertebb királypárti politikusnak számított a két világháború közötti évtizedekben. Hűségéről számos esetben tett tanúbizonyságot, 1921-ben például a második királyviszátérési kísérlet alkalmával dénesfai birtokán szállt le IV. Károly repülőgépe. Az emigrációba kényszerült uralkodócsalád belső bizalmas köréhez tartozott, spanyolországi Lequitióban élő özvegy és gyermekei mellett időről-időre titkári feladatokat vállalt, valamint a királyi család megmaradt magyarországi ingatlanainak vagyonkezelője is volt.

A második világháborút követően birtokait államosították, családjával előbb dénesfai kastélyának meghagyott szobáiban majd egy soproni albérletben, később pedig ismét a faluban, egy parasztház hátsó részében lakhatott. Cziráky visszavonultan élt Dénesfán, látogatói 1956-ig alig lehettek.

A Habsburg Ottóhoz eljuttatott fénykép 1957. június 6-án készült Szombathelyen. A felvételt Szokoly Alajos plébános szobájában gróf Erdődy Ferenc készítette. Találkozójuk okát nem ismerjük, mindenesetre hármuk jelenléte nem volt veszélytelen az 1956-os forradalom utáni megtorlások idején. Szokolyt, az egyházi iskolák államosítását ellenző kiállása miatt 1948-ban bebörtönözték, míg a két arisztokrata, származása okán volt gyanús, sőt számított ellenségnek a kommunista hatalom szemében.

Sajnos nem ismert, hogy az Erdődy által készített portré hogyan jutott át a határon, hiszen csak 1959. január 30-án bukkan fel ismét. Ezen a napon, az 1949-ben emigrált, gróf Révay István (Szokoly sógora) New Yorkban írt levelének mellékleteként helyezte borítékba, a címzett Habsburg Ottó volt. A fotó végül Ottó öccsének, Károlynak a közreműködésével került a címzethez, aki válaszlevelében méltatta az idős gróf hazaszeretét és lojalitását.

Cziráky József másfél évvel később, 1960. augusztus 10-én hunyt el Dénesfán. Utolsó napjairól a másik, Habsburg Ottóhoz eljuttatott levélből értesülhetünk. Ezt özvegye, Andrassy Ilona írta immár a szabad világból, a magyar határtól alig tíz kilométerre lévő Kohfidischből (Gyepűfüzes).

Az 1962. május 25-én kelt levél egyrészt Cziráky gróf haláláig megtartott királyhűsége, másrészt az Aranygyapjas Rend nyakdíszének sorsa miatt is érdekes. Az 1867-ben a király által a Cziráky családnak adományozott birodalmi érdemrend nyakdíszét 1945 után is sikerült megőrizni, azonban Cziráky fiainak emigrációja miatt annak további sorsáról, biztonságáról gondoskodni kellett. A gróf halálos ágyán özvegyére bízta, hogy juttassa el azt a trónörökshöz.

Andrássy Ilona férje halála után mintegy másfél évvel kapott útlevelet, így elhagyta Magyarországot. A határátlépés során sikerült zsebében kicsempésznie az Aranygyapjas Rend nyakdíszét, amelyet Bécsben átadott Habsburg Ottó bizalmas királypárti megbízottjainak.

Andrássy Ilona Bécsből még ezekben a napokban Kanadába utazott tovább, ahol férje után hét évvel, 1967-ben hunyt el. A Cziráky Józsefről készült, feltételezhetően legutolsó fénykép több mint hatvan év után került elő Habsburg Ottó rendezés alatt lévő irathagyatékából.

*Cziráky József gróf
Szombathely (1957. június 6.)*

56 ÉVE '56-RÓL

**„A magyar forradalom olyan erőket hozott mozgásba,
amelyeknek a hatása még csak ezután mutatkozik meg a maga valójában.”**

Habsburg Ottó 1966-ban a fenti gondolatokkal értékelte a Magyarországon 1956-ban lezajlott eseményeket.¹

Az USA-ban működő Amerikai Magyar Szabadságharcos Szövetség elnöke, dr. Pogány András professzor² felkérte Habsburg Ottót, hogy a tízéves évfordulóra megjelentetni kívánt emlékkötetükhöz néhány sort írjon magyarul. Habsburg Ottó *Budapesten kezdődött* címmel írta meg rövid értékelését. A cím maga utal ismert álláspontjára, miszerint a magyar forradalom döntő mértékben gyengítette meg a szovjet kommunista hatalmat. Az évforduló alkalmából írásában ismételten kihangsúlyozta, hogy a résztvevők véráldozata nem volt hiábavaló.

A közölt dokumentum Habsburg Ottónak, életrajzírójával, Csonka Emillel³ folytatott levelezésében található, amely több évtizedet ölel fel.⁴ Ennek egy részét Alapítványunk, illetve a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára őrzi. A történész, lapszerkesztő Csonka Emil 1962 és 1982 között a müncheni *Új Európa* című politikai és kulturális folyóirat főszerkesztője volt. Az újságban Habsburg Ottó is rendszeresen közölt írásokat. A lap munkatársai rendszeresen megemlékeztek az 1956-os eseményekről. Pogány András professzor maga is több alkalommal írt a témáról, a 25. évfordulón, 1981. év 6. számában megjelent írásának címe *Minden Budapesten kezdődött...* - amely a korábbi évfordulóra írt, alább közölt Habsburg Ottó írás címére utalhat vissza.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc 66. évfordulóján Alapítványunk a névadója, Habsburg Ottó által írtak közlésével emlékezik a történelmi eseményekre.

¹ Habsburg Ottó 1956-os magyar eseményekre vonatkozó tevékenységének részletes bemutatása: Fejérvy Gergely: Habsburg Ottó és az 1956-os forradalom. *Századok*, 2021, 5, 1003–1024. https://szazadok.hu/doc/szazadok_2020_05_PRESS.pdf (A letöltés időpontja: 2022. 10. 10.)

² Pogány András H. (1919–1995), egyetemi tanár, a Magyar Szabadságharcos Világszövetség elnöke.

³ Csonka Emil (1923–1982), újságíró, történész, Szabad Európa Rádió munkatársa.

⁴ Csonka Emil: *Habsburg Ottó. Egy különös sors története*. München, Új Európa, 1972.

Habsburg Ottó:

Budapesten kezdődött

Amikor 1956 november 4.-e hajnalán Hruscsov hadai megindultak Magyarország ellen, a Nyugaton sokan voltak, akik titokban vagy nyíltan - a szabadságharcosokat bírálták. Azt mondták, hogy a magyarok forrófejűek. Hogy "mérséklettel" és "diplomáciával" többet érhettek volna el. Ami történt, mondták, azért nemcsak az orosz tankok felelősek, hanem, legalább is részben, azok is, akiket ezek a tankok eltapostak.

Tíz év választ el bennünket ettől az eseménytől. Lassan kellő távlattal rendelkezünk és ma már megvan a lehetőségünk arra, hogy történelmi ítéletet alkossunk. Történelmi ítélet csakis nagyobb, átfogó időszak felett mondható. Aki egy eseményt magában a történés órájában igyekszik megítélni, magára veszi a tévedés kockázatát.

Ebben az értelemben a magyar forradalom akkori bírálóinak az ítéletét már ma, a jövőben pedig méginkább, kellő értékére szállíthatjuk le. Nyugodtan mondhatjuk, hogy felfogásuk, helyzetmegítélésük a pillanat béka-perspektívájában született, és ezért nem ismerték fel a Budapest utcáin lezajlott események nagy történelmi jelentőségét.

Bármily keserű is a számunkra, tíz esztendő, amely az egyes ember életében hosszú időszak, történelmileg nézve alig több a pillanataál. Az emberi fejlődés hullámváltozása hosszú évtizedekre terjed; az okozati összefüggéseket csak egy-egy nemzedék élettartamán át ismerhetjük fel a maguk teljességében.

Csak így lehet 1956 világtörténelmi jelentőségét felmérni. A magyar forradalom olyan erőt hozott mozgásba, amelynek a hatása még csak ezután mutatkozik meg a maga valójában.

1956 novemberében általában átlalában elkerülte a figyelmet egy tény, amely pedig ma már az események egyik legdöntőbb hajtóereje. Abban a nyilatkozatban, amellyel Hruscsov a magyarországi bevonulást megindokolta, hivatkozott

a kínai párt Központi Bizottságának a jóváhagyására. Annak idején ezt a kommunista szolidaritás normális gesztusának tekintették. Valójában azonban ez Ázsia első megmozdulása volt Európa felé. Az a tény, hogy az oroszoknak a kínaiakra kellett hivatkozniok ahhoz, hogy hadseregüket Nyugaton bevetessék, új korszak kezdetét jelezte. Ettől az órától kezdve a Sárga Birodalom súlya nyomasztó zálogként nehezedik a szovjet politikára. Ha nincs a magyar forradalom, ha ez a forradalom nem teremt kényszerhelyzetet, akkor még évekig eltartott volna, amíg az orosz-kínai konfliktus mai terjedelmében kibontakozik. És végeredményben ez a konfliktus az, amely a nemzetközi, a kelet-nyugati enyhülést lényeges mértékben előmozdítja.

De legalább ilyen fontos egy másik tény is. Budapest utcáin nemcsak magyar életek estek áldozatul, összeomlott valami más is: a szovjet birodalom legfontosabb dogmái. 1956-ig Közép- és Kelet-Európa kommunista gazdái szilárdan meg voltak győződve arról, hogy rendszerük belsőleg megdönthetetlen. Azt hitték, hogy a kommunizmus, ahol egyszer uralomra jutott, soha többé nem omolhatik össze, legfeljebb külső háború mérhet rá, csapást. Budapest bebizonyította az ellenkezőjét. És ettől a pillanattól kezdve a totalitárius diktátorok kénytelenek voltak sokkal nagyobb mértékben tekintettel lenni a közvéleményre, mint addig. És ez volt az első lépés a policentrizmus felé.

Budapest döntő mértékben meggyengítette a Szovjetunió Jaltában megteremtett óriás-birodalmát. És hogy ez a forradalom nem gyakorolt még nagyobb és kézzelfoghatóbb hatást, az nagy mértékben a nyugati politika gondolat-szegénységével magyarázható. A nyugati politika elmulasztotta a felkínálkozó hatalmas lehetőségek kihasználását. De ennek ellenére a keleti blokk lazulása folytatódik és ez a magyarságnak köszönhető, a magyarságnak és a többi közép-európai népnek, amely a szabadság reményét nem adta fel.

Ha egyszer megírják a kommunista világbirodalom felemelkedésének és bukásának a történetét, az egyik legfontosabb fejezet címe így hangzik: "Ezüstön kezdődött." Ezt már ma megállapíthatjuk. Magyarországon 1956-ban olyan erők jöttek mozgásba, amelyeket nem lehet többé feltartóztatni. Budapest halottai nem haltak hiába.

Habsburg Ottó otthonában gyermekeivel 1956 karácsonyán

„ÜGYSZÓLVÁN MINDIG A GELLÉRTBEN SZÁLLOK MEG”

Habsburg Ottó és a Gellért Szálló

A szálló

A Szent Gellértről elnevezett, szecessziós stílusú Gellért Szálló és Gyógyfürdő 1918-ban nyitotta meg kapuit a gyógyulni vágyó vendégei előtt. Az akkor 176 szobával rendelkező szálloda impozáns helyiségeit és gyógyfürdőt azonban már a Tanácsköztársaság idején elzárták a polgári közönség elől, és katonai célokra használták. A szálloda sorsa csak 1920-as évek végén fordult jobbra, amikor további szobákat alakítottak ki benne. A következő évtizedben aztán a Gellért Szálló felkerült a világ legjobb szállodáinak listájára, köszönhetően Gundel Károly híres éttermének, az új pezsgőfürdőnek és hullámmedencének.

1945 januárjában az épület a bombázások során olyan súlyos károkat szenvedett, hogy csak több mint egy év után, mindössze ötven szobával tudta fogadni a vendégeket. Az államosítás ellenére ezt követően a Gellért folyamatosan fejlődött: 1972-re teljes körű átalakításon és a korszak igényeinek megfelelő modernizáláson esett át, amelynek köszönhetően már több mint 230 szoba, néhány lakosztály és az addigra világhírét visszanyert gyógyfürdő várta vendégeit.

Ottó-vacsora a Gellértben. Középen gróf Apponyi Albert, jobbján Hunyady József gróf, balján gróf Andrassy Gyula és gróf Zichy János ül. (1928) Fotó: MKVM

A hotel elegáns helyiségeivel és éttermével idővel egyre nagyobb szerepet töltött be a társasági életben is. Konferenciákat, vacsorákat, esküvőket tartottak a Gellértben, és számos híresség szállt itt meg, köztük neves művészek, tudósok, politikusok: Kirk Douglas, Weiner Heisenberg, Björn Borg, Richard Nixon, Eddie Murphy, valamint Habsburg Ottó.¹

A vendég

Habsburg Ottó neve már az 1920-as évek közepén összekapcsolódott a Gellért Szállóval. IV. Károly halála (1922) után a legitimista csoportok november 20-án, a trónörökös születésnapján szentmisét mondtak az akkor még gyermek Ottó tiszteletére, és ezeket nyilvános vacsora követte 1924 és 1939 között. A vacsorákat 1933-ig gróf Apponyi Albert elnöklete alatt, neves politikusok jelenlétében, a Hungária Szállóban, a Pesti vagy a Budai Vigadóban, illetve több ízben a Gellért Szállóban tartották. Ez utóbbit modern kialakítása és nagy terei miatt találták különösen alkalmasnak a rangos eseményre.

Az első Ottó-vacsorát 1926-ban rendezték itt, amin 270 vendég jelent meg. Két évvel később már háromszáznál többen gyűltek össze a trónörökös tiszteletére. Az *Újság* című napilap részletes beszámolót közölt az eseményről, kitért a résztvevő vendégekre, a vacsora menetére, és idézett gróf Apponyi Albert beszédéből.² Ezen alkalmakon díszasztalra helyezték Habsburg Ottó képét, akinek (és családjának) minden évben dísztáviratot küldtek a vendégek aláírásával. 1930-tól a helyszín megváltozott, ezt követően – 1936 kivételével, amikor visszatértek a Gellértbe – a vacsorákat főleg a Pesti Vigadóban tartották. Érdemes kiemelni az 1931-ben megrendezett eseményt, amelyen Kállay Tibor beszédében arról szólt, hogy az ország számára a törvényes uralkodó visszatérése lenne a legmegfelelőbb, azonban Habsburg Ottó nem kíván puccsot végrehajtva az ország élére állni.³

¹ Rubovszky András: *Hotel Gellért*. Budapest, Artunion/Széchenyi Könyvkiadó, 1988, 16–50.

² *Újság*, 1928. november 21., 1–2.

³ *Pesti Napló*, 1931. november 21., 4.

Szent Gellért tér, Gellért Szálló. A Kelenhegyi úti oldalon a fürdő bejáratától jobbra van a 238-as szoba erkélye (1973)

A történelem úgy alakult, hogy Ottónak évtizedeket kellett várnia a visszatérésre. Amikor 1988-ban végre sor került az első hivatalos látogatásra, már nem trónörökösként, hanem európai hírű politikusként érkezett Budapestre. Egy, az *Esti Hírlap*nak adott interjúban ezt az alkalmat felidézve így fogalmazott: „...már nyolcvannyolcban, első utam alkalmával eldöntöttem, nem fogok külföldi hotelba menni. Mivel csak a Gellért Szálló volt akkoriban igazi magyar vezetés alatt, ide jöttem. Sosem csalódtam a szállodában, így lettem itt hagyományos vendég.”⁴

Valóban, már az első útja során ebben a szállodában szállt meg, és itt vett részt a Magyar Pán-európa Unió újbóli megalakulásán is. Ezt követően valahányszor Budapesten járt, Habsburg Ottó a Gellért Szállót választotta. Minden alkalommal a második emelet 238-as szobájában lakott, az épület Kelenhegyi útra és a fedett uszodára néző oldalán.⁵ Vásony Mihály – aki több mint 57 évet dolgozott a Gellértben, és abban az időben a szálloda vendégkapcsolati menedzsere volt – elmondta: mindig előre jelezték neki, ha Habsburg Ottó megérkezett, ő pedig felvezette a vendéget a szobájába. Külön megjegyezte, hogy a főherceg nagyon közvetlen volt mindenkivel, és néhány alkalommal a sörözőben ebédelt. Sőt, gyermekei közül Walburga lányának leánybúcsúját és az esküvő utáni fogadását is ide szervezték,⁶ majd György fia esküvője után is itt fogadták a gratulálni kívánó polgármestereket.⁷ Az utóbbi pár hosszabban időzött a Gellértben, míg el nem készült saját otthonuk.⁸ Egy anekdota szerint egyszer egy sofőr kérdésére, melyik szállodába viheti, a főherceg méltatlankodva azt a választ adta, hogy a Gellértbe, a Habsburgok csak a Gellértben szállnak meg.

⁴ *Esti Hírlap*, 1996. május 7., 6.

⁵ Saly Noémi: *Gellért 100*. Budapest, Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, 2018, 143. (a továbbiakban: Saly)

⁶ Telefonbeszélgetés Vásony Mihállyal – 2022.02.09. HOAL; további visszaemlékezés olvasható tőle: Saly, 162–167.

⁷ *Népszabadság*, 1997. október 20., 27.

⁸ *Szabad Föld*, 2012. szeptember 14., 13.

Több újságban is beszámoltak róla, hogy Habsburg Ottó a Gellértben adott interjúkat, és számos eseményen vett részt a szállodában. Emellett Alapítványunk gyűjteményébe tartozó magyar nyelvű iratokból több esetben kiderül az is, hogy a szállodába küldtek számára leveleket vagy csomagot. Előfordult, hogy a Gellért Szálló fejléces papírján található rövid üzenetben kértek audienciát a főhercegtől, amíg ott tartózkodott.⁹ Vásony Mihály megerősítette, hogy ezeket a leveleket, ajándékokat mindig félretették a főherceg számára, és érkezésekor átadták neki. A titkársági levelekben pedig az olvasható, hogy esetenként a nagyon fontos leveleket összegyűjtötték és továbbították a magyar titkárság számára.

Habsburg Ottó és a Gellért szoros kapcsolatának krónikájához tartozik, hogy a szálloda egykori igazgatója, Dr. Rubovszky András 1988-ban kiadott, *Hotel Gellért* című könyvéből egy dedikált példányt ajándékozott a főhercegnek. Ez a kötet, az ajándéokra érkezett köszönőlevél másolata¹⁰ és a szálloda korábbi igazgatójának, Szelényi Andrásnak írt köszönetnyilvánítás is gyűjteményünket gazdagítja.¹¹

A Gellért mint emlékhely

Története során hagyománnyá vált a Gellért Szállóban, hogy egyes lakosztályait (összesen nyolcat) híres, esetenként visszajáró vendégekről nevezték el. Így vált névadóvá Yehudi Menuhin, Richard Nixon, Páger Antal, Maximilian Schell, Turay Ida, Andrew-Lloyd Webber és Zsigmond Vilmos. A 238-as lakosztály, ahol ott tartózkodása idején megszállt, Habsburg Ottó nevét kapta.¹² A szobákat a hírességek jóváhagyása után ünnepélyes keretek között táblával avatták fel, és a lakosztályban életrajzot helyeztek el róluk. Ottó – annak ellenére, hogy gyakori vendége volt a hotelnek – sűrű programja miatt nem tudott részt venni az eseményen. (Nem ő volt az egyedüli – csupán Zsigmond Vilmos, Oscar-díjas operatőr volt jelen személyesen a róla elnevezett szoba felavatásakor.¹³)

Később egy másik, Habsburg Ottó személyéhez kötődő tábla is felkerült a szálloda falára. 2000 decemberében ugyanis a Magyar Páneurópai Unió tagjai megalakulásuk és tevékenységük megkezdésének tizedik évfordulóját ünnepelték itt.¹⁴ Habsburg Ottó ekkor sem tudott ott lenni, azonban fia, Habsburg György révén üdvözlét küldte a résztvevőknek. Magyar nyelvű levelezésében megtalálható Wodianer-Nemessuri Zoltán, a szervezet budapesti elnökének rövid beszámolója a jubileumi eseményről. Ebből tudjuk, hogy közel háromszázan vettek részt az ünnepségen, köztük Mádl Ferenc, akinek ekkor adták át az első Páneurópa Érdemkeresztet. A táblaavatás után díszebédet és estélyt tartottak a szállodában.¹⁵ A főherceg 2002-es magyarországi látogatása során tekintette meg fiával az emléktáblát, az ekkor készült fénykép bekeretezve felkerült a tábla mellé.

⁹ HOAL I-2-c-Pulvari Károlyné

¹⁰ HOAL I-2-c-Rubovszky András (Pöcking, 1989.01.12.)

¹¹ HOAL I-2-c-Szelényi András (Pöcking, 1991.08.30.)

¹² Saly, 170.

¹³ *Magyar Nemzet*, 2015. július 6., 17.

¹⁴ *Komárom-Esztergom Megyei 24 óra*, 2000. december 4., 1.

¹⁵ HOAL I-2-c-Wodianer-Nemessuri Zoltán (Budapest, 2000.01.27.)

Ezek az emlékek díszítették a Gellért Szálloda és Gyógyfürdő falait – egészen 2021-ig, amikor is újabb mérföldkőhöz érkezett a szálloda története: az épület felújítás és korszerűsítés miatt bezárta kapuit. A munkálatok megkezdésekor a Habsburg Ottó Alapítvány munkatársai felkeresték a vezetőséget, és – névadónk örökségét tovább gyarapítva – gyűjteményünk gondozásába vették a főherceghez kötődő tárgyakat: a szoba névtábláját, a kifüggesztett életrajzot, a jubileumi emléktáblát és a fényképet.

Azóta tovább gazdagodott a Gellért Szállodával kapcsolatos anyagunk, ugyanis egy felajánlásnak köszönhetően diaszorok kerültek hozzánk, köztük a Gellért Szállóban 1995 márciusában, Habsburg Ottó egyik látogatása alkalmával készült fényképek. A felajánlást ezúton is hálásan köszönjük, és reméljük, az idő során tovább bővíthetjük gyűjteményünk ezen részét, hiszen a sok forrás és a tárgyi emlékek alapján is elmondható, hogy Habsburg Ottó valóban kiemelkedő vendége volt a Gellért Szállónak.

Emléktárgyak gyűjteményünkben a Gellért Szállóból

ELŐADÁSOK

SZAPÁRY GYÖRGY

Magyar Nemzeti Bank korábbi alelnöke, a Habsburg Ottó Alapítvány kurátora

Habsburg Ottó megemlékezés

ALAIN LAMASSOURE

egykori francia miniszter és európai parlamenti képviselő

Habsburg Ottó szerepe az európai eszme kikovácsolásában

GORDAN GRLIĆ RADMAN

a Horvát Köztársaság kül- és európai ügyekért felelős minisztere

Az „Európa elképzelhetetlen Horvátország nélkül” című kiállítás megnyitója

TÖRÖK CSABA

az Esztergom-Vári Nagyboldogasszony és a Szent Adalbert Főszékesegyházi plébánia

kormányzója, egyetemi tanár

A jelentéktelen/jelentéstelen próféta drámája

NIKLAUS PETER

teológus, a zürichi lelkeszi káptalan korábbi dékánja, a zürichi Fraumünster emeritus lelkesze

A kereszténység a pluralista társadalmakban – Svájc sem egyedi eset

EDWIN J. FEULNER

a The Heritage Foundation alapítója, politikai szakértő

Habsburg Ottó továbbélő öröksége

JEFFREY O. NELSON

a Russell Kirk Center for Cultural Renewal (Mecosta, Michigan) vezetője

Russell Kirk Európája és az amerikai konzervativizmus reneszánsza

HORTOBÁGYI T. CIRILL OSB

főapát, Pannonhalmi Bencés Főapátság

Bevezető gondolatok az „Európa jövője – Habsburg Ottó hagyatéka” című konferencián

MARKUS FERBER

az Európai Parlament képviselője, a Hanns Seidel Stiftung elnöke

Köszöntő a „Habsburg Ottó európai jelentősége” címmel rendezett emlékkonferencián

THEO WAIGEL

korábbi német szövetségi pénzügyminiszter

Habsburg Ottó és jelentősége Európa számára

HELMUT WOHNOUT

az Österreichisches Staatsarchiv főigazgatója

A császár fia megbékél az Osztrák Köztársasággal

EMLÉKEZÉS HABSBURG OTTÓRA

Tisztelt Főapát Úr! Tisztelt Elnök Úr!
Tisztelt Igazgató Urak!

Tisztelt Tagjai a Habsburg Ottó családjának!
Kedves Barátaim!

Habsburg Ottó életében kiemelkedő szerepet játszott Pannonhalma és a bencések által képviselt eszmeiség. Bár a Madeira szigetén, majd Spanyolországban száműzetésben élő Ottó nem tudott Pannonhalmára iskolába járni, pannonhalmi bencés szerzetesek utaztak ki őt tanítani. Habsburg Ottó számos beszédében, írásában tesz tanúságot a pannonhalmi bencések iránti hálájáról. 1993. szeptember 2-án tartott beszédében így szólt a hallgatósághoz: *„Sokszor kérdezik tőlem, miként lehet, hogy bár hetven éven át nem jöttem Magyarországra, mégis megőriztem ennek az országnak nem csak szellemét, szeretetét, de a nyelvét is. Ezt a bencéseknek köszönhetem... És hogy egyáltalán magammal vittem a magyar hazát külföldre, a bencéseknek köszönhetem.”*

Habsburg Ottó 20 éven át volt a bajor CSU színeiben az Európai Parlament képviselője, de az egyetlen magyarul beszélő képviselő, aki hatékonyan egyengette Magyarország útját az európai uniós tagság felé, úgy is, mint azon EP-delegáció vezetője, amely a magyar országgyűléssel tartotta a kapcsolatot. Egyik kezdeményezője volt az 1989-es Páneurópai pikniknek Sopron környékén, amikor keletnémet menekültek százait engedték át a határon Ausztriába, és ami végül a berlini fal lebontásához vezetett. Ahogy Helmut Kohl német kancellár fogalmazott, Magyarország ütötte ki az első téglát a berlini falból. Ottó elmondta, hogy az Európai Unió bővítése számára életének egyik legboldogabb pillanata volt.

Habsburg Ottó nemcsak a hazaszeretetét, hanem az Istenbe vetett hitét, az erkölcsi tartását is a bencés tanárai támogatásával mélyítette el. Ahogy a fent említett beszédében mondta: *„...egész életünknek az alapja a vallás és hit Istenben... az Istenbe vetett bizalom az, ami fönntartja az emberben az akaratot, hogy tovább éljen, tovább dolgozzon...”*. Ha Istenben hiszünk, legyőzhetetlenek leszünk, mert, mondja Ottó *„mindig jó lesz a lelkiismeretünk, és a jó lelkiismeret a legfontosabb minden munkánál”*.

Küzdelmes úton, száműzötten lett Habsburg Ottó bencés diák. Én is viszontagságos utat jártam be, mire Pannonhalmára kerültem elsős gimnazistaként, 1953 szeptemberében. A kommunista diktatúra alatt az arisztokrata családokat kirekesztették, üldözték, „osztályellenségnek” bélyegezték. Szüleim vagyonát elkobozták, őket koncepciók perben 1950-ben bebörtönözték, édesanyámat tíz évre, édesapámat öt évre ítélték el koholt vádak alapján. Édesapám letöltötte az öt évet, és utána mint éjjeliőr dolgozott egy csepeli gyárban. Édesanyámat a börtön nagyon megviselte, egészsége állapotára való tekintettel hat év után, 1956 augusztusában feltételes szabadságra bocsátották. Öten voltunk testvérek, minket édesapám húgával együtt kitelepítettek Tiszapolgárra, 1951-ben.

Miután az összes vagyonuk államosítva lett, és tisztességes állást sem kaptak – édesapám vásári árus volt a bebörtönzése előtt – szüleim már nem tudtak öt gyermeket eltartani, minket gyermekeket a család különböző barátainál helyeztek el hosszabb-rövidebb időre vidéken és Budapesten. A kitelepítéskor az öt gyermeket összeszedték, és elvitték Tiszapolgárra. Így történt, hogy én a nyolc elemi hét iskolában végeztem el.

Ebben a helyzetben történt sorsdöntő változás, amikor 1953 szeptemberében – miután már egy évet veszítettem az iskolai évekből, mert nem hagyhattam el Tiszapolgárt – felvettek a pannonhalmi gimnáziumba. Ez év nyarán az új Nagy Imre-kormány megszüntette a kitelepítést, azzal a feltétellel, hogy a kitelepítettek nem költözhetnek Budapestre. Engem, mint „osztályellenséget” állami gimnáziumba nem vettek volna fel, családomnak viszont voltak szoros bencés kapcsolatai, s így kerültem Pannonhalmára. Habsburg Ottóhoz hasonlóan az én életemre, gondolkodásomra, erkölcsi értékrendemre, hitemre is döntő befolyással bírtak a Pannonhalmán eltöltött évek.

És most kérem, engedjék, engedjétek meg, hogy a mostani diákokhoz is szóljak, megosztva pannonhalmi éveim tapasztalatát. KI VAGY? – így tudnám röviden megragadni Pannonhalma szellemiségét. A bencés tanárok nem csak a tudást adták át, hanem arra ösztönöztek minket, hogy tegyük fel magunknak ezt a kérdést: Ki vagy? – és keresd rá a választ! Mi a célod, hogy akarod azt elérni, milyen erőfeszítéseket teszel érte, milyen az erkölcsi értékrended és a hited, hogyan viszonyulsz a családotodhoz, a családalapításhoz, a barátokhoz? Hogyan szereted a hazádat, mit tudsz tenni érte? Ezek a kérdések sokszor felmerülnek az életben, elő fognak jönni az Ti életetekben is.

Itt, Pannonhalmán megtanultuk a választ megtalálni arra a kérdésre, hogy ki vagyok, kik vagyunk. Robert Frost amerikai költő mondta a végzős diákoknak, hogy az életben ne csatlakozzanak túl sok közösséghez, de háromhoz mindenképpen: a családnak, az alma materhez és a Hazához, a patriához. A család és a Haza egyértelmű, talán az alma materhez érdemes pár gondolatot fűzni. Gimnáziumba olyan korban járunk, amikor egyéniségünk, gondolkodásunk, világnézetünk formálódik. Nagyon termékeny évek ezek abból a szempontból, hogy hogyan fogunk viszonyulni a körülöttünk zajló világhoz, hogyan nézünk szembe a kihívásokkal, a nehézségekkel, amelyekkel az ember óhatatlanul szembekerül az élet folyamán. Életre szóló barátságokat kötünk ezekben az években. Akinek Pannonhalma az alma matere, érdemes ápolnia a szellemiségét, és őriznie a barátságokat, amelyek itt kötődtek.

Habsburg Ottóval először Washingtonban találkoztam 1968 novemberében, az amerikai választások estéjén, unokatestvérem házában. Richard Nixon, a republikánus pártból és Hubert Humphrey a demokrata pártból versenyeztek a Fehér Ház elnöki székéért. Alkalmam volt hosszabban beszélgetni vele az amerikai bel- és külpolitikáról, Amerika geopolitikai szerepéről a hidegháború idején. Megtapasztalhattam szerteágazó jártasságát a nemzetközi politikában és különösen bölcs és előrelátó gondolatait. Nagy hangsúlyt helyezett a biztonságra, mert gazdasági fejlődés csak akkor lehetséges, ha béke és biztonság van. Pusztító háború dúl a szomszédságunkban, emlékezzünk tehát Szent Benedek atya intelmére: *„fordulj el a rossztól, s tedd a jót; keresd a békét és járj utána”*.

Washingtoni találkozómnak után már csak 2006-ban volt alkalmam vele röviden beszélni, a Gödöllői Királyi Kastélyban IV. Károly magyar királlyá koronázásának 90. évfordulója alkalmából szervezett ünnepségen. De hátra van még egy találkozómnak Pannonhalmán. Habsburg Ottó szíve itt van eltemetve a Bazilika altemplomában, és terveim szerint az én hamvaim is ide fognak kerülni a Fájdalmas Anya kápolnájába, a feleségem hamvai mellé. Addig is magammal hordozom azt a tudást és szellemiséget, amit itt, a bencés gimnáziumban szereztem.

Laudetur Jesus Christus!

Elhangzott a „Megemlékezés Habsburg Ottó halálának 11. évfordulójáról” című rendezvényen (Pannonhalmi Bencés Főapátság, 2022. július 3.)

HABSBURG OTTÓ SZEREPE AZ EURÓPAI ESZME ALAKÍTÁSÁBAN

Mindenekelőtt a Habsburg Ottó Alapítvány és az European University Institute elnézését kérem, amiért nem vagyok jelen személyesen a rendezvényen. Annál inkább bánt ez a tény, mivel Fejérvy Gergely barátommal, aki múlt hónapban külön emiatt keresett fel Párizsban, gondosan kimunkáltuk részvételemet. Az azóta eltelt napokban azonban váratlanul felkértek arra, hogy vegyek részt az új Európai Politikai Közösség elnevezésű fórum első találkozásának előkészítésében és lebonyolításában, épp ezen a héten. Ez elől a megbízás elől nem térhettem ki.

Bár tudom, hogy nem pótolja mostani jelenlételemet, de örömmel leszek társházigazdájá a Habsburg Ottó Alapítvány november 24-i párizsi rendezvényének a Maison de l'Europe-ban, amelyen Habsburg György nagykövet úr is ott lesz.

Volt szerencsém együtt dolgozni Habsburg Ottó főherceg úrral az Európai Parlamentben azokban a kritikus időkben, amelyekben tanúi voltunk a kommunizmus közép-európai bukásának, valamint a Szovjetunió széthullásának. Az újonnan függetlenné vált országok kemény küzdelmet folytattak azért, hogy maguk mögött hagyják a nagyon sötét 20. századot, kitépjkék lelkükből a mételyt, a rossz szellemeket és rémálmokat, amelyeket az egész régiót elpusztító két totalitárius rendszer hagyott hátra. És ez volt az az időszak, amikor felkészültek a szabadságot, demokráciát és békét hozó jövőre, szoros kapcsolatban az Európai Unióval.

Habsburg Ottó még azután is felkeresett minket Brüsszelben, hogy már nem volt a Parlament tagja, és egyfolytában azzal nyaggatott bennünket, hogy túlságosan lassú a jövődöbeli uniós tagállamok csatlakozási folyamata.

Engedjkék meg, hogy felelevenítsek egy érzelmes anekdotát. Valamennyien, akik jelen voltunk, emlékezetünkben őrizzkék azt a napot, amelyen a 2000-es évek elején utoljára jelent meg az Európai Néppárt parlamenti frakciójában. Azért jött, hogy búcsút mondjon tényleges és végső nyugdíjazása előtt. 91 éves volt akkor. Az érzelmeivel küzdve tartotta meg 20 perces rögtönzött beszédét, amelyet teljes egészében Európa jövőjének szentelt. Sajnálatos, hogy ezt az előre nem látott eseményt – amely bizonyos értelemben európai szellemi örökhagyásnak tekinthető – nem rögzítették.

Az Európai Parlament iránti elkötelezettségét szeretném három kiemelkedő üzenettel hangsúlyozni. Először is egy gyakorlati tanács. Egy több évszázados uralkodóház örököse tudta, hogy a tökéletesség a jó ellensége. Maradéktalanul tisztában volt a Maastrichti Szerződés tökéletlenségével és hiányosságaival, ennek ellenére teljes mellszélességgel kampányolt mellette. Úgy vélte továbbá, hogy túlságosan nagy az európai biztosok (17) és a parlamenti képviselők (530) száma; ma ezek a számok: 27 és 705. Később sikeresebb volt, amikor az európai intézmények demokratikus jellegének kiteljesítése mellett kardoskodott, vagyis, hogy a Parlament kapja meg a törvényhozói képességéhez szükséges jogosítványokat.

Másodsor, sürgetően szolt arról, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia – ugyan tökéletlen – eredményeire építve tegyenek világos különbséget szuverenitás és identitás között. Illetékességek átruházása következhet a szuverenitás egyes elemeinek megosztásából, de egy olyan entitásban, mint az Európai Unió, a nemzeti identitások teljes mértékben megőrződnek. Nemcsak őrzi, de hatékonyan védi is azt az ellenséges idegen értékek vagy az internet gőzhengerszerű hatásaitól. Kedvét lelte abban, ha arra emlékeztethetett minket, hogy a Szent Római Birodalom mutatta fel először a kontinens történetében a szupranacionalitás kínálta lehetőségeket. Ezt a gondolatmenetet különösen ékesszólóan és meggyőzően fejtegette a Giscard d’Estaing egykori francia elnök által adott munkaebéden, Románia és Bulgária ex-uralkodóinak jelenlétében.

Végezetül pedig abban a korban, amikor a globális közvélemény a „történelem végét” ünnepelte, értve ez alatt a hidegháború lezárultát és a nyugati értékek világméretű győzelmét, óva intett bennünket a túlságosan harsány optimizmustól. Már harminc évvel ezelőtt rámutatott a feltartóztathatatlan migrációs nyomásra, a járványok újbóli felbukkanásának kockázatára, környezetünk pusztulására. Emellett a kívülről fenyegető háború veszélyére is célzott. Naplómban rögzítettem egy mondatát: *„Még nem létezik kiforrott európai legitimitás. Akármilyen is lesz, de függeni fog kontinensünk lakóinak önvédelmi képességétől.”*

2022 tragikus évében járunk. Korunk megértéséhez és kihívásainak kezeléséhez Habsburg Ottó tanításai sosem voltak aktuálisabbak.

A legnagyobb érdeklődéssel fogom olvasni a konferencia hozzászólásait, és a legjobbakat kívánom az Alapítvány és az Intézet jövőbeli vállalásaihoz.

Előadasként elhangzott az „Istennek hála, Európai Parlamenti képviselő vagyok” című konferencián (European University Institute, Firenze, 2022. október 7.).

A szöveget Vasbányai Ferenc fordította.

„EURÓPA ELKÉPZELHETLEN HORVÁTORSZÁG NÉLKÜL”

Habsburg Ottó születésének 110. évfordulóján

Tisztelt Demcsák Nagykövet úr, tisztelt Pröhle alapítványi Igazgató úr – kedves Gergely!
Tisztelt Kurátorok és Szakértők! Kedves Vendégeink és Barátaink!

Ki is volt Habsburg Ottó főherceg, trónörökös, az utolsó osztrák császár és horvát–magyar király fia? Politikus, poliglott, nagy műveltségű ember, újíto, humanista, jó keresztény, családapa. De számunkra mindenekelőtt egy nagyszerű barát.

Az egykori közös birodalomból létrejött valamennyi Duna menti nemzet és állam számára a szabadság és az európai egység új víziójának – a keresztény értékek talaján alapuló szabadság eszméjének szimbóluma és hirdetője volt.

Az európai egységet nem tudta elképzelni Horvátország és Magyarország, valamint Közép- és Kelet-Európa más nemzetei nélkül. Igazi szószólója és építője volt azoknak az európai integrációs eszméknek, amelyek egykor a birodalom, a családja által vezetett birodalom idején nem keltek életre. Az összes uralkodói erénnyel rendelkezett, de az ebben rejlő lehetőségeket teljes mértékben politikusként hasznosította. Szerénységét, ám szellemességét is kifejezte az a kijelentése, hogy *„nem bánja, hogy nem lett uralkodó, mert politikusként szabadon megmondhatja egy politikustársának, hogy számár, ha tényleg ezt gondolja róla”*.

Politikai tevékenysége és az Európai Parlamentben, valamint a Páneurópai Unió szervezetén keresztül kifejtett határozott kiállása Magyarország, majd Horvátország EU-felvétele mellett felmérhetetlen segítséget jelentett nemzeteinknek és államainknak. Sajnos Habsburg Ottó nem élte meg Horvátország 2013-as Európai Unióhoz való csatlakozását.

A horvátokat a korona és családja leghűségesebb támogatóinak tartotta. Kiemelném a demokratikus Horvátországban és Zágrábban tett első, 1990-es látogatásának egy meghatározó eseményét, amely megint csak jól mutatja nagyságát és alázatát. Volt erkölcsi ereje, hogy az egyik őse, Habsburg Lipót által Bécsújhelyen 1671-ben kivégeztetett Zrínyi Péter és Frangepán Kristóf, a horvát függetlenségért harcoló vértanúk lelkéért őszintén imádkozzon a zágrábi székesegyházban található sírjuknál.

Habsburg Ottó fiatal kora óta gondosan követte Horvátország (sokszor szerencsétlen) sorsát. Személy szerint úgy vélte, hogy az 1918 utáni új világrend kiépülésével Horvátországot erővel szakították ki abból a közép-európai és mediterrán kulturális és politikai környezetből, ahová évszázadokon át tartozott. Ezért később, a várakozásoknak megfelelően, a horvát ügy lobbistájaként minden kétséget kizáró lelkesedéssel állt ki Horvátország önrendelkezési joga és függetlensége mellett.

A horvátországi háború legkritikusabb pillanataiban rendszeresen ellátogatott hozzánk, a háború által leginkább veszélyeztetett horvát városokba. Az I. világháború után személyesen megélt menekülsorsa és a nemzetiszocializmussal és a kommunizmussal szembeni ellenállása megerősítette Habsburg Ottó humanitárius tevékenység iránti mély megértését. Tanúi voltunk ennek a Horvátország elleni nagyszerb agresszió és a horvát menekültek szenvedései iránti kinyilvánított nagyfokú együttérzése során is.

Emlékezzünk rá, hogyan vált Habsburg Ottó gyermekként, a körülmények kényszerének hatására hontalanná, de arra is, hogyan érdemelte ki önzetlen cselekedeteinek és kivételes életpéldájának köszönhetően az osztrák, a német, a magyar és a horvát útlevelét.

A legmagasabb horvát kitüntetésekben részesítették, és több horvát város díszpolgárává is választották. A horvát nyelvet gyermekkorától tanulta, horvátnak is tartotta magát, amit egyértelműen bizonyít többszöri kijelentése is: „*Horvátország a hazám, horvátnak is születtem*”.

Többszörös, így horvát identitását és örökségét leginkább az mutatja, hogy unokái ma horvát uralkodók, Zvonimir király és Jelena királyné nevét viselik.

A birodalmon belüli múltból szóló viták ellenére az utolsó osztrák császár, I. Károly vagy IV. Károly magyar, horvát és cseh király fia, Habsburg-Lotaringiai Ottó, valamint családja mindig is otthon voltak és vannak Horvátországban és Magyarországon egyaránt. Közeli munkatársai rámutatnak, hogy valószínűleg éppen Horvátországban és Magyarországon érezte magát a legjobban életében.

Végezetül engedjék meg, hogy itt, a Zágrábi Liszt Intézet Magyar Kulturális Központban hangsúlyozzam, ez a gyönyörű kiállítás is azt mutatja, hogy Habsburg Ottó még mindig nagyon fontos kapocs horvátok és magyarok, Horvátország és Magyarország baráti kapcsolataiban. Ezért is nagy köszönet jár neki.

Meggyőződésem, hogy Közép-Európa valamennyi népének és országának az Európai Unió keretein belüli egységéről és tartós barátságáról alkotott elképzelése továbbra is a legfontosabb és örök emlékműve marad. Szomszédként és barátként való összetartozásunk és együttműködésünk különösen fontos ebben az Európa számára kihívásokkal teli politikai, biztonsági és gazdasági helyzetben.

Köszönöm a figyelmet, és ezennel megnyitom a kiállítást.

*Elhangzott az „Európa elképzelhetetlen Horvátország nélkül” című rendezvényen (Liszt Intézet Magyar Kulturális Központ, Zágráb, 2022. október 5.).
A szöveget Mann Jolán fordította.*

A JELENTÉKTELEN/JELENTÉSTELEN PRÓFÉTA DRÁMÁJA

A valóságreflexió teológiai vákuuma és annak következményei

A felvilágosodás óta eltelt időszak radikális új helyzetbe hozta a kereszténységet: a társadalmi, értelmiségi-tudományos és politikai szekularizáció, valamint a mind átfogóbb pluralizáció átszabta a világ képét, amelyben élünk. A változásra adott reakciók igen sokáig késtek, és alapvetően két tengely mentén bontakoztak ki: az egyiket a „befelé mozgás”, a másikat a „kifelé mozgás” kifejezéssel illelhetnénk. Mindkét tendenciának megjelentek a szélsőséges változatai. Elénk áll egyfelől a kortárs világot tagadó, megvető, sokszor tévesen „tradicionalizmusnak” nevezett álláspont, ami épp azért félrevezető címke, mivel a hagyomány lényege szerint dinamikus, s nem statikus valóság, lévén hogy elsődlegesen az áthagyományozás folyamat-eseményét [ld. *traditio*], s csak másodlagosan annak konkrét tárgyát [*traditum*] jelöli. Maga az esemény pedig – *tra-dere* – egyszerre áll a folytonos azonosság és mozgásban lévő változás kettősségének erőterében. Másfelől szólnunk kell a szintén becsapósan „progresszívnek” titulált viszonyulás- és felfogásrendszeréről, ami inkább tükrözi a felvilágosodás-korabeli súlyosan ideo-

logikus fejlődéshitet, mint azt az előrehaladást, ami szó szerint *e-volutio*-ként, vagyis folyamatos-folytatólagos kibontakozásként érthető meg a maga teljességében. Egyesek hajlamosak e két tendenciát párosítani a politikai-világnézeti konzervativizmussal és liberalizmussal, ám ezzel csak még zavarosabbá teszik a valóság-megragadást, mivel az önmagukban is egyre kezelhetetlenebb, a posztmodern határelmosódások és identitás-cseppfolyósodások tömegén átesett közéleti kategóriákat vegyítik a fentebb említett okokból szintén problematikus hitelviékkal.

Úgy gondolom, a bevett modellezések kudarcá részben abban keresendő, hogy kevésbé hajlandóak számot vetni a világgal, amelyben *valóságosan* élünk, s – a kései Wittgenstein szavával élve – nem leírják, hanem revolverezik a valóságot. Másként fogalmazva: a saját absztrakt elméleti kategóriáik foglyai, s e börtönből nem kilépnek a szabad ég alá, hanem a realitást igyekeznek szűk, barlangszerű cellájuk rácsai-adottságai közé beszorítani (hogy egy másik jól ismert filozófiai hasonlattal éljünk).

Ha van az elmúlt évtizedek katolikus hittani éledésének valódi mérföldköve, az nem a miszés rendjének változásában, az egyházi hierarchia átalakulásában vagy egyéb hasonló külsődlegesekben keresendő, hanem sokkal inkább a valósághoz való viszony újraalkotásában. Már efelé mutatott XXIII. János pápa „aggiornamento” kifejezése, de programszerűvé a II. Vatikáni Zsinat zárásaként kiadott *Gaudium et spes* konstitúcióban vált: „...az Egyháznak mindig kötelessége vizsgálni és az evangélium fényénél értelmezni az idők jeleit, azért, hogy minden nemzedéknek megfelelő módon tudjunk választ adni az emberek örök kérdéseire...” (nr. 4.). Ez a megfelelőségi elv végül egészen radikálisan került kimondásra Ferenc pápa által, aki első önálló, *Evangeli gaudium* kezdetű buzdításában négy társadalmi alapelvet fogalmazott meg, melyek közül az egyik így szól: „Veszedelemes dolog az üres szavak, képek és gondolatmenetek világában élni. Innen fakad a harmadik elv szükségessége: a valóság több az eszménél. Ez magában foglalja a valóság-elrejtés különböző formáinak elkerülését” (nr. 231.). Ezt követően egész listát kapunk az eszmét a valóság fölé helyező, ezáltal a „valóságot elrejtő” magatartásokról, amelyek mind jól ismertek az egyházi közeg gyakorlatából, gondolkodásmódjából.

A világegyház érzékenyen reagált erre a megszólításra. Az érlelődés megannyi jelenségével találkozhatunk világszerte. Ahogy megszülte az 1930-as évek totalitarizmusa Bonhoeffer követés-teológiáját, vagy a háború utáni kor a szekularizáció és az Auschwitz utáni lét teológiáját, majd a '60-as évek a politikai, illetve gyakorlati teológiát, úgy virágzott ki – a zsinati ösztönzés által segítve – Latin-Amerikában a felszabadítási teológia, vagy annak argentin alternatívája, a *teología popular*. Eközben az egykori gyarmati területek éledése létrehozta a '80-as évektől egyfajta differenciálatlan átfogás igényével *Third World Theology*-nak nevezett irányzatot, amelyben inkább a politikai, társadalmi és kulturális (interkulturális), valamint a vallási-vallásmegélési (és más vallások között kisebbségként élési) problematikák párhuzamosságai tekinthetők egységesnek, nem pedig a megfogalmazott hittani meglátások, amelyek igen színes palettát mutatnak Afrikától Indián és a Távols-Keleten át egészen Óceániáig.

Mi a helyzet mifelénk? Tomáš Halík az ateizmussal való találkozásról írva így fogalmaz: „Nem érkezett-e el az idő, hogy [kis Szent] Teréz lelki útja, különösen »a nem hívőkkel szembeni szolidaritás« (az értük, nem pedig ellenük folytatott belső harc) hermeneutikai kulcsként a jelen társadalom, és annak lelki klímájának, az egyház mai világbéli küldetésének az új teológiai reflexiójára inspiráljon minket?”¹ Arra azonban a jeles cseh szerző is felfigyel, hogy miközben az első és a harmadik világ elképesztő energikusan fogadta be az inspirációt és indult meg a reflektáló keresés útjain, addig az egykori második világ – vagyis a mai posztkommunistának nevezett Kelet-Közép-Európa – katolicizmusa látványosan és döbbenetesen néma maradt. Míg a rendszerváltás előtti időszakban még jelentkeztek sporadikus próbálkozások – például hazánkban Bulányi György piarista útke-resése, amely kiváltotta a hivatalos egyház (és az Ostpolitik) neheztelését –, addig az elmúlt több mint három évtized sivár és pusztá.

Pedig bőven lett volna mit a megfontolás tárgyává tenni: az átélt történelmet, annak keserű és olykor megerősítő tapasztalásait, az átalakulás társadalmi jelenségeit, a kibontakozott új eszmevilágokat és azokat a szellemi, de inkább szellem- (vagyis: kísértet-) rendszereket, amelyekről harminc éve még önkéntelenül azt mondtuk volna, borzalmasak,

¹ Halík, Tomáš: *A távollévők közelében. Szenvedély és türelem a hit és a hitetlenség találkozásában*. Dunaszerdahely, Remény, 2022, 59.

szélsőségesek, populisták, vállalhatatlanok, ma azonban már oly szervesen beleszövődtek mindennapjainkba, hogy térségünk politikai, társadalmi, közéleti valóságának normális elemeiként tekintünk azokra (jaj nekünk, ha a normalitásunk abnormálissá válik!).

Nem kis horderejű a kérdés: Miért van ez így? Máté-Tóth András *Freiheit und Populismus. Verwundete Identitäten in Ostmitteleuropa* című könyvében az „üres jelölő” [leerer Signifikant] szemiotikai kategóriájához nyúl vissza, s ennek segítségével teremt hermeneutikai keretet a regionális kortárs (keresztény) vallásosság megragadásához. Ezen összefüggésrendszerben a teológia helyzetéről szólva megjegyzi: „Kelet-Közép Európából ritkán érkeznek eredeti teológiai elgondolások a teológia világszintű nyilvánossága elé. [...] Az a benyomásunk, hogy a teológiai kritikai munkája a kontextuális dilemmák közepette kevésbé nyer gyakorlást, kevésbé kívánatos és még kevésbé támogatott”.² Természetesen fellépnek külső és belső nyomások, ám a helyzetleírás abba az irányba mutat, hogy egyfelől a „megbízható” idegen nyelvű irodalom fordítása fontosabb az egyházi vezetők számára, mint a saját reflexiók folytatása, másfelől pedig a teológiai „nyelvi enklávék” (azaz: gettók) kényelmesebbek és kiszámíthatóbbak a hatalomgyakorlók számára.³ Vagyis az egyházak még mindig érdekeltőbbek a társadalmi-hatalmi pozícióik kiépítésében, megerősítésében és védelmezésében, mint a valósággal való őszinte szembenézésben. Lehetséges-e békés átmenet? Máté-Tóth véleménye határozott: „Valódi áttörésre csakis katalizmánokon keresztül kerülhet sor, amelyek a teológiában görög szóval kairosznak [a.m. „kegyelmi idő”] nevezünk”.⁴

Ezen a ponton váratlan helyről nyerünk buzdítást. XVI. Benedek utolsó németországi útja során az utolsó beszédét Freiburgban mondta. Ez az előadás az *Entweltlichung*, elvilágotlanítás kulcsfogalma köré épült. Mit takar e kifejezés? „Az egyház történelmi kialakulásában megmutatkozik egy ellen-irányú tendencia is, miszerint az egyház megelégszik önmagával, berendezkedik ebben a világban, önelégült lesz, és hasonul a világ mércéihez. Nem ritkán nagyobb jelentőséget tulajdonít a szervezetnek és az intézményesülésnek, mint az Istenre való nyitottságra, a világ és a másik felé való megnyílására irányuló hivatásának”.⁵ Ez az az elvilágiasodás – *Verweltlichung* –, amelyből ki kell vetköznünk – *Entweltlichung*. Innen születik meg a szekularizáció pozitív olvasata: „A szekularizációk – legyen szó az egyházi javak elkobzásáról, vagy a privilégiumok s más hasonlók eltörléséről – mindannyiszor az egyház mélyreható elvilágotlanítását jelentik, amely eközben apránként lecsupaszodik világi gazdagságától, és újra teljesen magára ölti a világi szegénységet. Ily módon osztozik Lévi törzsének sorsában, amely az Ószövetség beszámolója szerint Izrael egyetlen törzseként nem vett birtokba örökségül földet, hanem csakis magát Istent, az ő szavát és az ő jelét nyerte osztályrészül. Istennel együtt osztozott minden egyes történelmi pillanatban a szegénység elvárásában. Megnyílt a világ felé, hogy eloldja magát anyagi kötöttségeitől, és ily módon lett missziós tevékenysége újból hitelessé”.⁶ Azaz Isten azokban a történelmi eseményekben, amelyeket az egyház felől szemlélve sokszor negatívnak értékelünk, valójában a történelem Uraként jár el, s arra kényszeríti az övéit, hogy tulajdon hivatásukhoz váljanak újra hűségessé – ha nem önszántukból, hát kényszer útján, amely ekként a Gondviselés eszközeinek bizonyul.

² Máté-Tóth, András: *Freiheit und Populismus. Verwundete Identitäten in Ostmitteleuropa*. Wiesbaden, Springer, 2019, 270.

³ Uo. 294.

⁴ Uo.

⁵ Benedictus XVI: *Iter apostolicum in Germaniam: in urbe Friburgo Brigavorum ad catholicos christifideles rem pastorem curantes. Acta Apostolicae Sedes*, 2011, 10, 676. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2011/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20110925_catholics-freiburg.html

⁶ Uo. 677.

A valóság-reflexió ebben az összefüggésrendszerben tehát nem egyszerűen a teológia kívánatos útja, hanem az egyetlen módszertan, amely lehetővé teszi, hogy hitelesen szólaljunk meg. Paradox módon az evangélium vagy az egyházi tanítás szavaihoz való külsődleges ragaszkodás (amit megfigyelhetünk a regionális kereszténység társadalmi viták kapcsán tett megnyilvánulásaiban) valójában álca a lényegszintű hiteltelenség előtt. A kör bezárul: a valóság a hitelesség mércéje, a valóság-visszautasítás nem tud hiteles lenni. Márpedig az evangélium csakis hitelesen mondható ki, másként a szavak kiüresednek és értelmüket veszítik — ez a *leerer Signifikant* birodalma. Azaz amikor minden figyelmünket az köti le, hogy *mit* mondunk, ám nem törődünk azzal, *hogyan*, milyen alapon állva mondjuk ki azt, akkor sodródóvá válunk, alkalmatlanná a prófétai küldetés beteljesítésére.

Ez különösen aggasztó egy olyan korban, amikor a szó eredeti értelmében vett virtualitás térhódítása mellett a *fake news* által épített virtuális valóságpótlékok borítanak el mindent (összeesküvés-elméletek, párhuzamos valóságok, kifacsart és az objektivitás horgonyát nélkülöző, s éppen ezért évente újrírható értelmezések, politikai víziók). Miközben elvi szinten határozottan elutasítjuk a *duplex veritas* gondolatát, keblünkben valójában már csakis ennek maradt hely. Ez szolgálhat magyarázatul arra, hogy a szövegek végtelen felé tartó inflálódása közben már alig-alig mondunk bármit, amit akár mi magunk még minimálisan is jelentőségteljesnek gondolnánk. Pedig lenne miről szólni.⁷

Ha az üzenetet jelentésteleennek és jelentéktelennek tartják a hallgatói, akkor a próféta kudarcot vallott. Akármennyire is szent és igaz, amit mond, nem bizonyul alkalmasnak arra a célra, amire az Isten küldte és szánta. Hiszen nem azért beszélünk, hogy szóljunk, hanem azért, hogy meginduljanak és egyre gyümölcsözőbbé váljanak a világ szövetében azok a titkos (és hívő szóval hadd mondjam: kegyelmi) folyamatok, amelyekben a Mindenható munkatársként vár ránk. A Hugo Grotius által a nemzetközi jog alapvetéseként megfogalmazott elv, az „*etsi Deus non daretur*”, mintha nem lenne Isten, ma egy másfajta kritikai viszonyulás keretében parafrázálódik: „*etsi Ecclesia non daretur*”. Egyre több olyan ember között élünk, akik úgy vélik, el lehet képzelni a társadalmat egyház nélkül – sőt, egy ilyen társadalom nem hogy nem rosszabb, de egyenesen jobb lenne. A *seeker*-ek már régen nomád hitre váltottak, de a *dweller*-ek is egyre kevésbé időznek a tradicionális vallási intézményekben, azok kórházaiban. Mi szeretjük hinni, hogy alternatíva nélküliek vagyunk — csak ezt rajtunk kívül nem gondolja így senki. Márpedig ha így van, akkor ez azt mutatja, hogy nem vagyunk többé jelek, hiszen már a nagy Ágoston is megmondta: „*Signum est enim res, praeter speciem quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se faciens in cogitationem venire*” – a jel olyan dolog, amely az érzékekben keltett faja okán valami önmagától különbözőt hív elő a gondolkodásban (*De doct. christ.* II, 1, 1). De mi történik akkor, amikor az egyház már nem hív elő semmi önmagától különbözőt a körülötte állók-ban? Amikor már csak önmagára gondolhat, nem pedig valami, Valaki másra? Van-e még szükség rá akkor? Olyan egyház ez, amely nem próféta, s amelynek nincs gyógyító üzenete. A társadalom „megspórolta magának a megbékélésének és gyógyulásának a fájdalmas folyamatát”,⁸ az őszinte valóságreflexiót, és ez „erkölcsi meggyöngyülést” okozott. Az, hogy az egyház ugyanezt tette, nem csak meggyöngyüléshez vezetett, de a küldetés feladásához, s ily módon a jelentésteleenné és jelentéktelenné váláshoz.

⁷ ehhez lásd Máté-Tóth, 294.

⁸ Halik, 222.

Ha ma sokan azt mondják, hogy a teológiának (s hasonlóképpen az egyháznak) nincs semmi jelentősége, akkor az nem támadás, hanem kiáltás. Nem olyasmi, amit erőszakosan le kell győznünk és komplexusosan vissza kell utasítanunk – hanem meghívás arra, hogy végre önmagunkká váljunk. Ha képtelenek vagyunk felfogni a külső kritika és a társadalmi feszültség igazi lényegét, akkor implicit módon beismerjük azt, hogy igazából semmi jelentősége nincs a „kívül élők” számára annak, hogy vagyunk-e még, hiszen már két párhuzamos világ két párhuzamos igazságát valljuk, miközben kifelé „ideológiát” kiáltunk, valójában a saját evangéliumi hitünket is a legrosszabb, legolcsóbb ideológiává tesszük. Egy ilyen üres jelölőhöz hasonlóan üres egyház nem véletlenül válik a politikum, a profán hatalom játékszerévé és ideológiai manipulációs eszközévé.

Ezek után hadd tegyem fel a kérdést: Tényleg van még mit mondanunk, mégpedig értelmesen és jelentőségteljesen? Ha igen, akkor mondjuk! Ha nincs, akkor – a korai Wittgenstein szavát követve – inkább hallgassunk!

*Előadasként elhangzott „A kereszténység helyzete Európában” című konferencián
(Nemzeti Közszolgálati Egyetem Stratégiai Tanulmányok Intézete, Budapest, 2022. október 28.)*

A KERESZTÉNYSÉG A PLURALISTA TÁRSADALMAKBAN – SVÁJC SEM EGYEDI ESET

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!
Tisztelt Hallgatóság!

Konferenciánk magyar és német címe egyszerű jelen idejű,¹ míg az angol cím folyamatos jelen idejű és ezzel cselekvésorientáltabb megközelítést követ.² A kétféle megfogalmazás ugyanakkor összefügg: az egyik analitikusan közelíti meg a kérdést, hiszen az adott helyzet megértésére irányul; a másik pragmatikus szemléletet tükröz, az aktuális helyzet felmérését, s különösképpen is a cselekvési lehetőségek meghatározását ambicionálja.

A mai alkalommal egyházi minőségemben, mint svájci teológus, emeritus lelkész és a zürichi egyház esperese szeretnék Önökhöz szólni, azaz olyasvalakiként, aki teljes elkötelezettséggel áll református egyházunk szolgálatában, és aki szilárdan meg van győződve arról, hogy a kereszténység és a keresztény egyházak továbbra is jelentős szerepet játszanak társadalmainkban. Ugyanakkor mindig is fontosnak tartottam a kívülálló nézőpontját, azaz a vallásszociológia kínálta lehetőségeket.

Hozzászólásom címe³ egyfelől ironikusan utal a svájciak jó részének önképére, hogy tudniillik a mi helyzetünk speciális, amit következképpen lehetetlenség lenne összehasonlítani más országokéval; másfelől hivatkozik a *Mindenki különleges eset? A vallás Svájcban* című, először 1993-ban megjelent könyvre, ahol egy nagy vallásszociológiai felmérés arra mutatott rá, hogy ebben a tekintetben úgyszólván minden egyes ember különleges esetnek (*Sonderfall*) számít.⁴ A svájciak vallásossága ugyanis gyökeresen megváltozott: individualistábbá vált, az egyházakhoz mint intézményekhez való kötődés meggyengült, ráadásul sokan el is hagyták azokat, egyre csak növe azok arányát, akik nem tartoznak semmilyen felekezethez.

1 A kereszténység helyzete Európában – Die Lage des Christentums im heutigen Europa

2 Positioning Christianity in Today's Europe

3 Christentum in pluralistischen Gesellschaften (Die Schweiz: kein Sonderfall)

4 Dubach, Alfred – Campiche, Roland (ed.): *Jede/r ein Sonderfall? Religion in der Schweiz*. Zürich, NZN Buchverlag AG, 1993.

Ugyanakkor ennek az esettanulmánynak az volt az üzenete, hogy az istenfélelem nem csökken, csupán az egyházakhoz való kötődés lazul. Az intézményektől való eltávolodás a hitélet egyidejű megváltozásával ún. *bricolage*, azaz egyénileg „összetákolt” vallásosságot eredményez.

Erre a tanulmányra hivatkoztam, amikor harminc évvel ezelőtt meghívtak, hogy itt Magyarországon beszéljek, és akkor is világosan megmondtam: svájci keresztényként – de mondhatnánk úgy is, hogy nyugat-európai keresztényként, hiszen ismét be kell látnunk, hogy nem vagyunk különleges eset – a hagyomány válságát éljük, egyúttal pedig az önmegértés, a teológiai identitás egyre súlyosabb krízisében vagyunk. A pluralista, modern társadalmak valóságára pozitív üzenettel kell reagálnunk, de anélkül, hogy ezzel relativizálnánk a kialakult helyzetet. Lehetőségeink mindenképpen vannak, hiszen a szabadság és az individualizmus a keresztény hagyomány elvitathatatlan öröksége.

Milyen tehát a kereszténység helyzete Svájcban ma, harminc évvel a Sonderfall-tanulmány után?

Először is egyértelmű, hogy az egyházfogyás folyamata felerősödött. A svájci Szövetségi Statisztikai Hivatal (Bundesamt für Statistik) legfrissebb adatai világosan jelzik ezt, különösen, ha az adatokat történelmi összehasonlításban vizsgáljuk.

1970-ben a svájci lakosság 49 %-a volt a református egyház tagja, 2 a protestáns keresztény szabadegyházaké, 47 a katolikus egyházé, a maradék 2 % pedig az evangélikus egyházé.

1990-re, azaz a Sonderfall-tanulmány idejére a kép jelentősen megváltozott: már csak 40 % volt a protestánsok, 46 a katolikusok, 3 a szabadegyházi tagok, 2 a muszlimok, ugyanakkor a vallási hovatartozás nélküliek részaránya 8 %-ot tett ki.

Húsz évvel később, 2010-ben, mindössze 28 % protestáns és 39 % katolikussal szemben már 20 % vallási hovatartozás nélkülit és 5 % muszlimot regisztráltak.

Ez, mondhatnánk, a kereszténység helyzete Svájcban, vagy – minthogy Svájc nem egyedi eset – a mai Európában. De hogyan is magyarázható ez a helyzet?

A jelenségre három vallásszociológiai szempontú értelmezés született.

1. A szekularizáció elmélete, ami a modern társadalmak vallásvesztésének „evolúciósan” meghatározott folyamatát feltételezi. Ez a klasszikus szociológia értelmezése Auguste Comte-tól Marxon át Max Weberig, illetve a modern vallásszociológusokig, akik az egyházas kereszténység eltűnését vízionálták. (Igen, egy porosz lelkész asztalánál, ahogy erről Heinrich von Treitschke beszámol, az a kérdés is felmerült, hogy vajon a kereszténység még húsz vagy ötven évig fennmarad-e? Nos, ez 1830 körül történt. Az azóta eltelt időszak tapasztalatai alapján és a vallás világméretű térnyerését látva nyugodtan mondhatjuk, ez csupán profán jóslat, az értelmiségiek meghíúsult víziója volt.) Mindazonáltal Európában inkább csökken a nagy egyházak iránti elköteleződés, valamint egyre nyilvánvalóbbá válik azok térvesztése is, és ezt a folyamatot nem szabad figyelmen kívül hagyni. A fentieket tekintetbe véve egy másik megközelítés, az individualizációs tézis is jelentős népszerűsége telt szert.

2. A modern társadalmaknak – szól az individualizációs tézis korifeusainak érvelése – már nincs szükségük egy átfogó, a közösség egészére vonatkozó „vallásos mennyországra”. A társadalom alrendszerének mind megvan a maguk logikája, s ebben a vallás funkciója az egyéni értelemadás. Mindez az egyháztalanodás (*Entkirchlichung*) folyamatának felerősödéséhez, az egyénileg „barkácsolt” vallásosság elterjedéséhez, egyszersmind a vallásosság formáinak átalakulásához vezet. Ennek a teóriának az üzenete nem más, minthogy a helyzet nem is olyan rossz, mert bár a hagyományos értelemben vett hívők száma csökken, de az emberek – ahogy egyszer egy svájci bíboros véletlenül, de meglehetősen ellentmondásosan megfogalmazta – továbbra is „gyógyíthatatlanul vallásosak” maradtak... Az individualizáció elmélete azonban figyelmen kívül hagyja a tradíció válságának mélységét, továbbá elhanyagolja annak a kérdésnek a tisztázását, hogy milyen is legyen az egyéni vallásosság. Legfőképpen pedig adós marad annak megválaszolásával, hogy vajon a társadalmaink képesek-e az individuumon túlmutató és a hagyományból táplálkozó egyházak, vallásos kötődésű csoportok (azaz nem csak egyének) és intézmények nélkül boldogulni.

3. A vallásgazdaságtan, a vallási piac elmélete adja a harmadik megközelítési lehetőséget. Ennek képviselői valamivel pozitívabban látják a vallási csoportok és egyházak jövőbeli esélyeit, továbbá kevésbé jellemzi őket az individualizmus térnyerésére való beszűkült összpontosítás. A változásokat ugyanakkor ők is egyértelműen elismerik, jelezve, hogy az egyházak szolgáltatók az értelemadás piacán, ahol, ha vonzó ajánlatokat tudnak tenni, mindenképpen vannak esélyeik. Az igények azonban megnöttek.

Ha a helyzetelemzéstől el akarunk jutni a kereszténység pozicionálásának kérdéséhez, ahhoz, hogy miként reagáljunk a jelenlegi helyzetre, a három elmélet mindegyike sajátos válasszal szolgál.

Azok, akik teológiailag a szekularizáció elméletét tartják releváns megközelítésnek, negatívan reagálnak a jelenlegi helyzetre, hiszen a kialakult állapotot fatalista vagy harcias módon a korábbi tökéletes világtól való elszakadásként értelmezik, s arról a veszteség, a kisajátítás, a pusztulás fogalomköreiben fognak beszélni, és ezeknek megfelelő ellenségképeket alakítanak ki. A liberalizmus, a modernizmus, a felvilágosodás az ő felfogásukban üldözendő, maguk pedig ezen „Antikrisztusok” ellen akarnak harcolni. A magyarországi helyzetet nem tudom megítélni, de azt látom, hogy Svájcban, Németországban és az Egyesült Államokban erősödnek az ilyen radikális-konzervatív, meglehetősen militáns teológiák. Ők azok, akik az új helyzetet és annak kihívásait – nevezetesen az alternatív, nem vallásos valóságértelmezést, a pluralizmust, a bevándorlást – csak negatívan, veszteségként és veszélyként élik meg.

Azok, akik az individualizációs tézist képviselik, a teológiai liberalizmust, az egyének vallásos érzéseit és gondolatait támogatják, viszont az egyházak feladatát a mai Európában igyekeznek minimálisra csökkenteni. Számukra csak a privát vallásos individualitás szent, viszont a hitvallásról, a dogmatikáról, hovatovább az egyházzal mint a társadalmainkban élő közösségről már nem akarnak beszélni. Sajnos, ez a tendencia széles körben elterjedt egyházainkban és teológiai fakultásainkon. Csakhogy ez a fajta teológia gyengíti és kiüresíti egyházainkat, nem születhet belőle pozitív, erőteljes mozgalom.

Akik a harmadik elmélethez, a vallásgazdaságtanhoz, a vallási piac elméletéhez ragaszkodnak, pozitívabban látják a helyzetet, de fel kell tenniük maguknak a kérdést: vajon ez tartalmilag és teológiailag kellőképpen alá van-e támasztva. Ugyanakkor ez az elmélet – azáltal, hogy figyelembe veszi az intézmények jelentőségét – a lehetőségek szélesebb skáláját kínálja.

Mindezeket figyelembe véve a javaslatom a következő: értelmezzük úgy a vallást, mint az emberi önmegértés, a belső és külső kommunikáció központi, kulcsfontosságú nyelvét. Így a kereszténységben egy nagyszerű, élő nyelvet láthatunk, amelynek van esélye a jövőre nézve, ha megtanuljuk azt újra helyesen alkalmazni, illetve jól használni belső összefüggéseit, nyelvtanát, gazdag szókincsét. Jó úton járunk, ha nem frusztrál bennünket továbbá a szekularizáció, ha nem ragaszkodunk liberálisan csak az individualizmushoz, hanem ennek a „nyelvnek”, az önmegértés nyelvének másokra hatással lévő beszélőivé válunk, s amelyről mi, keresztények is hisszük, hogy ez bizony nem önmagát „találta fel”, hanem Isten Igéjéből, az ő Logoszából, Krisztus történetéből ered.

Mint már említettem, harminc évvel ezelőtt meghívást kaptam, hogy beszéljek itt, Magyarországon. Akkor azt mondtam, hogy pozitívan kell reagálnunk erre a válságra azzal, hogy európai keresztényként olyan teológiai identitást alakítunk ki, amely nem a múltba réved, hanem előre tekint. Ez azt jelenti, hogy nem szabad kárhoztatunk az individualizmust és magát a pluralizmust, ahogyan a konzervatív politikai áramlatok képviselői szívesen teszik. Ők azok, akik önmagukat a kereszténység megmentőiként aposztrofálják a szekularistákkal vagy agnosztikusokkal szemben, és akik a társadalmat megosztó módszerekkel a bevándorlásban és az értelmiségben látják minden bajok forrását és okozóját. Ezek populista stratégiák, amelyek polarizálják a társadalmat, és a kereszténység megítélését is negatívan befolyásolják. A keresztény ember szabadsága, a kényszerrel társított autoriterségtől való mentesség – bizony ez keresztény hithagyományunk központi fontosságú összetevője!

Ezért hivatkoztam annak idején Robert Bellah *Habits of the Heart* című vallásszociológiai tanulmányára,⁵ amelyben a szerző mélyinterjúk alapján az Egyesült Államokban élő emberek vallási és etikai nyelvezetét vizsgálta. A kutatás arra volt kíváncsi, hogyan fejezik ki magukat az emberek akkor, amikor a kapcsolataikról, a reményeikről, a közösség és a társadalom iránti elkötelezettségükről beszélnek. A kutatók abból indultak ki, hogy a középosztálybeli emberek központi szerepet játszanak egy társadalom jövője szempontjából, így az interjúk is velük készültek. Az eredmény nem volt meglepő: szinte mindegyik válaszdó „individualista” nyelvezetet használt, amikor önmagáról, céljairól és elvárásairól beszélt, a gazdasági, egoista individualizmus (mi hasznom van belőle, mit kapok tőle?) és a pszichológiai individualizmus (hogyan találom meg magam, hogyan valósítom meg magam?) nyelvezetének keverékét. Ha tetszik, egyfajta felhígított freudizmust. Amikor tehát ezek az emberek arról meséltek, hogyan alakítanak ki házassági és baráti kapcsolatokat, befektetésekről szóltak, hiszen a férjtől, a feleségtől elvárták, hogy kielégítse saját vágyaikat, biztonságigényüket, s hogy jó(l)létet (*Wohlstand*) nyújtsanak. Mindazonáltal amikor ezeket az embereket megkérdezték, hogy miért gondoskodnak a gyermekükről vagy házastársukról, ha az beteg, akkor egy furcsán fejletlen, töredékes, gyermeki vallásos nyelvezet bontakozott ki, amelyben a szeretet mint valami isteni dolog jelenik meg, amelynek alapmotívuma a felebaráti szeretet.

⁵ Bellah, Robert N.: *Habits of the Heart. Individualism and Commitment in American Life*. Berkeley, University of California Press, 1985.

Az elemzés tehát kimutatta, hogy a megkérdozettek vallási nyelve satnyává és behatárolttá vált. Ezt már akkor is érdekesnek találtam, és annak tartom.

Nyilvánvaló, hogy a vallásosság az Egyesült Államokban – és ez vonatkozik Svájcra, valamint Nyugat-Európára is – az önmegismerés széttöredezett, rosszul beszélt nyelvvé vált, és megkockáztatom, hogy részben mi, teológusok is hibásak vagyunk abban, hogy ide jutottunk. Az én meggyőződése az, hogy a kereszténység az emberség, a szeretet és az etika magasan fejlett nyelve, amely még a megváltozott vallási környezetben is nagy meggyőző erővel bír. A kereszténység pozicionálása tehát mindenekelőtt abból állna, hogy megtanuljuk újra helyesen leírni és beszélni a hitnek ezt a nyelvét.

Ha itt mindenféle ironia nélkül megemlíthetek egy svájci egyedi esetet, akkor az ismert teológus, Karl Barth példáját hoznám fel, akinek a világon egyedülálló módon sikerült kiszabadulnia a liberális teológia beszűkültségéből és nyelvi korlátoltságából, és újra teljesen kibontakoztatnia a keresztény hit grammatikáját és szókincsét. Ez akkoriban nem konzervatív projekt volt; Barth élesen bírálta a nacionalizmus és a kereszténység közötti kapcsolatot, de keresztény nyelvünk teológiai tartalmának felhígulását is. Benne a hit ragyogásának nagyszerű újrafelfedezését vélem felismeri, amely ma is él, és amelyet folytatnunk kell.

Befejezésül néhány mondatot szeretnék idézni Barth *Isten embersége* című 1956-os előadásából, mert abban olyan szépen kirajzolódik, hogyan sikerült neki a dogmatikai alaptémákat sűrű bibliai nyelvezettel ötvözni: „*[Istennek] az ember iránti elfogadása, szabad részvétele az életében, szabad kiállása érte – ez Isten embersége. Pontosan ott értjük meg, ahol először megismerjük istenségét. Nem úgy van-e, hogy Jézus Krisztusban, amint arról a Szentírás tanúskodik nekünk, a valódi istenséghez valódi emberség is tartozik? Ott van az Atya, aki megszanja tékozló fiát; a király, aki megszanja fizetés-képtelen adósát; a szamaritánus, aki megszanja a rablók áldozatául esett embert, és az, aki megszanja őt egy olyan irgalmas cselekedetben, amely éppoly váratlan, mint amilyen nagylelkű és erőteljes. És ez az irgalmasságnak azon cselekedete, amelyre a parabolák mint a mennyek országának példázatai mutatnak.*”⁶

Köszönöm szépen a figyelmet!

Előadásként elhangzott „A kereszténység helyzete Európában” című konferencián (Nemzeti Közszoigálati Egyetem Stratégiai Tanulmányok Intézete, Budapest, 2022. október 28.). Az előadás szövegét Kocsev Bence fordította.

⁶ Barth, Karl: *Die Menschlichkeit Gottes*. Vortrag, gehalten an der Tagung der Schweizer. Ref. Pfarrvereins in Aarau am 25. September 1956. Zollikon-Zürich, Evangelischer Verlag, 1956. (Theologische Studien 48.)

EDWIN J. FEULNER

HABSBURG OTTÓ TOVÁBBÉLŐ ÖRÖKSÉGE

Köszönöm a Habsburg Ottó Alapítványnak és a Stratégiai Tanulmányok Intézetének, hogy megszervezték a „Konzervatív elmék” című konferenciát, a Nemzeti Köszolgálati Egyetemnek pedig, hogy vendégül látnak bennünket.

Kevés olyan konzervatív elme – vagy konzervatív lélek, ami azt illeti – volt, mint akiről ma este megemlékezünk.

Habsburg Ottóval 1965-ben találkoztam először, a legkevésbé konzervatív indíttatás, az ifjúság arroganciája következtében. Huszonhárom éves másoddiplomás diák voltam Salzburgban, egy kis lapocskának a helyettes szerkesztője, amely amerikai college-ok campusain terjesztette a konzervatív gondolatokat. Túlon túl fiatal és bohó voltam ahhoz, hogy tisztában legyek azzal, mekkora önhittség, hogy felkérjek egy főherceget, kora egyik legkiválóbbját, hogy adjon írást szerény orgánusomnak.

Mivel azonban Habsburg Ottó valóban *nagy ember volt*, megbocsátotta pimaszságomat,

ugyanazon okokból, amelyek végső soron barátságunkat táplálták: kérlelhetetlen nagylelkűsége és az én gyógyíthatatlan amerikaiasságom miatt. Első bajorországi találkozásunk gyümölcse egy 7000 szavas, kontinentális fesztávval és humanisztikus mélységgel megírt *tour de force* lett, a *The Effects of Communism on the Cultural and Psychological Politics in Eastern Europe* című írása.

Nem álszerénységből kezdtem ezzel a történettel, hanem hogy kihangsúlyozzam nagysága forrását: az emberi személyiség iránt érzett fennköltségét és elkötelezettségét.

Beszédes, hogy a konferencia címe *többes számot* használ a konzervatív elmékről szólva. Ugyanis a konzervativizmus sosem egyetlen dolog. Valójában annyi konzervativizmus létezik a világon, ahány ember. Ahogy Robert Conquest, brit költő és történész állítja: „*Mindenki konzervatív azokban a témákban, amikhez a legjobban ért.*”

Praktikusan nézve, a konzervativizmus hajlamos két alak egyikét felölteni. Az egyik, amit az Egyesült Államokban közkeletű külsődleges (*external*) konzervativizmusnak nevezhetnénk. Ez a túlzott állami és ideológiai beavatkozás ellen érvel a *végezredmény* – a gazdasági növekedés és a fejlődés, a bérek és az életkörülmények, a technológiai innováció, a felfelé irányuló társadalmi mobilitás és a lehetőségek – kérdéseiben.

Dr. Habsburg Ottó bizonyára osztotta ezen érvek legtöbbjét, különösen a hidegháború „hosszú, alkonyi küzdelmeiben”. Ám az ő konzervativizmusa mindig is mélyebb volt: nem abból merített, ahova a társadalom eljuthat, hanem abból, ahonnan az egyes emberek jöttek. Politikája nem pusztán azt kereste, hogyan szabadulhat az emberiség a kormányzati kényszerek *alól*, de az *egyes ember* szabadságára tekintett úgy, mint amelynek révén valaki *részese lehet* a civil társadalom nagy projektjének és a közjónak. Amit a judaizmus *tikkun olam*-nak mond, az ókori görögök pedig annak, „ami megnemesíti a világ életét”. Amit Dr. Habsburg Ottó saját katolicizmusa az igazra, a szépre és a jóra való törekvésként ír le: emberi léptékkel élt életnek, amely az isteni jutalom felé tart.

A szív ezen *belső* konzervativizmusa Habsburg Ottó politikai öröksége. És ezért is lehet az „Európa első polgárja”-nak, „a katolikus világ első laikusának” nevezett Ottót joggal „a 21. század első konzervatívja”-nak tekinteni.

Ahhoz, hogy méltányolni tudjuk Habsburg Ottó konzervativizmusát és átütő rezonanciáját a mai Nyugaton, lényeges, hogy megértsük az embert, a *korát* ... és az ellenségeit.

Az évtizedek múlásával a nemzetiszocializmus és a kommunizmus ellenségeskedése egyre kevésbé tűnik filozófiai természetű konfliktusnak, sokkal inkább játékvonaton civakodó kiskölykök fülsértő visításának. Hitler és Lenin – a *Mein Kampf* és a *Kommunista kiáltvány* – mindig is ugyanazon fa érme két oldala. A nyugati baloldal leírása, amellyel ezt a hiábavaló, belterjes civakodást az emberiség sorsáért vívott eposzi küzdelemnek állította be, mindig is hamisan csengett. Ma pedig már nevenségesnek hat.

Utólagos bölcsességünk adományával bárki, aki ma végigtekint a nácikon és a bolsevikokon, Orwell *Állatfarmjának* „disznóból emberré és emberből disznóvá” váló kreatúráit láthatja, nem tudván eldönteni, melyik melyik volt eredetileg.

Habsburg Ottó főherceg egyike volt annak a kevés európai vezetőnek, akik mindezt már akkor látták. Világos volt számára, hogy a nemzeti és a nemzetközi szocializmus közötti választás nem valós választás. Mivel nem ellentétek voltak, hanem ikertestvérek – borzalmas teremtmények egyazon hazugságban, Isten hasonló megvetésében.

Mielőtt Hitler megszerezte volna a német kancellári széket, a Führer felajánlotta a száműzött Ottó főhercegnek, hogy visszaállítja hatalmát Ausztriában, amennyiben pozícióját náciként tölti majd be. Egy közvetítő azt javasolta, hogy találkozzanak személyesen a kérdés megvitatására.

Dr. Habsburg így válaszolt:

„Nem volt könnyű meggyőzőnöm az illetőt, hogy nem érdekel az effajta politikai eszmecsere, mivel Hitler és köztem alapvető nézetkülönbség áll fenn, amely egyenesen következik abból a nézetazonosságunkból, mely szerint nem létezhet békés együttélés vallás és totalitarizmus között – legyen az akár nemzetiszocialista, akár kommunista. Ahogy egykor, úgy most is a kereszténység a legerősebb bástya a totalitarizmus azonnali sikerének ígérete ellen.”

A holokauszt előtt..., az Anschluss előtt..., a háború előtt..., mielőtt a Nyugat tudomást szerzett volna a holodomorról..., Dr. Habsburg már ellenállt a kontinensen végigsöprő divatos ideológiáknak – és azoknak a reményeknek, amelyeket az egyén számára ígértek. Csupán 22 évesen átlátta a náciizmus és a kommunizmust, nem azért, amit tettek, hanem azért, *amik voltak*. Tudta, hogy a totalitarizmus nem a jövő hulláma, hanem a történelem hullámverése – amely elszakítja a Nyugatot attól a Sziklától, amelyen felépült, vissza a mélységbe, ahol „sötétség borította a mélységeket” ... *hic sunt dracones*.²

A háború után ugyanolyan hőiesen utasította el a totalitárius elnyomást, mint azt megelőzően, illetve alatta, és akkor is a legfontosabb alapelvek csataterén. Megértette, hogy a konfliktus alapvetően nem a politikáról, gazdaságról vagy a nagy stratégiáról, hanem az ember természetéről és lelkéről szól.

A totalitárius rendszerek ezért öltek annyi energiát és erőforrást abba, hogy újraalkossák az emberi személyt.

„Egyvalami közös a Moszkva irányította kommunista országokban – mondja Habsburg Ottó a kérésemre 1965-ben írott tanulmányában –, mégpedig az az elkötelezettségük, hogy lerombolják a közép- és dél-kelet-európai nemzetek hagyományos kultúráját, hogy aláássák és teljességgel forradalmasítsák társadalmi rendjüket. A morális és társadalmi romhalmaz helyén pedig marxista-leninista fundamentumra épített rendszert készültek emelni, és egy új ember-típust kinevelni.”³

Az igazság, szépség és az emberi természet erényeinek megvetése, persze, Luciferig visszamenőleg valamennyi zsarnokot megkísértette.

Így aztán a Kreml, a Harmadik Birodalom mintájára, a meghódított országok kulturális intézményeit a totalitárius indoktrináció eszközévé tette. *„Minden elképzelhető erőfeszítésük arra irányult, hogy megváltoztassák ezen nemzetek külső képét”,* írta Dr. Habsburg,

„ötágú vörös csillagok bukkantak fel mindenütt. A hagyományos egyenruhákat és állami szimbólumokat újak váltották fel... még az emberek ruházatát is a szovjet mintához igazították.”

„A kommunista országok új gazdasági rendszere a legtöbb kelet-európai országban arra kényszerítette a nőket, hogy otthonuktól távol dolgozzanak. Az anyáknak kevés idejük maradt gyermekük nevelésére és tanítására.”

1 Habsburg, Otto von: The divine right of the minorities. *Modern Age*, 1958, Summer, 275.

2 *hic sunt dracones* (lat.): itt sárkányok élnek – veszélyes, feltáratlan területeket jellemeztek így a középkorban

3 Habsburg, Otto von: The effects of Communism on the cultural and psychological politics in Eastern Europe. *Intercollegiate Review*, 1966, September–October, 11.

„Következésképpen a legtöbb gyermeket állami fenntartású bölcsődébe és óvodába adták, ahol zsenge koruktól kapcsolatba kerültek a kommunista állammal és a kommunista párttal. Ennek révén az állam és a párt döntő mértékben formálta és befolyásolta a gondjaira bízott gyermekek karakterét, gondolkodását és erkölcsét.”

„Végül meg kell említeni, hogy a kommunisták hatalomra kerülésük másnapján, kíméletlen harcot indítottak a vallással szemben.”

Mindennek a célja, hogy – a kommunisták, vagy előttük a nácik szóhasználatával – „Új ember”-t teremtsenek, akinek az élete, ahogyan azt Dr. Habsburg jellemzi, „*a kommunizmus filozófiai premisszáinak világán kívül nem bírhat értelmezhető kapcsolattal*”.

A gond ott van, hogy a humanitásnak nincs szüksége új emberre. Létezik már egy, úgy kétezer éve. Amit Ő kínál, az nem totalitárius, hanem totális. Ő nem azt kéri, hogy legyünk egymással helyettesíthetők, sokkal inkább azt, hogy először is legyünk teljes mértékben önmagunk és abszolút egyediek.

Ahogyan arra a nagy angol katolikus apológéta, C. S. Lewis emlékeztet: „*Milyen egyhangúan egyformák az összes nagy zsarnokok és hódítók, s milyen csodálatosan különbözőek a szentek.*”⁴

Ez az igazság – az egyes személytől indulva a család, a közösség, a nemzet fokozatain keresztül a civilizációig – határozta meg Dr. Habsburg fáradhatatlan munkáját az Európai Föderáció érdekében.

A Habsburg által elgondolt föderáció nem konformitást, hanem harmonizációt jelentett. *Vive la difference*, földrésznyi léptékben. Merthogy, Habsburg Ottó szerint, „*az európaiak ösztönösen érzik, hogy a sokféleséggel lehet a legbiztosabban megvédeni a szabadságot*”⁵

Ironikus – avagy szívszaggató –, hogy Európa népeinek bajnoka élete nagyobb részét száműzetésben élte le. Ám ahogy Szent II. János Pál, Habsburg Ottó kortársa mondta: „*Az isteni Gondviselés terveiben nincsenek véletlenek.*”

Lehet, hogy a főhercegnek nem volt útlevele. De sosem volt hazátlan. Chesterton mondta: „*Az Úr rendelte nekem, hogy szeressek és szolgáljak egy helyet.*”⁶ Nos, Habsburg Ottó „helye” Európa volt, és azt tényleg szerette és szolgálta: beszédein és írásain, hitén és értelmén keresztül, méltóságán és bátorsága révén, az Európai Parlamentben és megszámlálhatatlanul sok civil szervezetben végzett munkájával, és nem utolsó sorban azzal a pofonnal, amit Ian Paisley-nek osztott ki 1987-ben.

Ám Dr. Habsburg összes 20. századi teljesítménye ellenére, a 21. században inkább gondolatainak égető aktualitása az, ami mindannyiunk, és minden jelenlegi konzervatív figyelmét megköveteli.

1966-ban Dr. Habsburg arról a háborúról írt, amelyet „*a kommunista hatalmasságok a vallás ellen folytatnak... azzal a végső céllal, hogy elpusztítsák az összes egyházat és megsemmisítsék a vallásokat*”.⁷

4 Lewis, C. S.: *Keresztény vagyok*. Ford. Várhídi Gyula. Budapest, Szent István Társulat, 1988, 110.

5 Wilhelmson, Frederick: Otto von Habsburg and the future of Europe. *Modern Age*, 1958, Summer, 271.

6 Chesterton, G. K.: *Manalive*. Cornwall, House of Stratus, 2008, 157.

7 Habsburg, Otto von: The effects of Communism on the cultural and psychological politics in Eastern Europe. *Intercollegiate Review*, 1966, September–October, 4.

A totalitarizmus új variánsa manapság már nem törekszik nyíltan a szervezett vallás szétzúzására, inkább arra, hogy a helyébe lépjen, különösen a legjobban szervezettnek.

Egy amerikai komikus szokott viccelődni azzal, hogy sok egyház van, de csak egy „Az Egyház”. Dr. Habsburgot a római katolicizmushoz való hűsége és Rómába vetett megingathatatlan bizalma tette – egy tisztelője szavaival élve – „mélységesen emberséges, velejéig keresztény és bosszantóan optimista”⁸ emberré.

Pontosan tudta, hogy az aktuális Európai Unió bürokráciája mennyire szekularizált akar lenni. Nem voltak illúziói a Nyugat vallási hanyatlásának pályájával kapcsolatban sem. Mégis bizakodó maradt a Föderációt tekintve – *Európát* illetően, mert tudta, hogy egységének valódi forrása sohasem Brüsszel, hanem mindig Betlehem. Az egyházának szokása volt a halál és a feltámadás, „mert olyan Istene volt, aki ismerte a sírból kivezető utat.”⁹ Azzal is tisztában volt, saját tapasztalatai révén, hogy a politika és a gazdaság elmarad a kultúrától. Noha a totalitáriusok kisajátíthatják a vállalatok gépeit és gyárait, művészeinek reményeit és álmait azonban sohasem tudták meghódítani.

Ahogy Dr. Habsburg is megjegyezte: „Több mint egy évszázadon keresztül az írók és művészek jelentős és széleskörű hatást gyakoroltak az emberek gondolkodására Lengyelországban, Magyarországon és Szlovákiában”. Tudta, hogy ezt a jelenséget nem lehet megállítani. Nem létezik Gulág a lélek számára. Az Isten képére és hasonlatosságára formált ember *alkotásra* lett teremtve.

Bizonyos, hogy a hidegháború második és döntő felét nem pusztán államférfiak vagy katonák, hanem költők, írók és művészek határozták meg. Mielőtt a Nyugat megismerte volna Szolzsenyicin... Brodskij... Milosz, Symborska nevét... vagy az egykori színész és drámaíró Karol Wojtylát, Dr. Habsburg ráértett, hogy a totalitárius hazugság nem tud ellenállni a művészi és irodalmi igazságnak:

„Az írók lázadása – írta 1966-ban – leleplezi azt a döntő vereséget, amit a totalitárius rendszerek elszenvedtek – a vereséget, amely már nincs közvetlen kapcsolatban a gazdasági sikerrel vagy válságokkal, a külpolitikával, vagy a belpolitikai stratégiával. A vereség okát sokkal inkább az emberi lélekben kell keresni, amely hosszú távon nem tűri a béklyókat.”

Az az Európai Föderáció, amiért Habsburg Ottó munkálkodott, nem egy technokrata laboratórium, hanem sokkal inkább egy odafigyelést és gondozást igénylő kert. Hasonlóképpen, a hegy tetején sugárzó város nem pusztán egy város. Vagy egy frakció. Még csak nem is egy nemzet. Hanem minden egyes lélek.

Ennek a városnak az érdekében, az emberi személynek ezen hegyéért, amelyet Habsburg Ottó ismert, kell a Nyugatnak fennmaradnia.

⁸ Wilhelmson, 269.

⁹ Chesterton, G. K.: *Az örökkévaló ember*. Ford. Radnai Ferenc. Budapest, Szent István Társulat, 1983, 404.

A náciizmus ellenében.

A kommunizmus és a szocializmus ellenében.

A totalitarizmus valamennyi válfaja ellenében.

Eréllyel, bátorsággal, reménnyel eltelve, és persze az örök győzelembe vetett abszolút bizalommal.

Minden korszak elhozza a maga igazságtalanságait, zsarnokságait, dögletes ideológiáit. És ideig-óráig valamennyi uralkodik azokon, akik ellenállnak neki. És mégis: a Nyugat hosszú és dicső történelme a legyőzöttek lehetetlen győzelmének története: Thermopülaitól Lepantóig, Normandiától a berlini falig, a kálváriától az üres sírig.

Ami két évezreddel ezezlőtt érvényes volt, ma is az: *„A szabadságot Krisztus szerezte meg nekünk. Álljatok tehát szilárdan, és ne hagyjátok, hogy újra a szolgáltság igájába hajtsanak benneteket.”*¹⁰

Ha valaki azon bosszankodna, hogy az alapelvek – az az *Európa*, amelyért Dr. Habsburg oly keményen küzdött – elveszett, és azon erők kezébe került, amelyeknek oly sokáig ellenállt, vigasztalódjon ezzel a történelemmel, ... az igazsággal, amely mindent megelőlegez, amit szeretünk a Nyugatban, és amely oly szerethetővé teszi azt.

Chesterton szavaival zárom, aki így ír a lovagias kereszténység makacs halhatatlanságáról, amelynek Dr. Habsburg Ottó a szószója és megtestesítője volt:

*„Akhilleusznek a pogány időben félistenhez hasonló státusza volt, de a későbbiekben ez teljesen eltűnt. Hektór azonban az idő múlásával egyre nagyobb lett, és az ő nevét viseli a Kerek Asztal egyik lovagja, s az ő kardját adja a legenda Roland kezébe, amikor saját vereségében a legyőzött Hektór kardjával véget vet életének. A név előre vetíti mindazt a vereséget, amelyen fajunk és vallásunk később átesett, és éppen a vereségek százainak túlélése az ő igazi győzelme.”*¹¹

Habsburg Ottó főherceget nem győzték le. Amennyiben életének, hitének, civilizációjának története bármilyen tanulsággal szolgál, ez a lovag még nem bocsátkozott a küzdelembe.

Elhangzott a „Konzervatív elmék” című konferencián

(Nemzeti Közsolgálati Egyetem, 2022. október 28.).

A szöveget Herczeg Lili és Vasbányai Ferenc fordították, a kiemelések a szerzőtől származnak.

¹⁰ Galatáknak írt levél 5, 1

¹¹ Chesterton, 239.

RUSSELL KIRK EURÓPÁJA ÉS AZ AMERIKAI KONZERVATIVIZMUS RENESZÁNSZA

Megtiszteltetés számomra, hogy meghívást kaptam e tekintélyes, Habsburg Ottóról elnevezett alapítványtól, és hogy ilyen jeles társaság gyűlt össze ebben a történelmi országban és gyönyörű városban. Felkértek, hogy járjam körül az amerikai konzervativizmus és Európa közötti összefüggéseket, különös hangsúlyt fektetve Russell Kirkre. Mint azt sokan tudják, Russell Kirk-öt az amerikai intellektuális konzervativizmus atyjának tartják 1953-ban megjelent, mérföldkőnek számító könyve, *The Conservative Mind (A konzervatív elme)* nyomán. A huszadik század egyik kimagasló értelmiségi alakjának hírneve 1994-ben bekövetkezett halála óta csak nőtt, mind belföldön, mind nemzetközi téren.

Műveinek fordításai világszerte – Kínában, Dél-Koreában, Törökországban, Oroszországban, Japánban, Brazíliában, Romániában, Spanyolországban, Olaszországban és számos más európai nyelven is – megjelentek. Ezméit annyi egyetemi kurzuson oktatják az országban, hogy lehetetlen volna mindet felsorolni. A közösségi médiában is rendszeresen megjelenik.

Néhány éve a *The Atlantic* magazinban egy neves fiatal konzervatív író, Matthew Continetti elismerő esszét írt, azt állítva, hogy az amerikai konzervativizmus felemelkedésének történetét nem lehet Russell Kirk központi figurája nélkül elmesélni.

Continetti azzal a kijelentéssel zár, amivel én elkezdem: „*Ha átírjuk a konzervatív történelem megszokott változatát, oly módon, hogy Kirk szerepét teljes mértékben számba vehessük, a konzervativizmusról összetettebb kép tárul elénk: olyan, amelyben a Pentagon és a marginális adókulcsok háttérbe szorulnak, és a vallási közösségek, az iskolák, a nemzeti és helyi hagyományok, az irodalom és a kultúra pedig előtérbe kerül. Kirk írása sokat tud nyújtani ennek a konzervatív – és liberális – generációnak, annak mérlegelése közben, hogy milyen hozzáállást tanúsítsanak a mesterséges intelligenciával, a Szilícium-völgygel, a közösségi médiával, a szólásszabadsággal, a drónháborúkkal, a globalizációval és a jogosultsági kiadásokkal szemben.*”¹ Kirk szellemi utóélete éppoly meghatározónak ígérkezik, mint amilyen az életében volt.

¹ <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2018/10/russell-kirk-father-american-conservatism/573433/>

Russell Kirk elsősorban eszmetörténészként és irodalomkritikusként, gondolkodó (*imaginative*) konzervatívként tekintett magára. Arra törekedett, hogy felébressze „*az erkölcsi képzeletet a humanista tudományok felidéző ereje által*”.² Egész életében ellenállt annak, hogy meghatározza a konzervativizmus fogalmát: „*Szigorúan véve a konzervativizmus nem politikai rendszer, és semmiképpen sem ideológia*” – vélte Kirk. „*Ez a polgári társadalmi rend egyik szemléletmódja*.”³ Világéletében egy tizennyolcadik századi irodalmár modern reinkarnációjának tekintette magát, a szellem emberének, akinek erkölcsi kötelessége – „*az Ige védelmezőjeként*” –, hogy mutassa az alapelvek felé vezető utat. Kirk értelmezésében az írók feladata, hogy megőrizték és továbbadják a közös kulturális és szellemi örökséget a felnövekvő nemzedéknek. „*Társadalmi felelősségük*” volt, és „*a bizalmuk feltételei konzervatívak*”. Az Ige ilyesfajta őrzői, írta Kirk, „*azért kerültek magas rangjukba, hogy megóvják azokat az eszméket, amelyek valamennyi embert egyggyé tesznek*.”⁴

1953-ban, nem sokkal azután, hogy a skóciai St. Andrews Egyetemen elnyerte a D. Litt. fokozatot, Kirk tanári állást vállalt a Michigan State College-ban, és kiadta a *The Conservative Mind* című könyvét. Rövidesen végleg elhagyta az akadémiai életet, és a michigani Mecosta ősi településén állapodott meg, ahol hátralévő életét független íróként töltötte.

Nehéz elképzelni, hogy Kirk milyen változást kovácsolhatott ki az amerikai szellemi élet akkori viszonyaiból. A közkeletű vélekedés egyszerűen fogalmazott: Amerikának egyetlen hagyománya volt, mégpedig a liberális hagyomány. A liberális hegemoniát megkérdőjelező ellenzéknek akkoriban nyoma sem volt. De Kirk a művét „*beledobta az értelmiség állóvizébe*”,⁵ és ennek hullámai még ma is érezhetőek. A könyvről széles körben és az összes fontosabb kiadványban jelent meg recenzió, méltatták, mert olyasvalamit kínált, amely látszólag hiányzott az amerikai konzervatívoknak: egy hagyományt.

Kirk nyomon követte az amerikai konzervatív behatásokat Burke-től és az Adams családtól számos más személyiségen át Nathaniel Hawthorne-ig, Tocqueville-ig, Lincolnig, Disraeliig, Orestes Brownsonig, Irving Babbittig és T. S. Eliotig. Szó szerint ő adta a konzervatív nevet egy modern politikai mozgalomnak, amely akkor még csak kereste működőképes arcukat.

Ahogy George H. Nash, a háború utáni amerikai konzervativizmus szellemi fejlődésének kiemelkedő történésze írja: Kirk könyvének lapjain „*bebizonyította, hogy az intelligens konzervativizmus nem pusztán az önzés vagy a kiváltságok kódosítása. Ez egy olyan életszemlélet, amelynek saját tartalma és erkölcsi ereje van. Megjelenése után az amerikai értelmiségi közeg más formát öltött. Kirk erőpróbája áttörte a liberális lenézés falait. Tiszteletreméltóvá tette a kifinomult emberek számára, hogy a jobboldal férfiaként és asszonyaiként azonosítsák magukat. A The Conservative Mind mindenekelőtt egy öntudatos konzervatív értelmiségi mozgalom kialakulását ösztönözte Amerikában...*”⁶

A *The New York Times* 1998-as visszatekintésében így írt: „*Russell Kirk 1953-ban megjelent The Conservative Mind című könyve identitást és genealógiát adott az amerikai konzervatívoknak, és katalizálta a háború utáni konzervatív mozgalmat*”.⁷

2 Kirk, Russell: *The Sword of Imagination. Memoirs of a Half-Century of Literary Conflict*. Grand Rapids, MI, William B. Eerdmans, 1995, 166. (a továbbiakban: *Sword*)

3 Kirk, Russell: *Conservatism: A Succinct Description*. *National Review*, September 3, 1982
<https://kirkcenter.org/kirk-essays/conservatism-a-succinct-description/>

4 Kirk, Russell: *Literature and the Contract of Eternal Society*. <https://www.clarionreview.org/2014/01/literature-and-the-contract-of-eternal-society/>

5 *Sword*, 166.

6 Nash, George H.: *Reappraising the Right. The Past and Future of American Conservatism*. Wilmington, Del., Intercollegiate Studies Institute Books, 2009, 76.

7 <https://www.nytimes.com/1998/04/18/arts/leftist-scholars-look-right-at-last-and-find-a-history.html>

George Nash beszámolója mutatja be a legjobban, hogy a háború utáni amerikai konzervatívok legelső generációja miként próbált életképes örökséget találni eszméinek. Azt vizsgálja, hogy a teoretikus harmónia keresése hogyan vezette a Russell Kirkhöz hasonló gondolkodókat arra, hogy filozófiájuk és Amerika viszonyával foglalkozzanak. Legtöbbjük továbbra is az európai gondolkodókra figyelt. És az amerikai konzervatívok e korai nemzedékének egyetlen írója sem hajlott Russell Kirknél jobban arra, hogy Európában keressen ötleteket, hogy Európába utazzon, hogy barátságokat és fontos kapcsolatokat ápoljon. Ugyanis Kirk növekvő befolyása nemcsak otthon, hanem külföldön is érezhető volt.

Kirk az európai irodalom vezető alakjai közé tartozott: T. S. Eliot, Roy Campbell és Paul Roche a költők közül, Wilhelm Röpke közgazdász, Wyndham Lewis író és festő, Hew Lorimer szobrász, George Scott-Moncrieff regényíró, Eugenio Corti író, Max Picard filozófus, Martin D'Arcy, Basil Smith kanonok és Malcolm Muggeridge vallásos gondolkodók, Lord Percy of Newcastle és David Lindsay, Crawford grófja, Erik von Kuehnelt-Leddihn újságíró-filozófus, Robert Speight színész és életrajzíró, Thomas Chaimowicz filozófus (akinek utolsó könyvét Kirk szerkesztette, adta ki és adta ki), és persze Habsburg Ottó, hogy csak néhányat említsünk Kirk európai nexusai közül. Ezek a barátságok egybeesnek a nemzetközi szellemi kapcsolatok kialakítására hivatott csoportok és központok létrejöttével – a leghíresebb a Mont Pelerin Society –, és Kirk számos ilyen korai összejövetelen vett részt.

Kirk európai köre számára fontos volt az a sok európai bevándorló is, akik különböző okokból érkeztek Amerikába – többnyire a totalitárius rendszerek elől menekülve –, és tudásukkal és tapasztalataikkal gyarapították a konzervatív mozgalmat. Ebbe a csoportba olyan prominens emigránsok tartoztak, mint a történész John Lukacs, a filozófus Thomas Molnar és a fizikus-teológus Stanley L. Jaki (Jáki Szaniszló) – mindhárom magyar emigráns Kirk barátja volt –, továbbá az irodalomtudós Pierre Coustillas, a filozófus Ludwig Freund, a *National Review* korai időszakának számos alakja, valamint olyan kiemelkedő személyiségek, mint Eric Voegelin, Leo Strauss, F. A. Hayek és a diplomata Robert Strausz-Hupe.

E személyes és értelmiségi összeköttetések révén – nem beszélve gyakori európai utazásairól és skóciai rezidenciájáról – Kirk kulturálisan hagyománytisztelő konzervativizmusa elmélyült, befolyása pedig kiszélesedett. Ezek az európai kapcsolatok és intellektuális források segítenek annak megértésében, hogy Kirk mire gondol, amikor azt írja magáról az önéletrajzában: „Az *elmém a felvilágosodás szelleme volt... gótikus elme volt, vérmérsékletében és szerkezetében is középkori. Nem szerettem a rideg harmóniát és a tökéletesen szabályos szervezettséget; amit kerestem, az a változatosság, a titokzatosság, a hagyomány, a tiszteletreméltó és a borzasztó elegye volt*”⁸

Hagyomány, nem konformizmus; folytonosság, nem haladás; hierarchia, nem egyenlőség; magántulajdon, nem szocializmus; változatosság, nem egyformaság; emberi méltóság, nem racionális választás; transzcendencia, nem immanencia: ezek az eszmék és ellentétek éltették Kirk konzervatív elméjét. Mindig is erős előítélettel viseltetett az absztrakciókkal és a doktriner radikális változtatásokkal szemben, és hasonló vehemenciával lelkesedett őseink bölcsessége iránt.

⁸ Kirk, Russell: *Confessions of a Bohemian Tory. Episodes and Reflections of a Vagrant Career*. New York, Fleet, 1963, 23. (a továbbiakban: *Confessions*)

Sokan nem is sejtik, hogy Kirkre nemcsak mint az amerikai szellemi konzervativizmus egyik alapító atyjára tekintünk, hanem a gótikus horror és a rémtörténetek műfajának legfőbb megújítójaként is számontartjuk. Díjnyertes szépirodalmi művei a nem politikai közönség előtt is megnyitották az utat a konzervativizmus felé. Számos története európai kötődésű. Kirk mind a nem fikciós műveiben, mind „kísértettörténeteiben”⁹ az általa „maradandó dolgoknak”¹⁰ nevezett értékeket védelmezte az ideológiai gondolkodás minden formájával szemben.

Bárki, aki hallott már Russell Kirkről, tudja, hogy számára Edmund Burke volt az Európát és Amerikát elméleti és történelmi téren összekötő kulcsfigura. Kirk egész életében azzal érvelt, hogy Burke volt „a konzervatív elvek igazi iskolájának megalapítója”.¹¹ Kirköt áthatotta Burke történelemfelfogása és birodalmi elmélete, amely összekapcsolta Európát és az amerikai kontinenst. Az olyan konzervatívoknak, mint Kirk és Habsburg Ottó döntő fontosságú, hogy Burke felismerte a modern ideologikus politika megkülönböztető jellegét, és szembeszállt azzal. Különösen azokkal az eszmékkel, amelyek a polgári társadalmi élet minden aspektusának, sőt magának az emberi természetnek a radikális átalakítására irányultak. Burke volt az első, aki a fanatikus francia javaslatokban valami újat fedezett fel, valamint annak lehetőségét, hogy azok túlmutathatnak Franciaországon, és megváltoztathatják Nagy-Britannia hagyományos karakterét, sőt, az európai nemzetek teljes közösségét fenyegetik.

Kirk Burke-ben az atlanti politikai világról és a Nyugat tágabb értelemben vett civilizációjáról való történelmi gondolkodás tizennyolcadik századi modelljét találta meg. Burke politikája segített formát és tartalmat adni Kirk saját konzervativizmusának. Már írói pályafutása korai szakaszában elkezdte a kortárs európai és amerikai konzervativizmusról szóló munkáit kiegészíteni az európai múltba tett intellektuális kitérőkkel, hogy azonosítsa azokat a nézeteket, gyakorlatokat és intézményeket, amelyek az amerikai lelket és közösséget táplálták. Mindenekelőtt Burke nyitotta meg Kirk számára azt a hasznosítható múltat, amely összekapcsolta az erkölcsöt és a politikát, valamint Európát és Amerikát.

Mit vett át Kirk abból, amit Burke Európáról és az európai civilizációról vallott? Az 1790-es évek közepén, élete vége felé, Burke a franciaországi „királygyilkos békéről” szóló levélsorozatában megdöbbenő képet vetített Európáról, mint „gyakorlatilag egyetlen nagy államról”, amely „a tartományi szokások és helyi berendezkedések sokféleségéből”¹² áll.

„Európa rendszerét” – vagy az „európai rendszert”, ahogy Burke nevezte –, a közös keresztény kultúra, „a vallás, a törvények és az erkölcsök... hasonlósága” egyesítette. Az európai nemzetek összességét egyetlen „nemzetközösségnek” tekintette, mivel „gyakorlatilag egyetlen nagy állam”, amelynek kormányzati, gazdasági és oktatási struktúrái közös forrásból származnak. Nevezetesen „a régi germán vagy gót szokás[jog]; a feudális intézmények, amelyeket e szokásjogból eredőnek kell tekinteni...és amely a római jog által van rendszerbe foglalva és szabályozva”.¹³

9 A műfaj írásából összeállított antológiája: Kirk, Russell – Guroian, Vigen: *Ancestral Shadows. An Anthology of Ghostly Tales*. Grand Rapids, MI., W.B. Eerdmans, 2004.

10 *Confessions*, 4. – bár Kirk ezt T.S. Eliotnak tulajdonítja.

11 Kirk, Russell: *The Conservative Mind*. Washington D.C., Gateway, 2016, 5–6.

12 *Burke's Letters on a Regicide Peace. Letters I. and II.* London, George Bell & Sons, 1893, 74. (a továbbiakban: *Letters*)

13 Uo. 152.

Ez az alapja az „európai nemzetközösség” elképzelésének, vagy ahogyan ő nevezi különféleképpen: „Európa közösségének”,¹⁴ illetve – ami még sokatmondóbb – a „keresztény Európa nemzetközösségének” vagy a „nagy keresztény nemzetközösségnek”.

E gyökerekből erednek a modern politikai intézmények: „*a különböző rendeket, uralkodóval vagy anélkül, minden európai országban államnak nevezik*”.¹⁵ És bár az Európát érdekközösségbe fűző gazdasági és politikai kötelékek központi szerepet játszanak Burke Európáról alkotott felfogásában, és tágabb összefüggésben a birodalomról szóló elméletében is, még ennél is alapvetőbb kötőanyag az általa „illem”-ként megfogalmazott „... *vélemény és az érzelem e vegyes rendszere*”¹⁶ Úgy vélte, hogy a feudális középkorban virágzó régebbi lovagi eszmékből kialakult egy illemszabályzat vagy hagyomány, amely „*lágýtja, keveri és harmonizálja az egész színezetét*”.¹⁷ A történelmet és a jogot egyaránt tanulmányozó Burke számára az illem „*az, ami bosszant vagy megnyugtat, megront vagy megtisztít, felemel vagy lealacsonyít, elvadít vagy nemesít bennünket*.” „A törvény” ezzel szemben csupán „*néhanap, hol itt, hol ott érint meg bennünket*.”¹⁸

Jóllehet nagyra becsülte a sajátosságokat és a regionális különbségeket, mégis úgy vélte, hogy „*ezek [az európai államok] lényegükben mind egyformák*”.¹⁹ Burke egész életén át esztétikai és filozófiai erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy kidolgozza a „rokonszenv” fogalmának vonatkozásait, ami eljuttatta őt annak felismeréséhez, hogy az ismerőség és a közös gyökerek jobban összekötik Európa népeit, mint bármilyen „instrumentális” keret vagy mechanizmus. Az ő szavaival élve:

*„Az embereket nem papírok és pecsétek kötik össze, hanem a hasonlatosságok, az azonosságok, a rokonszenv vezetik őket egymáshoz. Ez a nemzetekkel éppúgy van, mint az egyénekekkel. Semmi sem képez olyan erős baráti köteléket nemzet és nemzet között, mint a törvények, a szokások, az erkölcsök és az életmód egyezése. Ezeknek önmagukban több az erejük, mint a szerződéseknek. Ezek olyan kötelezettségek, amelyek az ember szívébe vannak írva...”*²⁰

Lényeges, ahogy Kirk Burke-től tanulta meg, hogy ez az életmód, ez a „törvények, szokások, [és] erkölcsök egyezése”, ezek az „életviteli szokások” és „szívbe írt kötelezettségek” elterjedtek az amerikai kontinens európai településein is – különösen az angol nyelvű Nagy-Britanniában és a gyarmati Észak-Amerikában. Ahogy ő fogalmazott: „*Nem tudom, miért ne sorolnám Amerikát az európai hatalmak közé; hiszen ő is európai eredetű...*”²¹ Burke átfogó, sőt kozmopolita Európa-képét azzal támasztotta alá, hogy Európát „*a nagy szomszédságként*”,²² vagy a tágabb környékkel azonosította – mert, ahogy ő állította, „*Európa egyetlen polgára sem lehet teljesen száműzött annak bármelyik részén*”.²³

Míg Burke azon kesergett, hogy Európa dicsősége elenyészett a francia forradalomnak „*régi erkölcsaink és nézeteink szelleme*”²⁴ elleni támadásával, a 20. század közepén néhány konzervatív értelmiségi úgy vélte, hogy van még idő utóvédharcra, amelynek célja a nyugati eszmék és

14 Letters, 96.

15 Uo. 74.

16 Burke, Edmund: *Töprengések a francia forradalomról*. Ford. Kontler László. Budapest, Atlantisz, 1990, 167.

17 Letters, 74.

18 Uo. 66.

19 Uo. 74.

20 Uo.

21 *The Works and Correspondence of Right Honourable Edmund Burke*. Vol. V. London, Francis & John Rivington, 1852, 370. (a továbbiakban: *Works*)

22 Uo. 308.

23 Uo. 306.

24 *Works*, 482.

intézmények felélesztése és kulturális támogatásuk megújítása Amerikában és külföldön egyaránt. E kampány egyik legkorábbi intellektuálisan konzervatív építész a Fordham Egyetem történésze, Ross J. S. Hoffman (1902–1979) volt, barátja és befolyásos mentora az amerikai konzervatív reneszánsz fiatalabb tagjainak, többek között Russell Kirknek, John Lukacsnak, Peter Stanlisnak, Thomas Molnarnak és Erik von Kuehnelt-Leddihennek.

Hoffman és a Kirkhez hasonló tradicionalista konzervatívok számára Amerika a „nyugat-európai kereszténységből” alakult ki, és annak volt a kiterjesztése. Burke „Keresztény Európa Nemzetközössége” volt az a konkrét történelmi és politikai valóság, amelyre Hoffman gondolt. A *The Great Republic* című vékonyka könyvében Hoffman úgy jellemezte az atlanti közösséget, mint „a kereszténység beltengerét”.²⁵ Eszerint „*az angolok, franciák, spanyolok, portugálok, hollandok és dánok a kora újkor századaiban az Atlanti-óceánt a nyugati civilizáció beltengerévé tették; a Földközi-tenger történelmi és földrajzi kiterjesztését alkották meg, amelynek partjai körül civilizációnk kezdetét vette*”.²⁶

Hoffman szerint a háború utáni amerikai stratégiának arra kellene irányulnia, hogy „*megerősítse az atlanti fellegvárat. [...] Történelmi gyökereink, természetes szövetségeseink, politikai civilizációnk és anyagi javaink mozdíthatatlanul ebbe a citadellába épültek bele. [...] Ez az a nemzetközi közösség, amely legmélyebb ösztöneit fejezte ki, és akaratlanul is leírta saját természetét az Atlanti Chartában*”.²⁷

Hoffman és Kirk számára az atlanti történelem eszméjének ereje és lehetősége abban a felismerésben rejlett, hogy Amerikát mint „közösséget” a „nyugati kereszténység utódai” közé kell sorolni. A történelmi fejlődés aktuális állapotában úgy vélték, hogy az észak-atlanti háromszöget alkotó nemzetek sajátos sorsa, hogy a huszadik században a kereszténység újjáélesztésének terhére viseljék – és ezáltal biztosítsák a szabad nemzetek jelenlegi és jövőbeli érdekeit az egész nyugati világban.

Burke és az atlanti történelem összefonódása véletlenül egybeesik Franklin Roosevelt halálának napjával: 1945. április 12-ével, amikor Ross Hoffman megalapította a Fordham Egyetemen a – visszatekintve igen jelentős – Edmund Burke Society-t. A Társaság célja az volt, hogy „*felidézze azokat az elveket, értékeket és hagyományokat, amelyek a kereszténység politikai és nemzetközi társadalmának örökségét képezik*”.²⁸

Hoffman később elmesélte, hogy a Társaság rendezvényei nemzetközi színezetűek voltak, és olyan személyiségek vettek részt rajtuk, mint Hugh Gibson, Herbert Hoover nagy barátja és volt belgiumi nagykövet, Carleton Hayes, Franklin Delano Roosevelt spanyolországi nagykövete, Frank Sheed katolikus kiadó, Geoffrey Bruun és Walter C. Langsam történészek, Eckhardt Tibor volt magyar államférfi és sokan mások, köztük Evelyn Waugh. A Fordham Burke Society ugyanúgy érdekelt volt új transzatlanti szellemi kapcsolatok kiépítésében, mint Burke filozófiai és politikai pályafutásának tudományos vizsgálatában. Az eredmények pedig tudományosak és politikaiak voltak – Hoffman például egy nagy hatású új antológiát adott ki Burke politikai írásaiból.

25 Hoffman, Ross: *The Great Republic. A Historical View of the International Community and the Organization of Peace*. New York, Sheed & Ward, 1942, 162.

26 Ross Hoffman, J. S.: Europe and the Atlantic Community. *Thought*, 1945, 1, 25.

27 Ross Hoffman, J. S.: Peacemaking after Ideological Wars. *Thought*, 1945, 3.

28 *A Symposium on Alexis de Tocqueville's Democracy in America*. Ed. Schlaerth, William J. New York, Fordham University Press, 1945 – a kötet előszavában.

Míg a New York-i Burke Society amerikai és európai kapcsolatokat ápolt, Russell Kirk erre az általa 1957-ben indított, *Modern Age: A Conservative Review* című lapjával törekedett. Kirk folyóirata, amely ma is létezik, civilizációs irányultságú volt. Konzervatív alatt Kirk olyan kiadványt értett, „*amely civilizációnk legjobb elemeinek megőrzésének szenteli magát; és ezek a legjobb elemek manapság veszélyben vannak. Célunk, hogy vitára ösztönözzük az aktuális nagy erkölcsi, társadalmi, politikai, gazdasági és irodalmi kérdéseket, és olyan eszközöket keressünk, amelyekkel civilizációnk örökségét biztonságban őrizhetjük*”.²⁹

Állta a szavát. Kirk, a *Modern Age* alapító szerkesztőjeként eltöltött figyelemreméltó öt éves időszak alatt Wilhelm Röpke, Ortega y Gasset, Erik von Kuehnelt-Leddihn, Menczer Béla, Rudolf Allers, Helmut Schoeck, Bertrand de Jouvenel és természetesen Habsburg Ottó írásai jelentek meg, illetve esszék ezekről a szerzőkről. Ezen gondolkodók rendszeres publikálásával Kirk érvelése szerint „*emlékeztetni akarta az amerikaiakat ... az ... európai filozófusok és irodalmárok munkásságának fontosságára*”. Új folyóiratának hasábjain Kirk, akárcsak hőse, Burke, „*a felnövekvő nemzedékről tanúskodna*”. És hogy ezáltal „*hangját nemcsak az elmúló nemzedék hallaná meg, hanem azok a fiatal férfiak és nők is, akik ebben a korban némi bizonyosságot keresnek*”.³⁰

Három évvel a *Modern Age* megalapítása után, 1960 novemberében Habsburg Ottó levelet írt Russell Kirknek a salzburgi Burke Társaság (Österreichische Edmund-Burke-Gesellschaft) megalakulásáról, amely amerikai társaihoz hasonló célokat tűzött maga elé. Ottó arról számolt be Kirknek, hogy közös barátjuknak, Thomas Chaimowicznek köszönhetően a társaság közeledik ahhoz a szakaszhoz, „*ahol valami igazán építő jellegű dolgot tehet a politikai gondolkodás ügyéért*”.³¹ Stratégiai szempontból úgy tervezték, hogy alternatívát jelentsen az Osztrák Szocialista Párttal szemben, amely Linzben működött, és egy politikatudományi iskolát is fenntartott. A Burke Társaság a Salzburgi Egyetemen telepedett le, ott volt a központja és a könyvtára. Ottó elmondta Kirknek, hogy: „*ennek nagyon nagy a jelentősége. Eddig minden politikatudományunk – maga a demokrácia, a jog és hasonló fogalma – kizárólag Franciaországból származott. A mi demokráciánk jakobinus, a mi jogunknak semmi köze a természetjoghhoz. Egyáltalán nem ismerjük Amerika és Anglia mestereit. Ezért hanyatlik nálunk a közélet. Mindez megváltoztatható lenne a Burke Társaság gyors és széleskörű fellépésével.*” Néhány hónappal később Ottó tudatja Kirkkal, hogy „*az Osztrák Burke Társaság első nyilvános előadása Salzburgban az imént zajlott le, és nagy sikert aratott.*” „*A kommunista sajtó*” – jegyezte meg Ottó boldogan – „*máris hevesen reagál, ami csak javunkra válik*”.³²

Kirk úgy tekintett európai barátaira és szövetségeseire, mint „*nyugati szabókra, akik mindent megtennének, hogy újra összevarrják azt a régi, jól bevált öltönyt, amelyet különféle képpen »keresztény civilizációnak«, »nyugati civilizációnak«, »észak-atlanti közösségnek« vagy »szabad világnak« neveznek. A civilizációkat nem a fegyverek ereje tartja össze, hanem az erkölcsi és szellemi meggyőződések köteléke. A Végzet kezében nincsenek villámok: csak cérna és olló.*”³³

Kirk egyik későbbi és vitathatatlanul legnépszerűbb műve a *The Roots of American Order*.³⁴ A könyv az alkotmányosság amerikai hagyományának eredetét és annak mélyen a nyugati civilizációban gyökerező nyomait követte a héber és a keresztény hit, a klasszikus filozófia és a római jog,

29 Kirk, Russell: Apology for a New Review. *Modern Age*, 1957, Summer, 2. <https://isi.org.b-cdn.net/wp-content/uploads/2014/10/apology.pdf>

30 Uo. 3.

31 A Russell Kirk Center for Cultural Renewal archívumában.

32 Habsburg Ottó Alapítvány, Habsburg Ottó Gyűjtemény, Levelezés magánszemélyekkel, szervekkel, HOAL I-2-b, Russell Kirk, [Pöcking], (1961. január 16.).

33 *The Sword*, 197.

34 *The Roots of American Order*. LaSalle, Ill., Open Court, [1974]

a brit politikai tapasztalat, valamint a gyarmati és a korai köztársasági Amerika eszméi és intézményei révén. Kirk feltárta azokat a különböző civilizációs örökségeket, amelyekből Amerika alapítói merítették, hogy összekovácsolják a rendezett szabadság amerikai kísérletét. Ebből a hagyatékából Kirk öt város és az őket fenntartó pillérek vagy kulcsfogalmak történetét alkotta meg.

- Jeruzsálemből származik az amerikai vallásos hit öröksége, a zsidó és a keresztény: erkölcsi rendünk alapja;
- Athénból származik az amerikai filozófia és szépség öröksége: az értelem alapja a modern civilizációban;
- Rómából származik az amerikai jog és politikai közigazgatás öröksége: a nyugati világ igazságszolgáltatásának alapja;
- Londonból származik az amerikai képviseleti kormányzás öröksége: az amerikai politikai rendszer alapköve;
- Philadelphiából származik az amerikai nagy alkotmányos vívmány, a hatalom és a szabadság összeegyeztetése.

Kirk azért írta a *The Roots of American Order*-t, hogy felébressze a diákok képzeletét a nyugati és az amerikai civilizáció nagyszerű eredményei iránt; hogy megtanítsa őket arra, hogy a rend és a szabadság igényeinek összeegyeztetése Amerika egyedülálló teljesítménye; és hogy hűségre nevelje őket a szabad, igazságos és virágzó rendszert támogató erkölcsi és társadalmi rend iránt. Az volt a meggyőződése, hogy „*ha egy rend gyökerei egészségesek, akkor a rendet újra lehet éleszteni és tovább lehet fejleszteni. Ha azonban a gyökerei elszáradtak, a halott fa nem nyújt nekünk menedéket*”.³⁵ A Nyugat örökségének és a benne rejlő amerikai tapasztalatnak az újjáélesztésére Kirk egész életében erős késztetést érzett, amelyet a legtöbb konzervatív mindmáig érez.

Egyáltalán nem volt magától értetődő, hogy az amerikai konzervatívok magukévá teszik az európai szellemi forrásokat. Sok konzervatív szerint ezek az eszmék és hagyományok megfáradtak és kudarcot vallottak. Hogy összeegyeztethetetlenek az új amerikai berendezkedéssel. Kirk kulcsszerepet játszott a vita elsimításában az amerikai konzervatív körökben, annak érdekében, hogy az alkotmányos rendet egy nagyobb civilizációs esemény részének tekintsék, amely – ha tökéletlenül is, de – a rendezett szabadság felé tart.

Befejezésül helyénvalónak tűnik felidézni, hogy Russell Kirk és Habsburg Ottó, mint hosszú levelezésük is mutatja, jó barátok és öntudatos nyugati emberek voltak. Ahogy Kirk fogalmazott, szabótársak voltak, akik írásaik és tevékenységük révén összeöltötték a Burke-féle Keresztény Európai Közösség régi rendjének szövetét. Az Atlanti-óceán mindkét partján fáradhatatlanul egy örökség, nem pedig egy ideológiai program népszerűsítésén dolgoztak. Kirk azt írta, hogy Ottó „*tájékozottabb volt a kor eseményeiről, mint bárki más, akivel valaha is találkozott*”. És hogy „*politikai képzelőereje felülmúlta a kor bármelyik amerikai vagy brit közéleti személyiségét*”.³⁶ Ottó úgy vélte, hogy a kereszténység zsenialitása „*olyan mértékű, hogy még mindig képes lehet a totalitarizmus elleni védőbástya lenni*”.³⁷

35 Kirk, Russell: *The Roots of American Order*. Washington D.C., Regnery Gateway, 1991, 10.

36 *Sword*, 207.

37 Habsburg, Otto von: *The Divine Right of Minorities. Modern Age*, 1958, Summer, 275. (a továbbiakban: *Divine*)

Dr. Edwin Feulner, aki szintén velünk van ezen a 110. születésnapjára ünneplésen, egyetértett Kirkkal abban, hogy Ottó „kifinomult szemlélettel bírt a szabadságról”, és „élete középpontjában Európa jobbítása, valamint a kommunizmus elleni heves ellenállás állt”, továbbá az emberek megszabadítása „a kétségbeesés láncaitól, amelyeket a diktátorok és zsarnokok világszerte változatlanul rájuk kényszerítenek”. Ottó, írta Feulner, „a szabadság védelmezője és barátja volt Európában és szerte a világon”.³⁸

Russell Kirk egyetértett ezzel, és úgy vélte, hogy az általa szerkesztett *Modern Age* legjobb írása Ottó *The Divine Right of Minorities* című esszéje volt. Nagy dicséret, tekintve a folyóirat akkori szerzőinek színvonalát. Ebben az esszében Ottó a következőket írta:

„Jellemző egy olyan generációra, amely elvesztette a történelmi perspektíva iránti érzékét, és annyira önzővé vált, hogy már nem látja a folytonosságot, amelynek része. A múltja megtagadásával lemondott a jövőjéről is, és néha a jelenben tett szeszélyes és hiábavaló intézkedései meggyőzhetnek arról, hogy ezek a kétségbeesett cselekedetei azoknak, akik valóban a megsemmisülést várják. A történelem látásmódja elveszett, mert a történelem csak az örökkévalóság perspektívájában adja meg értelmét.”³⁹

Ottó fia, Károly (Karl) a nyolcvanas évek közepén Michiganbe utazott, felkereste Russell Kirköt Mecostában, hogy mentoráltja, munkatársa és asszisztense legyen. Illő, hogy az utolsó szót itt Habsburg Károlyra bizzuk, aki 2000-ben, a *The Conservative Mind* cseh nyelvű kiadása alkalmából tartott prágai könyvbemutatót így fogalmazott:

„A The Conservative Mind című könyvvel először egy salzburgi tanárom, Thomas Chaimowicz professzor ismertetett meg, aki a 70-es évek közepén vezetett be Russell Kirk gondolataiba. Ez számomra nagyjából ugyanabban az időben volt, amikor elkezdtem erősen érdeklődni a politikai tevékenység és a politikai gondolkodás iránt. Russell Kirk más szempontból is nagy hatással volt Európára. Russell Kirk The Conservative Mind könyve nemcsak a tartalma, hanem a nyelvezete révén is meggyőző. Ily módon Russell Kirk nemcsak ezzel a művével, hanem más könyveivel is mérföldkövet állított fel az angol prózában. Ebben egészen biztos vagyok, és azt hiszem, nem tévedek, ha azt jósolom, hogy könyveit, de különösen a The Conservative Mindot a jövőben egy szinten fogják számontartani olyan könyvekkel, mint mondjuk Tocqueville Democracy in America vagy Burke Reflections on the Revolution in France című műve. Russell Kirk a korai években írt egy könyvet Edmund Burke-ről, a címe A Genius Reconsidered, és az első fejezet címe: »How Dead Is Burke?«. És arra a következtetésre jut – és itt idézem: »Ez a könyv részben a tizennyolcadik század pártküzdelmeivel és égető kérdéseivel foglalkozik majd; Burke azonban túlmutat ezeken. Bármennyire is gyanakvó volt, az elejétől a végéig, az elvont doktrínákkal és az elméleti dogmákkal szemben, Burke nem azért nyerte el halhatatlanságát, amit tett, hanem azért, amit érzékelt.« És szívesen módosítanám egy kicsit az utolsó mondatot a nevek kicserélésével, és azt állítanám, hogy »Russell Kirk nem pusztán azért nyerte el a halhatatlanságát, amit tett, hanem azért, amit megértett«.”⁴⁰

Nem is tehetnék bölcsebbet, mint hogy előadásomat Károly ezen gondolataival fejezem be.

Elhangzott a „Konzervatív elmék” című konferencián. (Nemzeti Közszerződési Egyetem, 2022. november 19.). Az előadás szövegét Herczeg Lili fordította.

³⁸ <https://www.dailysignal.com/2011/07/05/otto-von-habsburg-1912-2011/>

³⁹ *Divine*, 284.

⁴⁰ <https://kirkcenter.org/audio-and-video/karl-von-habsburg-on-russell-kirk/> → <https://vimeo.com/72159710>

MIT TANULT HABSURG OTTÓ A BENCÉSEKTŐL?

Habsburg Ottó mondotta 29 évvel ezelőtt, 1993-ban győri bencés iskolánkban: *„Sokszor kérdezik tőlem, miként lehet, hogy bár hetven éven át nem jöttem Magyarországra, mégis megőriztem ennek az országnak nemcsak a szellemét, szeretetét, de a nyelvét is. Ezt a bencéseknek köszönhetem. És hogy egyáltalán magammal vittem a magyar hazát külföldre, a bencéseknek köszönhetem.”*

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Abból a monostorból jöttem, amelynek bencés szerzetesei az utolsó magyar koronaherceget nevelték. Ez ugyanaz a monostor, amelynek bencés szerzetesei az első magyar koronaherceget, szent Imrét is nevelték. És ez az a monostor, amelynek 13. századi altemplomában nyugszik a 110 éve született Habsburg Ottó szíve. A pannonthalmi bencések elvitték a magyar hazát külföldre, Ottóhoz, ő pedig hazavitte szívét a magyar hazába, a bencésekhez Pannonthalmára.

Habsburg Ottó öröksége, ezeréves nevelői örökségünk kötelez. Megkérdeztem szerzetestestvéreimet, milyen kép él bennünk Habsburg Ottóról. Egy diptichon két képe jelent meg a válaszaikban. Az első képet személyes kapcsolatok rajzolják ki. Közösségünk szóbeli hagyományában egyaránt jelen vannak a Habsburg Ottóhoz kötődő személyes történetek, valamint az ő bencés nevelőihez kapcsolódó történetek. Emlékezünk első pannonthalmi látogatására, a vele elköltött ebédre, aranylakodalmának ünneplésére, számtalan személyes beszélgetésre. Tudjuk, hogy van olyan egykori bencés, aki a keresztnévét szüleitől Habsburg Ottó nyomán kapta. Az egyik legszemélyesebb történetünk: 2002-es pannonthalmi látogatásakor ezt jegyezte be a vendégkönyvbe: *„Hálás megemlékezéssel egy bencés diák”*. *„...egy bencés diák”* – ennek a mondatnak a szerénysége, nagyvonalúsága és elkötelezettsége határozza meg a bencés közösség jelenlegi Habsburg Ottó-képét.

A bennünk élő kép másik szárnyán pedig Habsburg Ottó Európáért és benne hazánkért vállalt felelőssége rajzolódik ki. Hiszen jól tudjuk: ő egész életén át képviselte azt, amit Blazovich Jákó bencéstől tanult: a népek nem ellenségei egymásnak.

Mindannyian tudjuk és becsüljük, mennyit tett az európai egyesüléséért és Magyarország EU-csatlakozásáért. Tudjuk, mennyit fáradt azért, hogy hazánk, amelyre a szívét hagyta, felelős és komolyan vett szereplője legyen a keresztény Európának.

Ezek alapján szerzetesközösségünk egy közösségi projektet indított el, és monostorunk udvarán, az első herceg, Szent Imre domborműve előtt méltó emlékhelyet szeretne kialakítani a magyar bencés diáknak és az európai keresztény államférfinak, Habsburg Ottónak. Örömmel jelentem be a mai estén, hogy felkértük Kelemen Zénó Munkácsy Mihály-díjas szobrászművészt, hogy szerzetesközösségünkkel és a Habsburg Ottó Alapítvánnyal együttműködésben készítse el az emlékhely terveit. Bízom abban, hogy egy év múlva nemcsak a terveket mutathatom be Önöknek, hanem az emlékhely elkészültének is együtt örülhetünk.

Engedjenek meg egy kérést is: amennyiben lehetőségük van rá, támogassanak minket az emlékmű kialakításában és Habsburg Ottó szíve nyughelyének méltó fenntartásában és megőrzésében. A pannonhalmi bazilika 2024-ben lesz kerekén 800 éves. Örülnénk, ha együtt járulnánk hozzá ahhoz, hogy ez a csodálatos istenháza, benne Habsburg Ottó szívének nyughelyével, valamint Habsburg Ottó emlékhelye méltó és szép legyen az ünnepen: szeretettel tudja fogadni az otthonról és külföldről Pannonhalmára zarándoklókat.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Hadd emeljem tekintetemet most arra a szentre, akinek csontereklyéje közvetlen közelében nyugszik Habsburg Ottó szíve a csodálatos 800 éves bazilikában. Hadd emeljem tekintetemet Szent Mártonra, Pannónia szülöttére és Pannónia Szent Hegyének, Pannonhalmának patrónusára.

Bár 1625 évvel ezelőtt hunyt el monostorunk védőszentje, mégis eleven az emléke. Személyisége, élete és tettei gondolkodásra, cselekvésre, alkotásra ösztönöznek minket. Ma szükségünk van Márton szókimondására, bátorságára, tántoríthatatlan küzdelmére az emberért, a szeretetért, a tisztulásért, a tiszta megoldásokért. *„Neki hagyta meg az Úr, akin senki sem könyörül!”* – olvassuk életrajzában a köpenymegosztás történetéhez kapcsoltnak. Márton felismerte azt, akit neki hagyott az Úr, pedig *„nem volt sem szép, sem ékes..., utolsó az emberek között, akik elől ... mások elfordították arcukat.”* (1z 53, 2-3)

Mártonnak ezt az érzékét, lelkületét kellene elsajátítanunk! Az ő lelkületére van igazán szükségünk! Hogyan lehet lelkületet kialakítani magunkban? Márton azt válaszolná: a mindennapos találkozásokban, amelyben részetek van.

„Minden valódi élet találkozás” – írja Martin Buber. A találkozás pedig nem más, mint amikor megnyílsz minden számára, ami körülvesz, legyen az a természet valamely jelensége, vagy tárgy akár, de legfőképpen egy személy; megnyílsz mindezek számára olyanképpen, hogy teljes lényeddel befogadd és éljed meg a találkozást.

A mi monostorunk Szent Márton hegyén egy ilyen találkozóhely! A múlt emlékeinek és a jövő életnek a találkozóhelye; ahol az évek során „*valami kitermelődött izomlázból, sebekből, sárból, hóból, életünk gyalázatából és csodáiból; valami kenyérfű, ami nélkül most már nehéz volna meglenni*” – írja Ottlik Géza.

Márton lelkületét kell eltanulnunk! Az emberre, a másakra figyelő lelkületét!

Egy legenda szerint Salamon király bölcsességének híre elterjedt messzi földekre, ezért hát egyszer elment hozzá egy fiatal herceg, hogy eltanulja tőle! Azt kérdezte: hogyan szerezheti meg és őrizheti meg a világban a bölcsességet, hogy jól uralkodhasson. Salamon adott egy kanalat a kezébe, csepegtetett bele 3 csepp drága, illatos nárdus olajat, majd azt mondta neki: *Járv körbe a palotámban, figyeld meg, mi mindent látsz, fedezd fel a palota szépségeit, de közben vigyázz az olajra!* Miután visszatért, lelkesen beszélt az ifjú a palota káprázatos gazdagságáról, *ám közben megfélekedett az olajról, és az mind kicsöpögött!* Salamon újra csöppentett 3 csepp olajat a kanálába és figyelmeztette, hogy vigyázzon az olajra és most induljon felfedezni a palota déli szárnyát. Amikor visszatért az ifjú már messziről mutatta, hogy meg van ám az olaj, de mivel most meg csak arra figyelt, a palota déli szárnyából nem fedezett fel semmit. Pedig ez a bölcsesség, mondta neki Salamon, *őrizni az olajat és érzékelní a világban mindazt, ami fontos, egyszerre!*

Márton lelkületének a lényege: *őrizte a bölcsességet és érzékelté maga körül mindazt, ami fontos, legyen akár a koldus, az utolsó az emberek között ... aki elől ... mások elfordították arcukat!* Bár az idén 1625 éve hunyt el Szent Márton, mégis eleven az emléke, gondolkodásra és cselekvésre ösztönöz személyisége, élete és tettei.

A gazdagító helyek és emberek nem szalmaláng természetűek. Szent Márton 1700 év távlatából a szeretet cselekedeteire készítt, Pannonhalma pedig 1000 év óta bátorít ugyanerre. Úgy gondolom, hogy Habsburg Ottó is ebben a sorban áll.

Köszönöm, hogy eljöttek!

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Elhangzott az „Európa jövője – Habsburg Ottó hagyatéka” című konferencián (Magyarország Nagykövetsége, Bécs, 2022. november 24.).

"TÖBB OTTÓ JÓT TENNE EURÓPÁNAK"

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Kedves barátaink a Hanns Seidel Alapítványnál!

Habsburg Ottó az 1990-es években azt mondta az Európai Közösségről: *„Tíz év múlva a Közösség az Urálig fog érni. Svédország, Ausztria, Finnország, Szlovákia, Magyarország, a balti államok, Lengyelország és Ukrajna is köztük lesz!”* Ez több volt, mint a szenvedélyesen européer víziója, már-már ígéretnek hatott. Munkássága és az abból fakadó befolyás, amelyet szellemisége még ma is gyakorol az európai külpolitikára, jól tetten érhető ebben a látomásban.

Mielőtt azonban ebbe belemennék, először is szeretném Önöket, Hölgyeim és Uraim, köszönteni ezen a hétfő estén a Hanns Seidel Alapítvány vendégeiként, hogy együtt tisztelegjünk Habsburg Ottó előtt, az ő életműve előtt, és az általa játszott rendkívül fontos szerep előtt, amelyet minden európai számára mind a mai napig játszik! Habsburg Ottó jövő vasárnap, november 20-án lett volna 110 éves. Ez – különösképpen napjainkban – több mint jó alkalom arra, hogy Habsburg Ottóval és Európa-szemléletével egy ilyen kiváló körben foglalkozzunk. És a mai estére igazán kiváló előadókat és vitapartnereket találtunk!

Hölgyeim és Uraim!

Azok a szavak, amelyeket bevezetésként Habsburg Ottótól idéztem, már jórészt valósággá váltak. És az, hogy az Európai Unió idén június 23-án megadta a tagjelölt státuszt Ukrajnának, még inkább profetikussá teszi szavait.

A meggyőződéses európai Habsburg Ottó számára nemcsak a szabad, egységes és szuverén Páneurópai Unió megalapítása volt fontos, hanem ennek bővítése is az európai biztonság és béke megteremtése érdekében. Véleménye szerint mindenkinek, aki európainak vallja magát, „joga van Európához”. És meg volt győződve arról, hogy annak érdekében, hogy ez az Európa stabil és biztonságos maradjon, minden érdekeltnek, aki ehhez az Unióhoz tartozik, eszmecserét kell folytatnia egymással, függetlenül attól, hogy melyik politikai táborhoz tartozik, vagy hogy honnan származik. Ebben ő jó példát is adott nekünk.

Büszkén emlékezünk arra, ahogyan 1994 és 2010 között személyesen hozzájárult magyarországi és horvátországi projektmunkánkhoz. Az ő hagyományaihoz híven, projektirodánkon keresztül most is támogatjuk egy tájékoztató kampánnyal az ukrajnai Páneurópai Uniót a háború menetéről.

Habsburg Ottó számára csak az számított, hogy valamennyi érdekelt fél becsületesen képviseli-e a szándékait. Erkölcsi iránytűjüknek szilárdnak és céltudatosnak kellett lennie. Semmilyen körülmények között nem mozgathatta őket burkolt vagy akár hamis szándék.

Ugyanez vonatkozott arra is, hogy valóban a kölcsönös változáson és az Unió jobbá tételén dolgoznak-e, mert változás csak együttműködéssel lehetséges.

Különösen olyan nehéz időkben, mint a mostani, nemcsak fontos, de helyénvaló is ezen a hozzáálláson és ezen az értékrenden elgondolkodni, hogy együtt meg tudjunk felelni a közelgő kihívásoknak. Talán mindannyiunknak segítene, ha visszatérnénk ezekhez az értékekhez. Nemcsak azért, hogy Habsburg Ottóra emlékezzünk, hanem azért is, mert manapság megszokottá vált a politikai ellenfelek semmibe vétele vagy akár rágalmozása, ahelyett, hogy a kölcsönös párbeszéd és a kompromisszum lehetőségét keressük, és ezzel valódi változást indítanánk el, a résztvevők nézetkülönbségei ellenére, vagy talán éppen azért. Egy jobb, egységesebb Európáért, Habsburg Ottó szellemében!

Még ha az orosz agresszió miatt az EU olyan egységesen lép is fel, mint ahogy már régen nem, Európában még mindig van elég belpolitikai probléma, amely a politika és a társadalom megosztottságához vezet. És ezt mindenáron meg kell akadályozni! Habsburg Ottó figyelmeztetett a közeljövő nagy kihívásaira és veszedelmeire, és arra buzdított, hogy mindig fel kell készülni mindenre, ami megtörténhet. A jövőben ismét egyre inkább szükségünk lesz olyan politikai személyiségekre és jellemekre, akik osztják Habsburg Ottó elképzeléseit és értékrendjét. Egy kicsit több „Ottó” valóban jót tenne Európának és az Európai Uniónak: egy egységes Európa, amely keresztény értékeken alapul, és amelyet a demokrácia és a jogállamiság jellemez.

Mi pedig, a Hanns Seidel Alapítvány, továbbra is teljes odaadással igyekszünk megfelelni ennek az elvárásnak, hogy erősítsük Európa szolidaritását és egységét, és gondoskodjunk róla, hogy korunk legkiválóbb európai politikusának korábban említett víziója egy nap megvalósuljon.

Ezekkel a szavakkal kívánok mindnyájuknak tartalmas, érdekes estét és izgalmas beszélgetést!

Köszönöm szépen!

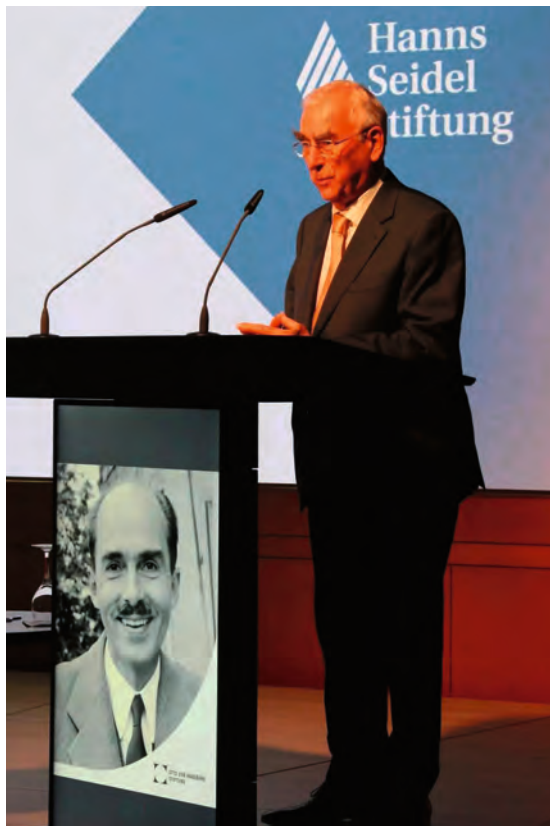
*Elhangzott a „Habsburg Ottó európai jelentősége” címmel rendezett emlékkonferencián (Hanns Seidel Stiftung, München, 2022. november 14.).
A szöveget Fábry Eszter fordította.*

HABSBURG OTTÓ ÉS JELENTŐSÉGE EURÓPA SZÁMÁRA

Habsburg Ottó emlékére, 110. születésnapján

A Hanns Seidel Alapítvány ideális hely arra, hogy megemlékezzünk Habsburg Ottóról 110. születésnapja alkalmából. Az Alapítvány és ez az Európában egyedülálló személyiség az 1970-es években vette fel a kapcsolatot. Micsoda gondviselészerű ötlet volt ez a Hanns Seidel Alapítvány akkori elnöke, Fritz Pirkl részéről, aki Franz Josef Strausszal egyetértésben cselekedett. A CSU számára is szerencse volt, hogy ezt az elmés férfit, ezt a szenvedélyes európaiat megnyerte magának. Ezzel az Alapítvány egy dinasztiát, a diplomáciát, politikát, Európát és a globális világot összekötő egyedülálló élet alapja és hídja lett.

Amikor Habsburg Ottó az 1969-es Bundestag (német szövetségi parlament) választási kampányában kiállt Konstantin von Bayern CSU-s Bundestag-képviselő mellett, ez egyúttal két olyan dinasztia politikai találkozása is volt, amelyek meghatározó szerepet játszottak Bajorország és Ausztria történelmében.

Megható nap volt a magam és családom számára, amikor 2005. november 20-án ennek az embernek a 93. születésnapját ünneplő szűk körben jelen lehettünk. A lánya, Walburga tudatta velem a pátriárka e kívánságát, és én örömmel igent mondtam.

Pöcking a második otthona lett, és ő e szerény helyről fejtette ki egész világra kiterjedő tevékenységét. A hely Wörishofenre emlékeztet, ahol Bruno Kreisky szövetségi kancellár rendszeresen nyaralt. Erről a sváb városról szokta mondani: „Itt már nem Ausztriában vagyok, és még nem Németországban.” A legrégebbi dinasztia sarjának soha nem voltak fontosak a külsőségek vagy a pompa. Szerény életkörülményei között születtek globális működésének gondolatai és cselekedetei. Hálával gondolok vissza azokra a születésnapokra, amelyeket Andechsben, ezen a bencések számára oly fontos településen ünnepelt – hiszen a rend révén egyúttal Szent Benedekre, a keresztény Európa egyik alapító atyjára is emlékezett

Egyedülálló az ő útja a legrégebbi európai uralkodódinasztia képviselőjétől a számkivetettségen, a hazájában való jogfosztottságon, Bajorországon és Németországon keresztül az európai politikába vezető úton. Mindemellett azonban voltak a CSU-ban kritikus hangok is, és amikor 1979-ben az Európai Parlamentbe való jelöltségéről volt szó, nem mindenki értett ezzel egyet, aki később ünnepelte és dicsérte őt. Amikor a CSU országos listáján bejutott az Európai Parlamentbe, egy egyedülálló személyiség politikai pályája indult el.

Az előadásomhoz fontos utalásokat köszönhetek Walburga Douglas grófnő könyvének. Először is, felleltem benne Habsburg Ottó 85. születésnapjára írt cikkemet. A jelenlegi téma szempontjából érdekes Helmut Kohl szövetségi kancellár 1997-es cikke *Der Paneuropäer (A páneurópai)* címmel. Szó szerint azt írja: „A NATO továbbra is az európai biztonság egyik tartóoszlopa marad. Az EU keleti bővítése és az Észak-atlanti Szövetség megnyitása a közép- és kelet-európai országok felé szorosán összekapcsolódik. A NATO és az EU a jövőbeli összeurópai biztonsági rendszer sarokkövei.” Ezek az 1987-ből származó mondatok már önmagukban is cáfolják azt a tézist, miszerint nem akarták volna bővíteni az EU-t vagy a NATO-t a kelet-közép-európai államok irányába.

Ma nagy szükségünk lenne Habsburg Ottóra, aki képes lenne feloldani az Európa történelme számára oly fontos ország és az Európai Unió közötti ellentéteket. Magyarország 1956-ban fejthetetlen szabadságharcával megmutatta elkötelezettségét Európa iránt. A magyar politikusok Habsburg Ottóval és lányával, Walburgával együtt vágták át a két világot elválasztó kerítést, és lehetővé tették, hogy a keletnémet emberek megtalálják az utat a szabadság felé. Körülbelül 20 évvel ezelőtt találkoztam Budapesten Grosics Gyulával, az 1954-es döntő magyar kapusával. Még mindig szomorú volt Helmut Rahn néhány perccel a mérkőzés vége előtt szerzett gólja miatt. Sebes Gusztáv, a legendás csapat magyar edzője a halálos ágyán még azt mondta: „Vesztettünk.” Erre én azt válaszoltam: „Nem, nyertetek.” Magyarország kiharcolta a szabadságát és a szuverenitását, és Európa közepének egyik fontos állama lett. Az, hogy Habsburg Ottó éppen Magyarországon örvendett nagy tiszteletnek, a közelmúlt történelmének egyik boldog pillanata.

Soha nem felejttem el azt a napot, amikor 1992-ben Londonban megalakult az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank. A konferencia nyelve angol, francia, orosz és német volt. Kíváncsi voltam, hogy vajon melyik előadó fogja németül elmondani a beszédét? Antall József, a magyar miniszterelnök volt az, aki németül beszélt. Ezt soha nem fogom elfelejteni!

Nehézkesen alakult a kettős állampolgárság kérdése Ausztriában. Ezt a vitát Andreas Maurer (ÖVP) kormányzó oldotta meg, amennyiben kijelentette, hogy a köztársaságnak érdeke az osztrák állampolgárság megőrzése. Habsburg Ottó 1978. június 8-án lakóhelyén, Pöckingben kapta meg német útlevelét, és ezzel német állampolgárrá vált. Alfons Goppel miniszterelnök Habsburg Ottónak adományozta a Bajor Érdemrendet, mondván, hogy egy nagy név viselőjeként fáradhatatlanul kiállt az európai eszme mellett. Habsburg Ottó már 1978-ban kifejezte abbéli meggyőződését, hogy Ausztria előbb-utóbb úgyis az Európai Unió tagja lesz. Elsősorban Alois Mock osztrák külügyminiszter fáradhatatlan erőfeszítéseinek köszönhető, hogy ez az 1990-es években megtörtént.

Szégyenletesen viselkedett a szociálliberális kormány ebben az időszakban, és éppen Willy Brandt, akinek a náci uralom miatt kellett elhagynia Németországot, nem tekintette szükségesnek, hogy a hasonló sorsot elszenvedő Habsburg Ottó mellé álljon. Sajnos Helmut Schmidt kancellár is elvétette a hangnemet.

A CSU küldöttgyűlésén döntő szavazásra került sor, és a 169 szavazatból 120-at megszerezve Habsburg Ottó győzött. Többek között ott volt Max Streibl is, aki ringbe szállt ezért a jelöltségért. Habsburg Ottó abban az életkorban kezdte meg parlamenti pályáját, amelyben én már rég búcsút mondtam a politikai szereplésnek. Kisebb és nagyobb kérdésekkel egyaránt foglalkozott: az ügyrend sem volt kevésbé fontos számára, mint a globális külpolitika és a nagy európai kérdések. Ragyogó nyelvtudása pártokon átívelő barátságot biztosított számára. Amikor egy olasz európai parlamenti képviselő latinul tartotta a beszédét, a fordító és a Parlament elnöke feladták. Egyedül Habsburg Ottó tudott neki válaszolni, szintén latinul. Habsburg Ottó 1979-ben a Politikai Bizottság tagja és a Fejlesztési Bizottság póttagja lett. Ebből az időből származik az a mondása, miszerint a jó politikus idejének 20%-át azzal tölti, hogy jót tesz, 80%-át pedig azzal, hogy megakadályozza az ostobaságot. Ez összhangban áll azzal a kijelentésével is, hogy egy államban a népek akkor lesznek politikailag bizonyos mértékig elégedettek, ha úgy érzik, hogy egyformán rosszul bánnak velük. Habsburg Ottó az elsők között volt, aki kifejezetten figyelmeztetett Afganisztán várható szovjet megszállására. Ő már az 1980-as évek elején foglalkozott a balti államok helyzetével is: az Európai Parlamentben felszólította a külügyminisztereket, hogy a balti államok ügyét vessék fel az ENSZ albizottságában. A magyar forradalom 25. évfordulóján, 1981 októberében barátai támogatásával megfogalmazott egy, a forradalomra vonatkozó határozatot. Ezzel a Parlament elkötelezte magát a jaltai vonalon túli népekkel való szolidaritás mellett. Habsburg Ottó évtizedeken át kiállt Spanyolországban az egyesült Európához való csatlakozása mellett. Előmozdította, hogy megnyíljanak a kapuk Portugália és Spanyolország előtt. Az ő kezdeményezésére tartottak európai választásokat a csatlakozást követően Spanyolországban és Portugáliában. Európai patriotizmusra van szükségünk! Milyen igaza volt Habsburg Ottónak ezzel a kijelentéssel. Fáradhatatlanul küzdött az európai útlevelért, és keresztülvitte, hogy legyen európai zászló. Amikor létrehozták a fasizmussal és rasszizmussal foglalkozó albizottságot, Habsburg Ottó elérte, hogy a baloldali szélsőségekre is figyelemmel legyenek ebben az összefüggésben.

A mindig előkelő és udvarias arisztokrata azonban azt is tudta, hogyan kell magát megvédenie, és szükség esetén latba vetni az erejét. Amikor azzal vádolták, hogy megpofozott egy szónokot, aki bekiabálással zavarta meg II. János Pál pápa parlamenti beszédét, visszautasította a vádat, de úgy vélte, a rendbontó megérdemelte, hogy egy kollégája pofon üsse. Ugyanakkor beismerte, hogy tevélegesen részt vett a férfi kidobásában. Ha a helyzet úgy kívánta, tudott nagyon világosan is fogalmazni. Egyszer egy népszerűtlen CSU-s politikusra használta a kimondhatatlan F betűs szót, méghozzá mindjárt háromszor egymás után!

1989-ben Habsburg Ottó ismét teljes erőbedobással vetette bele magát az európai választási kampányba, hogy a republikánusok megerősödésének gátat vessen – a CSU végül megtartotta hét mandátumát.

Különösen a szíven viselte egy politikai unió létrehozását és az Európai Unió keleti bővítését. *„Egyetlen nap háború több emberi szenvedésbe és gazdasági pusztulásba kerül, mint a béke fenntartásának egy egész évre eső kiadása.”* Így indokolta a közép- és kelet-európai államok politikai és gazdasági fejlődéséhez szükséges kiadásokat. Ez igaz ma Ukrajna támogatására és Európához vezető útjára is. Az egyesült Európa iránti politikai elkötelezettségében a szíven viselte a kereszténység döntő szerepét mind a múltat, mind a jövőt tekintve. Keresztény hagyományai nélkül Európa feladná önmagát. Senki sem mutatott rá úgy a háború veszélyére a volt Jugoszláviában, mint ő. Korán kiállt az elnyomott volt szlovén, horvát és bosznia-hercegovinai tagköztársaságok önrendelkezési joga és nemzetközi elismerése mellett. A Korán-ismerő Habsburg Ottó éppenséggel mint hívő keresztény sürgette a párbeszédet az iszlámmal. Tagja volt a Marokkói Királyi Tudományos Akadémiának. Rámutatott, hogy az arabok gazdagították az európai kultúrát, és óva intett az eleve elutasító hozzáállástól, szorosabb együttműködést kívánt olyan államokkal is, amelyekben meghatározó a muszlim vallás. Az ő víziója az európai népek nemzetek feletti rendje volt, egy magasabb eszmén alapuló értékközösség. Nem volt hajlandó Európát a háború után hatalommal és erőszakkal meghúzott határok közé szorítani.

Habsburg Ottó tehát továbbra is Európa látnoka marad, egy idealista, eszméssel, célokkal és elvekkel rendelkező ember. Az Egyesült Európa felépítése elképzelhetetlen lett volna nélküle.

*Elhangzott a „Habsburg Ottó európai jelentősége” címmel rendezett emlékkonferencián (Hanns Seidel Stiftung, München, 2022. november 14.).
A szöveget Fábry Eszter fordította.*

A CSÁSZÁR FIA MEGBÉKÉL AZ OSZTRÁK KÖZTÁRSASÁGGAL

Az Osztrák Köztársaság és Habsburg Ottó közötti megbékéléséhez egyetlen fénykép sem illik jobban, mint az 1970-től 1983-ig hivatalban lévő szociáldemokrata szövetségi kancellár, Bruno Kreisky és a császár fiának 1972. május 4-i történelmi kézfogása. A találkozó helyszíne a Páneurópai Unió fennállásának 50. évfordulóját ünneplő bécsi rendezvény volt, amelyen Kreisky kancellár beszédet mondott.

Amikor tavaly nyár elején Pröhle Gergely Nagykövet úr meghívására ellátogattam az Alapítvány budapesti levéltárába, pillanatokon belül világossá vált, hogy a szocialista Kreisky és Habsburg Ottó találkozásáról készült kép igen kifejező ajándék lesz az Alapítvány számára.

Ezzel a kézfogással ért véget ugyanis az – akkori nevén még – Szocialista Pártnak a Habsburg-házzal, valamint Ottóval mint a ház fejével folytatott évtizedes ellenségeskedése. Ironikus módon ezt többször is „Habsburg-kanibalizmusnak”¹ aposztrofálták.

Érdekesség, hogy amíg a Habsburg-monarchia létezett, a császári ház és az osztrák szociáldemokrácia viszonya egyáltalán nem volt olyan rossz. A Szociáldemokrata Munkáspárt (SDAP) a háború 1914-es kitörésekor lojális volt a császári házhoz, és a Birodalmi Tanács (*Reichsrat*) 1917 tavaszán történt újbóli összehívásával, Károly császár hatalomra kerülése után visszanyerte cselekvési szabadságát. Károly jelezte közeledését a szociáldemokraták felé, nem utolsósorban a Viktor Adler pártalapító fiának, Friedrich Adlernek adott amnesztiával. (1916-ban Ferenc József császár háborús abszolutizmusa elleni tiltakozása jeléül ugyanis Friedrich Adler lelőtte Graf Stürgkh császári és királyi miniszterelnököt, emiatt pedig halálra ítélték.) Még ha a fiatal császár lépései a szociáldemokrácia integrálása érdekében végül túlságosan tétovák és haloványak is voltak – mint egész reformprogramja –, és így az SDAP, „a birodalom kihasználatlan tartalékhatalma” maradt (Anton Pelinka), Károly császár 1918 novemberéig megőrizte a párbeszéd lehetőségét a párt olyan mérsékelt vezetőivel, mint Viktor Adler és Karl Renner.

¹ Günther Nenning (1921–2003) osztrák újságíró, aktivista, SPÖ-képviselő szófordulata, amely a Habsburg Ottó osztrák állampolgárságáról folytatott belpolitikai vita során hangzott el – utalva a volt trónörökös személyének politikailag megosztó voltára. (Kreisky, Bruno: *A politikához víziók kelleneek*. Budapest, Kossuth, 1984, 57–59.)

Károly viszonya akkor romlott meg hirtelen az SDAP-vel, amikor megtagadta az államügyekben való részvételéről történt 1918. november 12-i lemondásának formális aktusát, és az eckhartsauvi kastélyban – ahová november 12. után költözött – még 1919 elején sem tett lépéseket a külföldre távozásra. Brit közvetítésre volt szükség ahhoz, hogy Károly 1919 tavaszán elhagyja az országot, de csak az után, hogy az osztrák-svájci határon még visszavonta volna a trónról való lemondó nyilatkozatot. Erre válaszul a parlament alkotmányos többséggel döntött a vagyonvesztéséről és az országból való kiutasításáról. A Habsburgok egy csapásra a szociáldemokrácia fő ellenségévé váltak, s ez még Károly madeirai halálával, valamint 1945 után sem változott egy ideig.

Julius Raab és Ottó – Károly legidősebb fia és akkori családfő – az 1960-as müncheni Eucharisztikus Kongresszuson történt találkozásán a szövetségi kancellár félreérthetetlenül a császár fiának tudtára adta, hogy Ausztriába való visszatérése csak akkor lehetséges, ha – az 1919-ben elfogadott Habsburg-törvényeknek megfelelően – benyújt egy „lemondó nyilatkozatot”. Ottó ennek eleget tett, és 1961 májusában aláírta a dokumentumot, amelyben lemondott a Habsburg–Lotaringiai-házhoz való tartozásából származó mindennemű hatalmi igényről, és a köztársaság hűségese polgárának deklarálta magát. Az Osztrák Szociáldemokrata Párt (SPÖ) elismerte ugyan a nyilatkozat formai helyességét, ám egyúttal kijelentette: ez nem elegendő jele annak, hogy Ottó hozzáállása megváltozott, és immár a köztársaság hű állampolgárává vált volna, és mivel az Osztrák Néppárt (ÖVP) koalíciós partnere volt a kormányban, megakadályozta a nyilatkozat elismerését. Ez azért volt lehetséges, mert a minisztertanácsban a kormányhatározatokat csak egyhangúlag lehetett meghozni. Ottó ezután jogi lépéseket tett, és az osztrák alkotmánybírósághoz (*Verfassungsgerichtshof*) fordult, mivel hivatalosan sohasem kapott elutasító határozatot. Az alkotmánybíróság kitérően reagált, és azt válaszolta, hogy illetéktelen az ügyben – ami egyébként jogi szempontból igencsak megkérdőjelezhető volt. Ezt követően Ottó a közigazgatási bírósághoz (*Verwaltungsgerichtshof*), azaz a második legmagasabb szintű bírósághoz fordult, a szövetségi kormány ellen benyújtott mulasztási panasszal. A közigazgatási bíróság 1963 júniusában végül elégségesnek ismerte el Ottó lemondó nyilatkozatát. A politikai vita ezzel eszkalálódott. Az SPÖ jogi puccsról beszélt, az ÖVP ragaszkodott a jogállamiság tiszteletben tartásához. 1963 nyarán a Nemzeti Tanács (*Nationalrat*) rendkívüli ülésén – a Második Köztársaság története során először – a kormánytöbbség ellenében fogadtak el határozatot. Ennek az volt az oka, hogy az SPÖ az akkori egyetlen ellenzéki párttal, a Szabadságpárttal (FPÖ) együtt elfogadta az utóbbi által beterjesztett határozati javaslatot, amely szerint Ottót „nemkívánatosnak” minősítették Ausztriában. Mindez azt jelentette, hogy az FPÖ által képviselt (német) nemzeti-liberális harmadik tábor is Ottó ellen foglalt állást. A hónapokig elhúzódó „Habsburg-ügy” (*Causa Habsburg*) súlyos teherré vált az ÖVP és az SPÖ amúgy is vergődő nagykoalíciója számára.

Amikor az ÖVP 1964 februárjában az akkori szövetségi kancellárt, Alfons Gorbachot a „reformert” Josef Klausra cserélte, az SPÖ addig nem volt hajlandó beleegyezni a kancellárváltásba, amíg Klaus hivatalba lépésekor kiadott kormánynyilatkozatában egyértelművé nem tette, hogy Ottót nem engedik be Ausztriába. Klaus számára ez elképzelhetetlen volt – elvégre egész politikai tevékenysége az objektivitás és a jogállamiság premisszáján alapult.

Ebben a helyzetben az ÖVP-nek nem volt más választása, mint hogy a párthierarchia második emberét, Hermann Withalm főtitkárt és frakcióvezetőt Canossa-járásra küldje Pöckingbe. Withalm arra kérte Ottót, hogy ne éljen az Ausztriába való belépési jogával, és ezáltal újfent mentse meg a nagykoalíciót. Ottó megígérte: egyelőre nem utazik Ausztriába. Ez pedig megnyitotta az utat a kormányon belüli kompromisszum előtt.

Az ÖVP 1966 tavaszán aratott választási győzelmével és a Nemzeti Tanácsban abszolút többséggel rendelkező, önálló kormányalakításával a helyzet alapvetően megváltozott. Klaus Josef – jogértelmességének megfelelően – ekkor engedélyezte Ottónak, hogy belépjen Ausztriába. Az SPÖ az ellenzéki padsorokba szorult, és nem tehetett semmit ez ellen. A császár fia 1966-ban néhány órára visszatért Ausztriába; 1967-ben pedig számos településen tett látogatása során – az általa közmondásosan Szent Földként (*Heiliges Land*) emlegetett Tirolban – diadalmasan fogadta őt a barátságos érzelmű lakosság. A Kreisky-kormány hivatalba lépésével a baloldal ellenérzései aztán egyre inkább radikális peremcsoportokra kezdtek visszaszorulni.

Az 1970-es évek folyamán Ottó számos kisebb-nagyobb rendezvény szívesen látott vendége lett Ausztriában. Kedvességével, éles eszével, a tapasztalt világfői beszédkészségével és szónoki tehetségével mindig tudta, hogyan kell lenyűgözni közönségét. Ez még inkább megmutatkozott, amikor Franz Josef Strauss 1979-ben mandátumot szerzett neki az Európai Parlamentben a bajor CSU színeiben; ettől fogva Ottó immár tekintélyes politikai felhatalmazással rendelkezett.

Jómagam több személyes találkozásra is jól és szívesen emlékszem vissza Habsburg Ottóval, legutóbb 2008-ban a bécsi Schwarzenbergplatzon található Ipar Házában (*Haus der Industrie*) tartott, Bosznia-Hercegovináról szóló antológia bemutatóján, amelyen egy, az 1879-es megszállásról szóló írás szerzőjeként vettem részt. Az általam nagyra értékelt dedikációt maradandó emlékként őrzöm.

Ottó 1989-ben játszott szerepével már – ma este is – részletesen foglalkoztunk. Ez mindenekelőtt a védnöksége alatt zajló történelmi páneurópai piknikre vonatkozik, de az ezen messze túlmutató kezdeményezéseire is. Csak annyit hadd tegyek hozzá: a kettéosztott Európa leküzdése közös cél volt, amely Habsburg Ottót és Alois Mockot – mint az 1989-es *annus mirabilis* körüli átmeneti időszak másik nagy európai politikusát – óriási kölcsönös tiszteletben kötött össze. Mindketten nagyobb külpolitikai dimenziókban gondolkodtak. Ennek megfelelően Habsburg Ottó támogatta Mocknak mind a volt Jugoszláviában 1991 nyarán kitört ellenségeskedések után Szlovénia és Horvátország függetlenségéért tett erőfeszítéseit, mind pedig a Bosznia-Hercegovinával és Koszovóval kapcsolatos politikáját. Alois Mock külügyminiszteri utódjával, a későbbi szövetségi kancellárral, Wolfgang Schüssellel is kölcsönösen nagyra becsülték egymást, különösen a 2004-es EU-bővítés kapcsán, de azon túl is.

Végezetül szeretném megemlíteni Ottó egyik kevésbé ismert érdemét Ausztriával kapcsolatban, nevezetesen, hogy európai parlamenti képviselőként támogatta Ausztria EU-csatlakozását. Az Európai Parlamentben a minden frakció által tisztelt Habsburg Ottó Ausztria egyik legelkötelezettebb szószólója volt, és a lehető legmagasabb szavazati arányért szállt síkra Ausztria mellett. Miután az osztrák csatlakozási tárgyalások 1994. március 1-ről 2-re virradó éjszaka sikeresen lezárultak, az Európai Parlamentnek az 1994. június 12-i nemzeti népszavazás előtt kellett voksolnia a csatlakozásról. A szavazásra 1994. május 4-én került sor. A jóváhagyás előrelátható volt, de nem az elsőprő eredmény: 378 igen szavazat, 24 nem, 61 tartózkodás. Ez Ausztria más európai parlamenti támogatóival együtt Ottó érdeme volt, amelyet valójában alig méltányoltak. A parlamenti szavazás meggyőző arányának nem alábecsülendő pszichológiai visszahatása volt az osztrák referendumra, amelynek kimenetele 1994 tavaszán még igencsak kérdéses volt.

2011 nyarán Pöckingben bekövetkezett halála után Ottó temetése a bécsi Stephanskirche székes-egyházban, majd végső nyugalomra helyezése a kapucinuskriptában állami, bár informális eseménnyé vált. Ez a pártokon átívelő megbecsülés jele volt szülőföldjén.

Befejezésül még egy utolsó megjegyzés: miután Oroszország megtámadta Ukrajnát, Ottó két beszéde tavaly rengeteg kattintást elért, és hetekig „futótűzként terjedt” az interneten Ausztriában: a 2003-ban Bregenzben és 2005-ben Wolfurtban tartott beszédekben Ottó drasztikus szavakkal, félreérthetetlenül óva intett Vlagyimir Putyin Oroszországtól, figyelmeztetett annak politikai módszereire és agresszív külpolitikai szándékaira. Mai szemmel nézve ez prófétai nyilatkozat volt, de valószínűleg mindannyian jobban örültünk volna, ha Habsburg Ottó szavai nem nyerték volna el azt a tragikus aktualitást, amint az 2022. február 24. óta megvalósult.

Elhangzott a „Közép-Európa jövője – Habsburg Ottó különleges öröksége” című konferencián (Collegium Hungaricum, Bécs, 2023. január 24.).

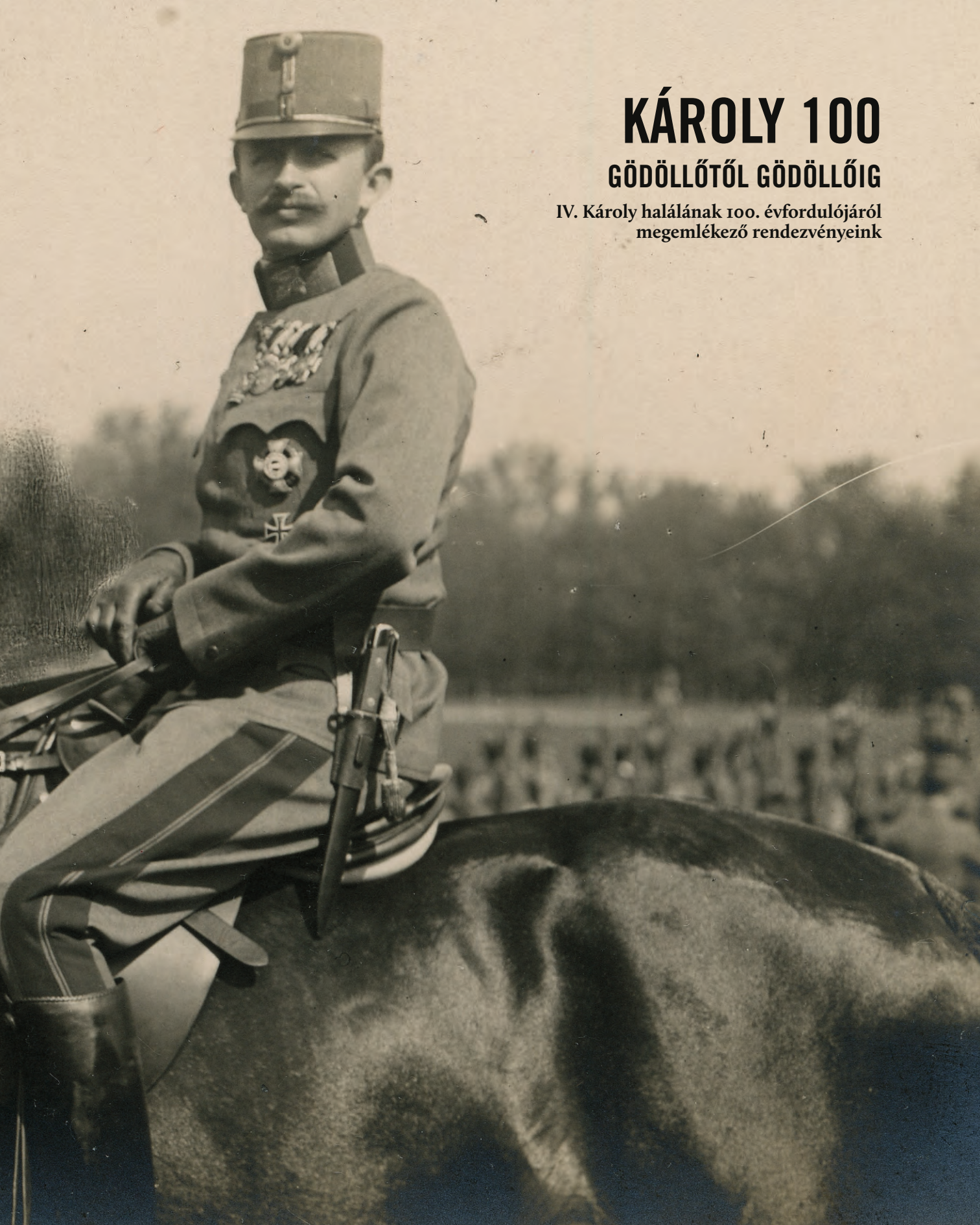
A szöveget Krasznai Réka fordította.

Bruno Kreisky osztrák kancellár és Habsburg Ottó történelmi kézfogása. A háttérben Richard Coudenhove-Kalergi. (1972)

IV. Károly király csapatszemlét tart a bécsi Práterben (1918. április 30.)

KÁROLY 100

GÖDÖLLŐTŐL GÖDÖLLŐIG

IV. Károly halálának 100. évfordulójáról
megemlékező rendezvényeink

Gödöllő, március 25.

Gödöllőn, a Királyi Kastélyban került sor 2022. március 25-én a „Jó szándék és balsors” című emlékkonferenciára, amelyet IV. Károly király halálának 100. évfordulója alkalmából a Habsburg Ottó Alapítvány a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltárral együttműködve valósított meg.

Konferenciánk politikatörténeti aspektusból mutatta be és kontextualizálta IV. Károly tevékenységét, s annak magyarországi és nemzetközi fogadtatását; egyúttal azonban személyes forrásokon (naplókön és fotókön) keresztül igyekezett betekintést nyújtani az uralkodó és családja magánéletének néhány mozzanatába. A konferencia alap gondolatára rezonálva – miszerint az utolsó osztrák császár és magyar király jószándék vezérelte politikai lépéseit a történelmi körülmények többnyire felülírták – az előadások számos olyan szempontot vetettek fel, amelyeket érdemes lehet figyelembe venni IV. Károly alakjának történeti emlékezetben való elhelyezése, valamint a pályafutásáról alkotott kép újragondolása során.

Atyja politikai elvei és örökségének fontossága, a családi, dinasztikus értékek kontinuitása okán Alapítványunk kellő figyelmet fordít IV. Károly emlékezetének ápolására is. A konferencia résztvevői megtekinthették a IV. Károlyról szóló „Életút és emlékezet”, valamint a két évvel ezelőtt épp Gödöllőn bemutatott, Habsburg Ottóról szóló „Életút és örökség” című roll-up kiállításainkat.

Az elhangzott előadásokat kötetben is megjelentettük.

Bécs, március 21.

A Collegium Hungaricum szervezésében, a Habsburg Ottó Alapítvány közreműködésével osztrák-magyar tudományos konferenciát tartottak néhány nappal korábban, 2022. március 21-én, Bécsben. Az egésznapos tanácskozáson a meghívott előadók friss történeti kutatásaik eredményeit osztották meg a hallgatósággal. Két ismert bécsi történészprofesszor, MANFRIED RAUCHENSTEINER és LOTHAR HÖBELT az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó uralkodójának katonapolitikáját és külpolitikáját elemezték. (Kettejük írása, valamint DAVID SCHRIFFLÉ magyarul is olvasható a konferenciával azonos cím alatt megjelent kötetünkben.)

CHRISTOPHER BRENNAN, Bécsben kutató brit történész – beleszöve előadásába a birodalom nemzetiségpolitikájának szálait is – újszerű megközelítésben szólt Károly császár ausztriai reformkísérleteiről. Magyar részről FIZIKER RÓBERT főlevéltáros, történész vázolta IV. Károly 1921-es visszatérési kísérleteit, IFJ. BERTÉNYI IVÁN pedig az egykori uralkodó magyar belpolitikai törekvéseit értékelte. Az előadók között volt FEJÉRDY GERGELY, Alapítványunk igazgatóhelyettese, aki az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó uralkodóját fia szemszögéből, Habsburg Ottó visszaemlékezései alapján mutatta be.

Lisszabon, március 24.

A lisszaboni magyar és osztrák nagykövetségek, illetve a Portugál Katolikus Egyetem (Universidade Católica Portuguesa) közös szervezésében és a Habsburg Ottó Alapítvány közreműködésével került sor március 24-én a Habsburg Károly király és császárról szóló tudományos rendezvényre. Az egybegyűlteket, akik között számos Portugáliába akkreditált nagykövet, akadémiai és egyházi személyiség volt, ISABEL CAPELOA GIL, az egyetem rektora köszöntötte. A rendezvényt HALMAI MIKLÓS és CHRISTOPH MERAN magyar és osztrák nagykövetek, illetve HABSBERG GYÖRGY, Alapítványunk kurátora, párizsi magyar nagykövet nyitotta meg. Az egykori uralkodó unokája személyes hangvétellő videóüzenetben világította meg a családi és történelmi összefüggéseket.

A bevezető szavak után az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó uralkodójának életútját különböző szemszögéből bemutató előadásokat hallgathattak meg a résztvevők. ANDREAS GOTTMANN, a Római Osztrák Történeti Intézet vezetője elsősorban az I. világháború alatti megpróbáltatásokra, illetve a Monarchia végnapjaira koncentrált. JOSÉ MIGUEL SARDICA, a Portugál Katolikus Egyetem tanára az egykori uralkodó portugáliai, azaz madeirai napjainak bemutatására helyezte a hangsúlyt, míg alapítványunk igazgatóhelyettese, FEJÉRDY GERGELY a 100 éve elhunyt király és császár fia, Habsburg Ottó szemszögéből beszélt IV. Károlyról. A konferenciát LUISA LEAL DE FARIA, az egyetem tudományos munkaközösségének elnöke moderálta.

Nagy sikert aratott a rendezvény kapcsán bemutatott kilenc panelből álló angol nyelvű „Life and Memory” (Életút és emlékezet) roll-up kiállításunk. Alapítványunk tudományos igazgatóhelyettese ANDREAS GOTTMANN osztrák történésszel közösen hosszú interjút is adott a *Diário de Notícias* napilap szerkesztőjének.

Madeira, március 31. – április 1.

1922. április 1-én a Portugáliához tartozó Madeira szigetének fővárosában, Funchalban halt meg IV. Károly, az utolsó magyar király, Habsburg Ottó édesapja. A 100. évforduló alkalmából megtartott megemlékezés-sorozaton Alapítványunk a lisszaboni magyar nagykövetséggel és a helyi rendezőkkel együttműködve bemutatta angol nyelvű roll-up kiállításunkat; valamint a portugál nyelvű változatát kiadvány formájában szintén az érdeklődők rendelkezésére bocsátottuk.

A Habsburg Ottó Alapítvány gyűjteményében számos olyan fotográfia és kéziratos naplórészlet található, ami a száműzetésben élő királyi család mindennapjait dokumentálja. Jórészt ezekből állította össze FEJÉRDY GERGELY a kiállítás szövegét. Itt hangzott el a fotógyűjteményt kezelő munkatársunk, DÉKÁNY SZILVESZTER előadása is a IV. Károlyra vonatkozó anyagról, valamint FÁBRY ESZTER kolléganőnk beszámolója azoknak a madeirai időszakban íródott naplónak a feldolgozásáról, amelyeket a közelmúltban kaptunk meg Habsburg Walburga főhercegnőtől, névadónk lányától. Kettejük feldolgozó munkája is jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a Madeirán bemutatott kiállítás mind a helyi kutatóknak, mind IV. Károly jelentős számban megjelent lezár-mazottainak számos újdonsággal szolgált.

A tablókat először a funchali katedrálisban állítottuk fel. Az 1517-ben felszentelt templom volt a helyszíne a március 31-i emlékhangversenynek és a másnapi emlékmisének. A tapasztalatok alapján kiállításunk és kiadványaink nagy segítséget nyújtottak a történelmi eligazodásban még azoknak is, akik valamennyire ismerték Közép-Európa és a Habsburg-ház történetét, nem beszélve azokról, akik számára az emlékhelyek, plakátok által valamelyest ismerős ugyan „Beato Carlos d’Austria” – ahogy Madeirán hívják –, de érdemben keveset tudnak történelmi szerepéről és boldoggá avatásának okairól.

Kiállításunk végső úticélja a Funchal feletti hegyoldalban fekvő Monte település Miasszonyunk temploma, utolsó királyunk végső nyughelye melletti épület volt, ahol április 2-án délelőtt átadtuk azt az egyházközségnek és hazánk tiszteletbeli konzuljának, PEDRO FRANCA FERREIRÁNAK. Ezáltal a jövőben minden odalátogató zarándok számára lehetségessé válik IV. Károly élet-történetének megismerése.

Utunk ugyanakkor a méltó megemlékezésen és az ismeretterjesztésen túl messzebbre tekintő célokat is szolgált. Azt eddig is sejtettük, hogy portugál gyűjteményekben, valamint a királyi családnak és akkori kíséretükhöz tartozó személyek leszármazottainak birtokában számos érdekes fénykép, dokumentum lehet. Ezért felkerestük a Funchal belvárosában található Atelier Vicente's Fotográfiai Múzeumot, melyet annak a fotográfusdinasztiának egykori stúdiójában rendeztek be, amely a fényképezés hőskorától kezdve fontos szerepet játszott a szigetlakók köz- és magánéletének megörökítésében. A múzeum vezetőivel megállapodtunk arról, hogy gyűjteményeink egyedi – a másik fél kollekciónak hiányzó – darabjait digitális másolatban átadjuk egymásnak.

Hasonlóan fontos egyeztetéseket folytattunk a Madeirai Tartományi Levéltár vezetőivel is. A királyi család száműzetésének diplomáciai, politikai összefüggései, a portugál hatóságok belső egyeztetése, a lisszaboni központi szervek és a madeirai hatóságok sok esetben titkos levélváltása számos olyan történelmi kérdésre világíthat rá, ami a kutatás számára eddig ismeretlen volt. Minderről EDUARDO JESUS kulturális államtitkárral és Habsburg Károllyal egyeztetünk.

Bejártuk a királyi család egykori lakhelyének meglehetősen szomorú látványt nyújtó maradványait. A portugál kollégák olyan múzeumot terveznek létrehozni azon a helyen, amely a 19–20. század fordulójának szellemi áramlatait mutatja be. Itt rendezik be a IV. Károly és családja emlékét megidéző helyiséget, melyhez szintén felajánlottuk Alapítványunk segítségét.

Madeira, június 27.

A Habsburg Ottó Alapítvány és a Madeirai Regionális Levéltár és Könyvtár (Arquivo Regional e Biblioteca Pública da Madeira) együttműködésével megvalósult kiállítás nyílt meg Funchalban 2022. június 27-én.

A Habsburg IV. Károly és családjának a szigethez kapcsolódó történetét bemutató eseményen megjelent NUNO BRÁS DA SILVA MARTINS, Funchal püspöke, EDUARDO JESUS, kulturális regionális államtitkár, RUBINA MARIA BRANCO LEAL VARGAS, a Madeirai Törvényhozó Nemzetgyűlés igazgatótanácsának alelnöke, PEDRO FRANÇA FERREIRA, Magyarország tiszteletbeli konzulja, NUNO MOTA, a fogadó intézmény igazgatója, és PEDRO DE ALMEIDA, a Habsburg családnak 1922-ben komoly támaszt nyújtó João de Almeida unokája. Alapítványunkat FEJÉRDY GERGELY igazgatóhelyettes, DÉKÁNY SZILVESZTER gyűjteményi főmunkatárs és BALÁZS LAURA kommunikációs munkatárs képviselte.

A 100 éve elhunyt egykori uralkodó és családja madeirai éveinek emléket álló kiállítás részben a helyi levéltár gyűjteményéből, részben pedig a Habsburg Ottó Alapítvány által őrzött naplóból és fényképekből, sajtótermékekből tett közzé tartalmas válogatást, bemutatva Károlynak és családjának 1921 novembere és 1922 májusa közötti madeirai mindennapjait. Említést tettünk a

családtagok későbbi látogatásairól, így Alapítványunk névadójának 1972-es funchali útjáról. Számos olyan levéltári forrást láthattak az érdeklődők, amelyek korábban sohasem kerültek a nagy nyilvánosság elé. Az eseménynek jelentős portugáliai sajtóvisszhangja volt.

A megnyitó meglepetéseként Pedro de Almeida bemutatta IV. Károly keresztelési ingét, amiben később Habsburg Ottót és testvéreit is keresztelték. Amint arról 2020-ban egy rövid cikkben Alapítványunk honlapján már beszámoltunk, a portugál királyi családdal kapcsolatban álló Almeida família 1923-ban Zita királynétől kapta ezt a kelengyét, és azt azóta is nagy becsben tartják.

A rendezvényt megelőzően együttműködési megállapodást írt alá a Habsburg Ottó Alapítvány megbízásából Fejérdy Gergely igazgatóhelyettes, és a regionális levéltár és könyvtár

(illetve a madeirai kulturális államtitkárság) nevében Eduardo Jesus államtitkár. A dokumentumban a két fél rögzítette hosszútávú együttműködési szándékát. Ennek keretében szerepelt a Funchalban megnyílt kiállítás magyarországi bemutatása, valamint egy közös – a Habsburg család madeirai hónapjait bemutató – dokumentumkötet megjelenítése, amelyek az év során meg is valósultak.

Alapítványunk fotóarchívumának referense, Dékány Szilveszter külön egyeztetett az Atelier Vicente's Fotográfiai Múzeum (Museu de Fotografia da Madeira) vezetőivel. Megállapodtunk, hogy az őszre tervezett forráskiadványunkhoz felhasználhatunk képeket a gyűjteményből. Magyarországon még korábban nem látott, Károly családjának madeirai tartózkodásával és Habsburg Ottó későbbi látogatásaival kapcsolatos fényképek bemutatásáról is szó esett.

Az Alapítványunk által készített „IV. Károly – Életút és emlékezet” roll-up kiállítás az emlékévé végéig, 2023. április 1-jéig látható a Funchal feletti hegyoldalon fekvő Monte település Miasszonyunk temploma, utolsó királyunk végső nyughelye melletti épületben.

Porto, december 6.

A lisszaboni Magyar Nagykövetség a Portugál Katolikus Egyetem portói kampuszával közösen 2022. december 6-án konferenciát szervezett Boldog IV. Károly halálának centenáriuma kapcsán. A számos résztvevőt vonzó konferencia résztvevőit HABSURG GYÖRGY nagykövet, az utolsó király unokája élőben köszöntötte online, ezt követően ÉRSZEGI MÁRK vallásdiplomáciai szakértő előadását hallgathatták IV. Károly életének magyarországi emlékeiről. A rendezvényen felszólalt még ABEL CANNAVARO teológiai professzor, a Teológiai Kar dékánja a boldoggá avatott uralkodó életének üzeneteiről, ISABEL BRAGA DA CRUZ, az egyetem igazgatója, valamint HALMAI MIKLÓS nagykövet, aki Károly legidősebb fiára, Ottóra gyakorolt hatását emelte ki mondandójában.

Gödöllő, november 28.

A Habsburg Ottó Alapítvány és a Gödöllői Királyi Kastély szervezésében megvalósult estét PRÓHLE GERGELY szavai vezették be. Alapítványunk igazgatója hangsúlyozta, hogy IV. Károly eszméi és példája nemcsak az európai és magyar történelem megértéséhez fontosak, de fia személyisége és gondolkodása is jórészt rájuk vezethető vissza. A Portugália és Magyarország kapcsolat-történetét kutató RÁKÓCZI ISTVÁN emlékeztetett rá, hogy történetírók már a középkorban fiktív szájakat szövögettek a két ország dinasztiái között, a Habsburgok nagypolitikai szereplésével pedig ezek az évszázadok során valós kötődésekké váltak.

Rátérve a 20. századra, SZAKÁLY SÁNDOR, a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár igazgatója, a tavaszi gödöllői konferencia anyagából összeállított kötet olvasóbarát, nem eltúlzottan tudományos jellegét hangsúlyozta. Elmondta, hogy bár száz évvel ezelőtti eseményekről van szó, a róluk alkotott képünk még mindig formálódhat: példaként az 1920-as években megjelent, azóta elfeledett írárok forrásértékét említette, illetve olyan eseményeket – mint Horthy Miklós és Habsburg Ottó ötvenes évekbeli találkoztóját –, amelyekről egyelőre nem ismerünk írásos feljegyzést. Szakály nem látja lezártnak azt a vitát sem, amely Ottó esetleges későbbi, magyar politikai szerepvállalásáról szól: szerinte Horthy még egy ideig nem vetette el a hatalom átadásának lehetőségét egy választott (akár Habsburg-házbeli) uralkodónak – ezt a lehetőséget a dinasztia trónfosztásáról szóló törvény megfogalmazása is nyitva hagyta.

Új nézőpontokról beszélt a tanulmányok kapcsán LIGETI DÁVID, a VERITAS kutatója is. Számára Károly személyének előtérbe állítása tűnik fontosnak, ahogyan azt Kovács Gergely, a boldogá avatott uralkodóról szóló írásában láttatja. Ligeti úgy véli, Károly politikai tevékenységének

negatív megítéléséért elsősorban 1945 utáni történetírásunk a felelős, az egyoldalú szemlélet azonban sokkal kiegyensúlyozottabbá vált az elmúlt évtizedekben, ahogyan oly sok egyéb történetés is, a közös monarchiában eltöltött 400 évből. Ennek a módosulásnak tudható be, hogy ma már az osztrák történészek is hangsúlyosabban foglalkoznak Károly magyar királyi szerepével.

A száműzött család madeirai mindennapjait fókuszba állító forrásgyűjteményt méltatva FEJÉRDY GERGELY, a kötet egyik szerkesztője a máig élő – a dokumentumok alapján egyértelműen cáfolható – vélekedésekről beszélt, mint például a család teljes pénztelenségét, amely arra ösztönözte őket, hogy Funchalból a parttól távoli, hegyi villába költözzenek. (A klimatikus viszonyok változékonysága okolható a bekövetkezett tragédiáért.) Az Alapítvány tudományos igazgatóhelyettese elmondta: a család azért költözött el, mert megelégedte a turisták részéről őket ért kényelmetlenségeket, ezért kerestek a szigeten egy nehezebben megközelíthető lakóhelyet. Új perspektívát kínálnak továbbá a család mellett szolgáló nevelőnők feljegyzései, amelyek szinte intim közelségbe hozzák az olvasó számára a gyermekek és szüleik életét, testi és lelki állapotukat (betegségeiket, játékaikat, nevelésüket, illetve szentmiselátogatásaikat, ünnepeiket). Ugyancsak a naplók árnyalhatják Zita királyné képét: gyermekeivel szembeni szeretetteljes szigorára, makacsságára és kitartására már férjével közös életében, de különösen özvegységének évtizedeiben nagy szüksége is volt. Ottó uralkodásra való felkészítésében mindenesetre sosem lanyhult az energiája, sokáig hitt benne, hogy fiát egyszer a trónon fogja látni.

Az est portugál díszvendégei nevében MIGUEL FILIPE MACHADO DE ALBUQUERQUE, a Madeirai Regionális Kormány vezetője köszönte meg a szervezők munkáját, és méltatta a közös erőfeszítéssel megvalósult kötetet. Elmondása alapján Károly emléke száz éve változatlanul része a madeiraiak kulturális emlékezetének (*the emperor is in the heart of the people*), aminek egyszerű oka van: legtávolabbi a kultúrában és a szívben megőrzött dolgok dacolnak a múlt idővel.

Az első világháborút, a világegést követő rendezést és az azóta eltelt 100 évünket SCHMIDT MÁRIA foglalta világ- és geopolitikai keretbe. A Terror Háza Múzeum főigazgató asszonya előadásában a Habsburgok bravúros államvezetési képességeit dicsérte, amelyek révén a Dunai Birodalom századokon át képes volt megvédeni a német, orosz és török támadásoktól Európa középső területeit. Dinasztiájuk létfontosságú nemzetközi hálózatát azonban felszámolták a Párizs környéki békék rövidlátó döntései. Ezek a felelősök azért, hogy a régió nemsokára a nemzetiszocialista, majd a kommunista ideológia áldozatául eshetett. A kutató véleménye szerint a Nyugat aktuális hatalmai harminc évvel a rendszerváltás után még mindig az 1918–20-ban rögzült sémák foglyai, mintha elfeledkeznének arról, hogy a Monarchia multietnikus, multikulturális kaleidoszkópja milyen gazdag, élhető világot jelenített meg. *„Az Európa szívtájékán ejtett seb mindaddig nem fog összeforrni, amíg hiányzik belőle az a habarcs, aminek kölcsönös tiszteletből, az érdekközösség felismeréséből és a jóakaratból kell összeállnia”* – zárta szavait.

A gödöllői rendezvénnyel lezárultak a kettős emlékév magyarországi eseményei az évre, ám a kiállítás még 2023-ban is megtekinthető lesz több helyszínen, Gödöllőt követően többek között Gyulán is.

Számúzőtként Madeirán

Emlékiállítás Károly király halálának 100. évfordulója alkalmából

Válogatás a Madeirai Levéltár és Könyvtár, valamint a Habsburg Ottó Alapítvány gyűjteményéből

1921. november 19-én érkezett meg a trónjáról elűzött IV. Károly király és Bourbon-Pármai Zita királyné Madeira szigetére, ahol száműzetésük néhány hónapját töltötték, a később hozzájuk csatlakozó gyermekeikkel együtt. Az Osztrák-Magyar Monarchia utolsó uralkodója 1922. április 1-jén hunyt el. Ez sorsdöntő fordulatot jelentett az egész család, de legfőképpen az alig tízéves trónörökös, Habsburg Ottó életében. 2022-ben IV. Károly halálának centenáriumát ünnepeelve a Madeirai Levéltár és Könyvtár egy, a gyűjteményében fellelhető dokumentumokból összeállított kiállítással emlékezett meg az uralkodói család ott töltött idejéről, és a szigetlakókkal való kapcsolatáról. A Madeirai Kulturális Államtitkársággal kötött együttműködési megállapodás keretében a Habsburg Ottó Alapítvány támogatta a Funchalban rendezett kiállítás létrejöttét és Magyarországon is bemutatta, kiegészítve saját gyűjteményének darabjaival és a magyar közönség számára lényeges információkkal.

A kiállítás kurátorai: FÁBRY ESZTER és VITOS-MERZA BEÁTA

KIADVÁNYAINK

KLAUS VON DOHNANYI: NEMZETI ÉRDEKEK

Útmutatás a német és az európai politika számára a globális átalakulások korában

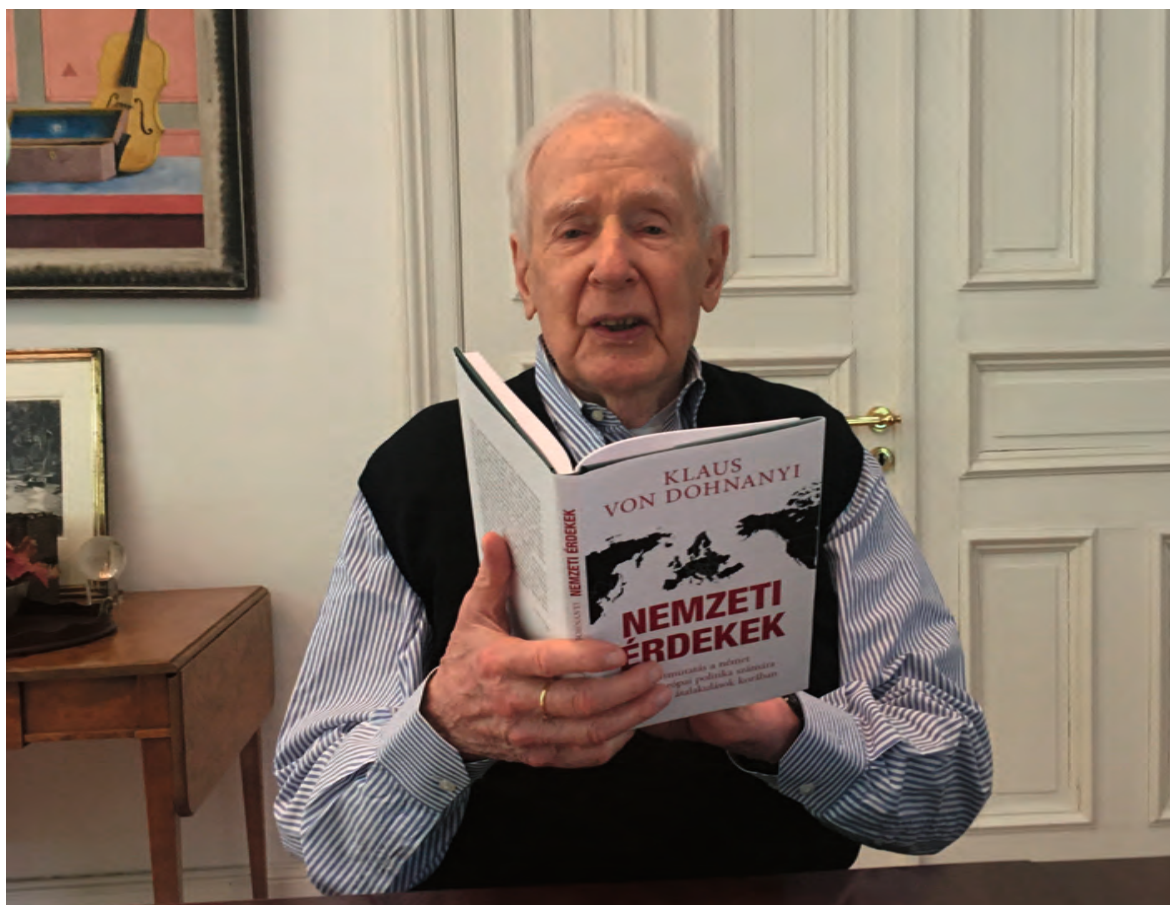
Tanulni a történelemből – új könyvsorozat

Új könyvsorozatunk, a *Magistra Vitae* elindításával olyan történeti, politikai írások megjelenítése a célunk, amelyeknek mondanivalója valamilyen módon kapcsolódik Habsburg Ottó eszméihez, gondolatvilágához. Mint tevékenységünk minden más területén, a könyvkiadásban is a szerves fejlődés jegyében, alapos tervezést követően igyekszünk előre haladni – a már ismert, albumszerű kötetek mellett mindenekelőtt névadónk írásainak fordítására, a mai aktualitásoknak megfelelően válogatott antológiába rendezésére összpontosítva.

Az említett elveken kívül figyelünk a nemzetközi könyvpiacra is, hátha felbukkan egy-egy olyan mű, amely illeszkedik Alapítványunk célkitűzéseibe. Így találtunk rá – még jóval a Helikon Kiadónál megjelent kiváló magyar változat megjelenése előtt – Martyn Rady professzornak a Habsburgokról szóló kötetére, amelynek köszönhetően a szerző a vendégünk volt (lásd 30. oldal), és akivel további együttműködést is tervezünk.

A könyvkiadási koncepció nem várt fordulatot vett, amikor 2021 őszén régi jó ismerősömmel, Klaus von Dohnanyival (1928) beszélgetve megtudtam, hogy egy, a mai európai politikai viszonyokat elemző könyvön dolgozik, amely feladatokat is meghatároz a kontinens döntéshozói számára. Elküldte a kéziratot, és az Európai Unióra vonatkozó rész olvastán hamar világossá vált: Dohnanyi egyértelműen állást foglal a szubszidiáris, vagyis az egyes ügyeknek megfelelő szinten eljáró Európa gondolata mellett.

A nemzeti érdekek érvényre juttatása és az európai integráció gondolata nem zárják ki egymást, csak a megfelelő mechanizmusokat kell kialakítani az érdekellentétek kezelésére. Ennek megfelelően döntöttünk úgy, hogy néhány hónappal a németországi megjelenést követően magyarul is kiadjuk a *Nemzeti érdekek – Útmutató a német és az európai politika számára a globális átalakulások korában* című művet, amely hosszú hónapokon át előkelő helyen szerepelt a német könyvpiac bestseller-listáin.

A könyv szerzője történelmi család sarja: nagyapja Dohnányi Ernő (1877–1960) zeneszerző és zongoraművész, édesapja Hans von Dohnanyi (1902–1945), a Hitler-ellenes merényletben való részvétel vádjával kivégzett jogász, magasrangú német állami tisztviselő. Édesanyja a szintén a nácik által kivégzett evangélikus teológus, Dietrich Bonhoeffer húga, Christine (1903–1965). Willy Brandt és Helmut Schmidt kormányainak tagjaként Klaus von Dohnanyi nemcsak tanúja, hanem alakítója is volt a hidegháborús évek nyugatnémet politikájának. Erős transzatlanti elkötelezettséggel, ugyanakkor a nemzeti történelmek fontosságának ismeretében mindig reálpolitikai megközelítéssel tekintett az aktuális ügyekre, sosem hagyva figyelmen kívül a távlatos összefüggéseket.

Könyve még az orosz-ukrán háború kitörése előtt íródott, magyar nyelvű kiadásáról is akkor döntöttünk. Ennek következtében Dohnanyi néhány megállapítása új megvilágításba kerül, hiszen az orosz katonai támadással ő sem számolt. Mindazonáltal óriási politikai, történelmi tapasztalata, a szakirodalom alapos ismerete fontos támpontokat adhat a nagyhatalmak, az Európai Unió és tagállamainak mozgásterét, gazdasági és biztonságpolitikai helyzetét illetően. Ez vált világhosszá a június 10-én tartott könyvbemutató beszélgetésen is.

A reálpolitikus megközelítést gyakran éri az a vád, hogy az értékek helyett az erőt tiszteli. Klaus von Dohnanyi gondolkodásában aligha kérdőjelezhető meg a *von Haus aus* meglévő értékelvűség, ami azonban sosem vonja el figyelmét a megvalósítás útjának fürkészéséről.

A *Magistra Vitae* sorozat első kötete nagy sikert aratott Magyarországon is.

Próhle Gergely

2022-ban – ahogyan az e kötet írásából is kiderül – kettős jubileumról emlékeztünk meg: Habsburg Ottó születésének 110. és édesapja halálának 100. évfordulójáról. Az utolsó osztrák császár és magyar király sorsát tavasszal Gödöllőn tartott konferenciánkon a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár munkatársainak részvételével jártuk körül, az év második felében pedig Habsburg Károly száműzetésben töltött utolsó hónapjairól szóló – magyar nyelven korábban nagyrészt publikálatlan – forrásokat gyűjtöttük egybe. A két kötetet november 28-án, a Gödöllői Királyi Kastélyban mutattuk be a nagyközönségnek. (Az alábbiakban a két kötet fülszövegét közöljük.)

JÓ SZÁNDÉK ÉS BALSORS

Meg lehetett-e volna menteni az Osztrák–Magyar Monarchiát, ha a néhány hónappal korábban trónra lépett fiatal uralkodó 1917-ben – cserbenhagyva szövetségeseit – kilép a háborúból? Vagy Kákánia politikai rendszere amúgy is életképtelen volt, és a társadalmi és nemzetiségi problémák gyúanyaga előbb-utóbb háború nélkül is szétrobbantotta volna az adott kereteket? Tisztánlátó, ám elkésett reformer, vagy az eseményekkel tehetetlenül sodródó dilettáns volt-e Károly? Volt-e realitása annak, hogy 1921-ben visszatérjen a magyar trónra? Hogyan vetett számot madeirai végnapjaiban Európa legnagyobb múltú dinasztiájának trónjától megfosztott monarchája rövidre szabott életútjával? Mit hagyott örökül gyermekeinek és fiatal özvegyének?

Az utolsó osztrák császár és magyar király történelmi szerepének értékelése száműzetésben bekövetkezett halála után 100 esztendővel is foglalkoztatja a történészeket és a közvéleményt. E tanulmánykötet írásai segítenek megtalálni a válaszokat a feltett kérdésekre, ezáltal is formálva az utókor Károlyról kialakított képét.

SZÁMŰZÖTKÉNT MADEIRÁN

Vesztes világháború, széthullott birodalom, társadalmi kataklizma, polgárháborús állapotok. Egy fél évezreden át tartományokat, kontinenseket, népek tucatjait kormányzó dinasztia vagyonának elkobzása, kiszolgáltatva a családot a győztes hatalmak önkényének. Az utolsó osztrák császár és magyar király két év uralkodás után ezzel nézett szembe 1918–1919-ben.

A kötet csak érintőlegesen foglalkozik nagypolitikai kérdésekkel, sokkal inkább egy száműzött uralkodói család mindennapjaiba enged bepillantást. Ahol a költözéssel járó apróságok felülírják az elvesztett hatalom és befolyás fölött érzett keserűséget, és ahol a jövőt jelentő hét – és a még meg sem született nyolcadik – gyermek egészsége a legfontosabb. Ahol új értelmet nyernek az oly sokat emlegetett szavak: becsület és szolgálat.

Károly azzal a tudattal hunyta le végleg a szemeit Madeirán 1922. április 1-jén, hogy legalább a hozzá legközelebb állók nem kudarcként tekintettek rövid életére. Számot vetett önmagával és Teremtőjével, és tartásával példát mutatott örökösének, az elsőszülött Ottónak, hogyan viseli balsorsát egy keresztény uralkodó, hogyan távozik alázattal és megbékélve a földi életből. Hittel és tiszta lelkiismerettel. És valószínűleg ez volt a legfontosabb, amit örökül hagyhatott neki.

**JÓ SZÁNDÉK
ÉS BALSORS**
...RÓLY MAGYAR KIRÁLY ÉS OSZTRÁK CSÁSZÁR HALÁLÁNAK 100. ÉVFORDULÓJÁRA

**SZÁMŰZÖTTKÉNT
MADEIRÁN**

**SZÁMŰZÖTTKÉNT
MADEIRÁN**

**JÓ
ÉS**

Habsburg Ottó otthonában a IV. Károlyról készült festmény előtt (1965)

Kitekintés

2022. február 24-ét, az orosz-ukrán háború kitörését követően széles körben ismertté vált édesapám, Habsburg Ottó egy videófelvételen megőrzött előadása, valamint egy vele készült interjú, melyekben Oroszország hagyományosan terjeszkedni vágyó politikájáról és Putyin orosz elnök valós szándékairól beszél. Sokan kérdezték tőlem, hogy vajon mivel magyarázható ez a politikai éleslátás, a valós stratégiai szándékok felismerésének képessége. Édesapám jól ismerte a történelmet, aminek része volt családunk évszázados tapasztalatkinccse. A Habsburg Ottó Alapítvány 2022-es programjai, a nagyapám, IV. Károly király halálának 100. évfordulója alkalmából tartott megemlékezések egyebek mellett arra világítottak rá, hogy az utolsó magyar király és osztrák császár politikai elképzelései, tervei, amelyeket saját maga megvalósítani már nem tudott, miként találtak utat fiának politikai gondolkodásába. A jó szándék, az értékek tiszteletben tartása és a valós cselekvőképesség és lehetőség között meglévő feszültség vészterhes időkben mindig felerősödik – így napjainkban is.

Örülök annak, hogy az Alapítvány 2023-as programjában több alkalommal teszi majd fel a kérdést: mit tanulhatunk a múltból? Folytonosság és újrakezdés milyen arányban vannak jelen a történelemben? Segíti-e a történelem ismerete a jelenben való eligazodást? És ami édesapámat politikai pályája során mindig foglalkoztatta: az értékek és az érdekek világa miképpen tud egyensúlyban maradni, hogyan lehet elvszerűen gyakorlatias és hasznos döntéseket hozni?

Fontosnak tartom, hogy e kérdésekre édesapám hagyatékának egyre szélesebb körű ismerete által kereshetjük a választ. A dokumentumok, fényképek feldolgozása jól halad, nem véletlen, hogy egyre többen érdeklődnek mind bel-, mind külföldről a Habsburg Ottó Alapítvány tevékenysége iránt. A 2023-ban megjelenő képes album, ami nagyon személyes nézőpontból kíséri végig életét, munkásságát, tovább erősítheti ezt az érdeklődést. Örülök annak, hogy családunk tagjai, bármerre is élnek a nagyvilágban, felismerték a budapesti alapítvány és archívum jelentőségét, és egyre gyakrabban keresik az együttműködést, gyarapítják felajánlásaikkal a gyűjteményt. Hálásak vagyunk azért, hogy az Alapítvány költségvetési támogatása 2023-ban – a gazdasági nehézségek ellenére is – változatlan maradhat.

Szakmai életem során – különösen manapság, párizsi magyar nagykövetségként – gyakran kérdezem magamtól, hogy vajon édesapám miként cselekedne a helyemben. Erre ő választ már nem tud adni, de abban biztos vagyok, hogy életművének megismerése segíthet eligazodni. Öröm látni, hogy 2023-ban is számíthatunk rá.

HABSBURG GYÖRGY
nagykövet, kuratóriumi tag

A Habsburg Ottó Alapítvány munkatársai

Igazgató
PRÓHLE GERGELY

Tudományos igazgatóhelyettes
FEJÉRDY GERGELY

Gazdasági vezető
PÁSZTOR ÁGNES

Gazdasági munkatárs
MARTONOSI ÁGNES

Irodavezető
BARANYAI LILI

Rendezvényszervezés és kommunikáció
BALÁZS LAURA
HERCZEG LILI

Gyűjteményi főmunkatárs
DÉKÁNY SZILVESZTER

Főlevéltáros
GAÁLNÉ BARCS ESZTER
SZÚTS GERGELY ISTVÁN

Levéltáros
HAMMER-NACSA ANETT
KARDONNÉ FÁBRY ESZTER
KOCSEV BENCE
KOC SIS PIROSKA
ÓLMOSI ZOLTÁN
VITOS-MERZA BEÁTA

Könyvtáros
VASBÁNYAI FERENC

Gyűjteményi munkatárs
LŐRINCZ ZITA

Hivatalsegéd
NAGY FERENC